

T.C.
MUĞLA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

AVRUPA HUN İMPARATORLUĞU'NDA
ORDU VE SAVAŞ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN
CÜNEYT GÜNEŞ

DANIŞMAN
Yrd. Doç. Dr. NİLGÜN DALKESEN

HAZİRAN 2012
MUĞLA

T.C.

MUĞLA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TARİH ANABİLİM DALI

AVRUPA HUN İMPARATORLUĞU'NDA ORDU VE SAVAŞ

CÜNEYT GÜNEŞ

Sosyal Bilimler Enstitüsünce

“Yüksek Lisans”

Diploması Verilmesi İçin Kabul Edilen Tezdir.

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih : 18.07.2012

Tezin Sözlü Savunma Tarihi : 20.06.2012

Tez Danışmanı : Yrd. Doç. Dr. Nilgün DALKESEN

Jüri Üyesi : Doç. Dr. Adnan ÇEVİK

Jüri Üyesi : Yrd. Doç. Dr. Fatma Şahan GÜNEY

Enstitü Müdürü :

Prof. Dr. Namık Kemal ÖZTÜRK

HAZİRAN 2012

MUĞLA

TUTANAK

Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nün 15/06/2012 tarih ve 556/4 sayılı toplantısında oluşturulan jüri, Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 24/6 maddesine göre, Tarih Anabilim Dalı Yüksek lisans öğrencisi Cüneyt GÜNEŞ'in "Avrupa Hun İmparatorluğu'nda Ordu ve Savaş" adlı tezini incelemiş ve aday 20/06/2012 tarihinde saat 10:00'da jüri önünde tez savunmasına alınmıştır.

Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini savunmasından sonra 90 dakikalık süre içinde gerek tez konusu, gerekse tezin dayanağı olan anabilim dallarından sorulan sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezin **kabul** edildiğine **oy birliği** ile karar verildi.

Tez Danışmanı

Yrd. Doç. Dr. Nilgün DALKESEN

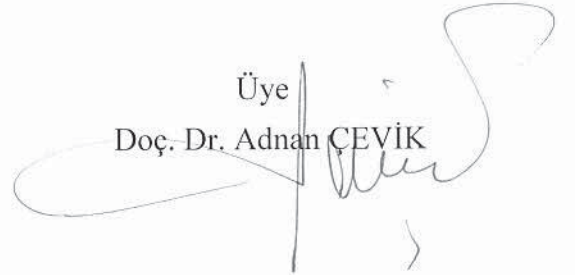
Üye

Yrd. Doç. Dr. Fatma Şahan GÜNEY

Üye

Doç. Dr. Adnan CEVİK

YEMİN

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “Avrupa Hun İmparatorluğu’nda Ordu ve Savaş” adlı çalışmanın tarafımdan bilimsel ahlâk ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

19.07.2012

Cüneyt GÜNEŞ

YÜKSEKÖĞRETİM KURULU DOKÜMANTASYON MERKEZİ
TEZ VERİ GİRİŞ FORMU

YAZARIN

MERKEZİMİZCE DOLDURULACAKTIR.

Soyadı: GÜNEŞ

Adı : CÜNEYT

Kayıt No:

TEZİN ADI

Türkçe : Avrupa Hun İmparatorluğu'nda Ordu ve Savaş

Y. Dil : Army and War in European Hun Empire

TEZİN TÜRÜ: Yüksek Lisans
X

Doktora

Sanatta Yeterlilik

TEZİN KABUL EDİLDİĞİ

Üniversite : Muğla Üniversitesi

Fakülte : Edebiyat

Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü

Diğer Kuruluşlar:

Tarih : 18.07.2012

TEZ YAYINLANMIŞSA

Yayınlayan :

Basım Yeri :

Basım Tarihi :

ISBN :

TEZ YÖNETİCİSİNİN

Soyadı, Adı : Nilgün DALKESEN

Unvanı : Yrd. Doç. Dr.

TEZİN YAZILDIĞI DİL: Türkçe

TEZİN SAYFA SAYISI: XI+135

TEZİN KONUSU (KONULARI) :

1. Doğu Avrupa Stepleri
2. Avrupa Hun İmparatorluğu'nda Savaş
3. Avrupa Hun İmparatorluğu'nda Askerî Teşkilat
4. Avrupa Hun İmparatorluğu Ordusunun Silahları
5. Sosyo-Kültürel Bağlamda Avrupa Hun Ordusu

TÜRKÇE ANAHTAR KELİMELEER:

1. Hun
2. Germen
3. Roma İmparatorluğu
4. Doğu Avrupa
5. Ordu
6. Silah
7. Kuşatma
8. Dönüşüm

İNGİLİZCE ANAHTAR KELİMELEER:

1. Hun
2. Germen
3. Roman Empire
4. East Europe
5. Army
6. Weapons
7. Siege
8. Transformation

1- Tezimden fotokopi yapılmasına izin vermiyorum

(X)

2- Tezimden dipnot gösterilmek şartıyla bir bölümünün fotokopisi alınabilir

O

3- Kaynak gösterilmek şartıyla tezin tamamının fotokopisi alınabilir

O

Yazarın İmzası :

Tarih : 18.07.2012

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	V
ABSTRACT	VIII
ÖZET	IX
KISALTMALAR	X
KAYNAKLAR	XII
1- Latin Kaynakları	XII
2- Bizans Kaynakları	XV
3- Ermeni ve Süryani Kaynakları	XX
4- Araştırma Eserler	XXI
GİRİŞ	1

I. BÖLÜM**AVRUPA HUNLARINDAN ÖNCE DOĞU AVRUPA STEPLERİ**

1.1. Doğu Avrupa Coğrafyasının Özellikleri	4
1.1.1. Avrupa Hunları Öncesi Doğu Avrupa'da Askerî Kültür	8
1.1.2. Kavimler Göçü Öncesi Avrupa'nın Siyasî Durumu	9
1.2. Avrupa Hunlarının Alan Hâkimiyeti ve İdil Boyuna Göçleri	12
1.3. Avrupa Hunlarının Doğu ve Batı Gotlarını Hakimiyet Altına Alması	14
1.4. Kavimler Göçü (M. S. 375)	20
1.5. Hadrianople (Edirne) Savaşında Avrupa Hunları	22
1.6. Hadrianople Savaşından Sonra Avrupa Hunları	24

II. BÖLÜM**AVRUPA HUN İMPARATORLUĞU'NDA ASKERÎ TEŞKİLAT**

2.1. Savaş ve Savaşın Tanımı.....	28
2.2. Avrupa Hun Ordusu	32
2.3. Avrupa Hun Ordusunu Oluşturan Unsurlar	35
2.3.1. Merkezî Ordu	36
2.3.2. Muhafız Kıtaları	37
2.3.3. Avrupa Hunlarına Bağlı Germen Kuvvetleri	38
2.3.4. Avrupa Hun Ordusunun Öncü Birlikleri	41
2.4. Avrupa Hun Askerî Bölgeleri	43
2.5. Avrupa Hun Ordusunun Sayısı	44
2.6. Avrupa Hun Ordusunun Savaş Tekniği	47
2.6.1. Savaş Öncesinde Kâhinlerin ve Şamanların Kullanılması.....	48
2.6.2. Ulaşım ve Saldırı Aracı Olarak At	49
2.6.3. Savaş Düzeni İçerisinde Hun At Arabaları	53
2.7. Avrupa Hun Ordusunun Değişimi	54
2.7.1. Avrupa Hunlarının Naissus (Niş) Şehri Kuşatması	57
2.7.2. Priscus Fragment 1 <i>b</i> Naissus Kuşatması	59
2.8. Avrupa Hun Ordusunun Taarruz Şekilleri ve Savaş Düzeni	60
2.8.1. Değişim Örneği Olarak Maurica/Mauriacum Savaşı	63
2.8.1.1. Mauriacum Savaşı'nda Avrupa Hun ve Roma Orduları	64
2.8.1.2. Savaş Düzeni İçerisinde Avrupa Hun ve Roma Orduları	67

III

2.9. Avrupa Hunlarının Aquileia Şehri Kuşatması	70
2.10. Avrupa Hun Ordusundaki Komuta Zinciri	72
2.10.1. Avrupa Hunlarında Bir Karar Alma Mekanizması Olarak Logadesler	74

III. BÖLÜM

AVRUPA HUN ORDUSUNUN SİLAHLARI

3.1. Avrupa Hun Ordusunun Hafif Silahları	78
3.1.1. Ok ve Yay	78
3.1.1.1. Avrupa Hun Okçularının Yardımcı Teçhizatları.....	82
3.1.1.1.1. Bracer	82
3.1.1.1.2. Yay Kılıfı ile Sadaklar	83
3.1.1.1.3. Ok Uçları	84
3.1.2. Kılıç	85
3.1.3. Mızrak/Kargı	90
3.1.4. Bıçak/Hançer	91
3.1.5. Kement	92
3.2. Avrupa Hun Ordusunun Savunma Araçları	94
3.2.1. Zırh	94
3.2.2. Miğfer/Başlık	95
3.2.3. Kalkan	95
3.3. Avrupa Hunlarının Kale Kuşatması	96

IV. BÖLÜM**SOSYO-KÜLTÜREL BAĞLAMDA AVRUPA HUN ORDUSU**

4.1. Sosyo-Kültürel Bağlamda Avrupa Hun Ordusu	99
4.1.1. Bir Avrupa Hun Savaşçısının Donanımı	100
4.1.2. Günlük Yaşamı Sırasında Avrupa Hun Savaşçısının Giyimi	101
4.1.3. Savaş Esirlerinin Durumu	101
4.1.4. Avrupa Hun İmparatorlarının Askerî Özellikleri	103
4.2. Roma Ordusu	105
4.2.1. Paralı Asker Olarak Avrupa Hunları.....	106
4.2.2. Bucellari Ordusu İçerisinde Avrupa Hunları	109
4.3. Avrupa Hun Askerî Teşkilatının Roma ve Germen Ordularına Tesiri	110
SONUÇ	114
KAYNAKÇA	117
EKLER	128

ÖNSÖZ

Bir bütün olarak Türk tarihini incelemeye çalışan ve Türk tarihçiliğinin en önemli bilim adamlarından birisi olan rahmetli İbrahim KAFESOĞLU, “*Her millet maddî imkânları ve manevî değerleri ile bir kültür bütünüdür. Bir millet yaşamakta ise, onun bir kültürü olacaktır...*” diyerek adeta Batılı yazarların “barbar” tabirine cevap olarak, kültürün maddî ve manevî değerlerden soyutlanamayacağını ve bütün milletlerin kendilerine ait kültürlerinin olduğunu veciz bir şekilde ortaya koymuştur.

Uzun bir tarihî geçmişe sahip olan ve Asya bozkırlarında yaşayan Hsiung-nu’lar, özellikle Çin baskısından dolayı milattan önceki göçleriyle beraber Orta Asya bozkırlarının batı uzantısı olan Kafkasya’nın kuzey bölgelerine yerleşmişlerdir. Bir müddet sonra da kendilerinin alışık oldukları bozkır coğrafyasından farklı bir coğrafyada, IV. ve V. yüzyıllarda egemenlik kurmuşlardır. Bu coğrafya, IV. yüzyılda Doğu Avrupa olup siyasî sınırların genişlemesiyle özellikle V. yüzyılda Orta Avrupa coğrafyasına kadar yayılmış ve olumlu yönleriyle Hsiung-nu’ların batı uzantısı (kolu) olan Batı Hunlarının yönetim merkezi olmuştur.

Batı Hunları, IV. yüzyılın ortasında Kafkasya’da yerleşik olan Alanları mağlup ederek Doğu Roma sınırlarında görünmüşler ve dağılıp dönemlerine kadar olan V. yüzyılın ikinci yarısına kadar da Avrupa tarihini de derinden etkileyen izler bırakmışlardır. Bu etkiler sebebiyle Batı Hunları hakkında nesnel-öznel birçok kaynak eser yazılmıştır. Bu anlamda Hun dilinde eserlerin ve Priscus dışında, Batı Hunlarını bizzat görerek ayrıntılı bilgi veren kaynakların bulunmaması, Batı Hunlarının siyasî, kültürel ve askerî teşkilatlarının bir bütün olarak ortaya konulmasını neredeyse imkansızlaştırmıştır. Bu zorluk dolayısıyla çalışmamızda, kaynak ve araştırma eserlerden yola çıkarak -özellikle batı ülkelerinde yapılan araştırmalar dikkate alınarak- Avrupa Hun İmparatorluğu’nun oluşumunda etkisi yadsınamayacak olan askerî teşkilatı ortaya koymaya gayret ettik. Avrupa Hun İmparatorluğunun askerî teşkilatına dair özel bir çalışma bulunmadığı için özellikle kaynaklarımızdan Priscus, Iordanes ve Ammianus’un eserlerindeki Batı Hunlarını anlatan bölümleri ele aldık. Ayrıca hem batı hem de ülkemizde yapılan araştırma eserlerden faydalanarak bu bilgileri askerî anlamda yorumladık.

“Avrupa Hun İmparatorluğu’nda Ordu ve Savaş” adlı bu tez çalışmamız, üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, Batı Hunlarının iskan etmiş oldukları Doğu Avrupa coğrafyasının iklimsel, coğrafi özelliklerini ve Orta Asya bozkırlarından farklılıklarını, Batı Hunları öncesi Doğu Avrupa’da askerî kültür ve siyasî durumu, özellikle Roma tarihinde çok önemli bir yere sahip olan Hadrianople Savaşı öncesi ve sonrası Batı Hunlarının siyasî ve askerî faaliyetlerini ortaya koyduk.

İkinci bölümde, Batı Hunlarını Roma İmparatorluğu’nun korkulu bir rüyası haline getiren askerî teşkilatı ortaya koymaya çalıştık. Bu bölümde, erken dönemlerde sıradan bir bozkır ordusu şeklinde tanımladığımız Batı Hun ordusunun, özellikle Attila’nın yönetimi merkezîleşirmesi ve savaş gücü yüksek German toplulukların katılımıyla büyük bir değişime maruz kaldığı görülmektedir. Yine bu bölümde Batı Hun ordusunu oluşturan unsurları, Batı Hun ordusunun sayısını, savaş taktiklerini, Batı Hun ordusunun dönüşümünü ve Roma İmparatorluğu sınırları içerisinde yapılan kuşatmaları ve mücadeleleri örnekleriyle vermeye çalıştık.

Üçüncü bölümde Batı Hun ordusunun hafif silahlarını, savunma araçlarını ve saldırı silahlarını; dördüncü bölümde ise, sosyo-kültürel bağlamda Batı Hun ordusunun dikkate değer özelliklerini ve aynı zamanda kuruluş döneminden itibaren Roma İmparatorluğu ile müttefikliğe başlayan Hun ücretli askerlerinin, Roma ordusu içerisindeki yadsınamaz payını ve gelecek dönemlerdeki etkisini ortaya koymaya çalıştık.

Bu çalışmamızda Orta Asya’dan farklı bir coğrafyada kurulan Avrupa Hun Devleti’nin askerî teşkilatını çalışarak hem devletin askerî yapısını hem de bölgede bulunan Germanler ile gerçekleştirilen askerî ilişkiler boşluğunu doldurmaya çalıştık. Bu anlamda ülkemiz bilim dünyasında böyle bir çalışmanın yapılmamış olması bu önemli boşluğu dolduracağı düşüncesindeyiz. Ayrıca Doğu Avrupa’da kurulan diğer Türk devletlerinin askerî özelliklerinin araştırılmasında, bölgedeki diğer topluluklara ve devletlere nasıl etkilerde bulduklarına dair yapılacak olan çalışmalarda ön ayak olacağı düşüncesini taşımaktayız.

Çalışmalarım sırasında yardımlarını ve İslam Öncesi Türk Sosyo-Kültürel çalışma alanında desteklerini esirgemeyen Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek

Kurumu Başkanlığına akabinde Türk Tarih Kurumu Başkanlığına, emeğini ve zamanını esirgemeyen tez danışmanım Yrd. Doç. Dr. Nilgün DALKESEN'e, Atatürk Üniversitesi Tarih Bölümündeki hocam Hasan GEYİKOĞLU'na, Fransızca çevirilerde yardımcı olan Burçin EROĞLU'na yardımları sebebiyle Öğretim Görevlisi M. Caner AVAROĞULLARI'na, Arş. Gör. Ahmet VURGUN'a, Arş. Gör. Alican DOĞAN'a ve Hasan ŞİMŞEK'e teşekkürü bir borç bilirim.

18.07.2012

Cüneyt GÜNEŞ

ABSTRACT

In this study we will try to investigate military organization of European Hun Empire which built a political domination on an area from North of Black Sea to deeps of Europe, and explain what war means for Huns. While we investigate military organization of the empire we will try to reveal how the army had been exposed to change due to domination of the empire on a different geography and different societies, and positive or negative effects of that on the state; In this context, we will stress on physical conditions of geography and especially participation of present German societies; additionally we will try to present military features of Hun army and political and military relationships of Hun and Roman Empires.

Muğla 2012

ÖZET

Bu çalışmamızda Karadeniz'in kuzeyinden Avrupa içlerine kadar siyasî egemenlik kuran Avrupa Hun İmparatorluğunun askerî teşkilatını incelemeye ve Hunlar için savaşın ne ifade ettiğini anlatmaya çalışacağız. İmparatorluğun askerî teşkilatını incelerken farklı bir coğrafyada ve topluluklar üzerinde hâkimiyet kurması sebebiyle ordunun nasıl bir değişime maruz kaldığını bunun devlete olumlu-olumsuz etkilerini; bu anlamda coğrafyanın fiziksel şartlarını ve mevcut Germen topluluklarının katılımını özellikle vurgulamaya, ayrıca Hun ordusunun askerî özelliklerini; Hun-Roma İmparatorluklarının siyasî ve askerî ilişkilerini ortaya koymaya çalışacağız.

KISALTMALAR

AHR	: American Historical Review.
AJP	: American Journal of Philology.
Bk.	: Bak.
Bkz.	: Bakınız.
C.	: Cilt.
CAH	: The Cambridge Ancient History.
CMH	: The Cambridge Medieval History.
CR	: The Classical Review.
CQ	: The Classical Quarterly.
Çev.	: Çeviren.
DİA.	: Diyânet İslâm Ansiklopedisi.
DTCF	: Dil - Tarih ve Coğrafya Fakültesi.
Ed.	: Editör.
EHR	: English Historical Review.
Haz.	: Hazırlayan.
HUS	: Harvard Ukrainian Studies.
İA.	: İslâm Ansiklopedisi.
JAOS	: Journal of the American Oriental Society.
JHS	: Journal of Hellenic Studies.
MMJ	: Metropolitan Museum Journal.

M. Ö.	: Milattan Önce.
M. S.	: Milattan Sonra.
OAKA	: Orta Asya ve Kafkasya Araştırmaları Dergisi
ODB	: The Oxford Dictionary of Byzantium.
S.	: Sayı.
s.	: Sayfa.
Terc.	: Tercüme.
TİD	: Tarih İncelemeleri Dergisi.
TTK	: Türk Tarih Kurumu.
TS	: Turkish Studies.
vb.	: Ve benzeri.
Vol.	: Volume.
yy	: Yüzyıl.

KAYNAKLAR

Göçebe bir toplum yapısına sahip olan Türkler, yüzyıllar boyunca Orta Asya dışında diğer coğrafyalarda da bu bölgeleri derinden etkileyen devletler kurmuşlardır. Bu bölgelerden birisi de Avrasya bozkırlarının uzantısı olan Doğu Avrupa coğrafyasıdır. Burada Hsiung-nu'ların batı uzantısı olan Batı Hunları tarafından V. yüzyılda Avrupa Hun İmparatorluğu kurulmuş olup bu Türk devleti Roma İmparatorluğu'na sınır olması sebebiyle oldukça önemlidir.

Batı Hunlarının siyasî, askerî ve sosyo-kültürel tarihlerinin araştırılmasında karşılaşılan en büyük güçlük, onlar hakkında bilgi veren kaynakların yetersiz olmasıdır. Batı Hunlarının kendilerine ait yazılı kaynakları bulunmadığı için onlar hakkında bilgi veren kaynakları Latin, Bizans ve Ermeni-Süryani kaynakları olarak üç grupta toplayabiliriz.

Bu üç grup içerisinde özellikle Latin kaynakları, Batı Hunları hakkında objektif olmayan bilgiler vermektedir. Bunun aksine Batı Hunlarının siyasî ilişkiler bağlamında ağırlık merkezini Doğu Roma İmparatorluğu oluşturduğu için objektiflik bakımından Bizans kaynakları -özellikle Priscus'un *Byzantine History* adlı eseri- en önemlileridir.¹

Ayrıca Batı Hunları hakkında objektif olmayan bilgiler veren efsanelerin ve rivayetlerin de dikkatli bir şekilde incelenmesi gerekmektedir. Bu durumlar dikkate alındığında, Batı Hunlarının dillerine ait yazılı kaynakları bulunmadığı için onlar hakkında yapılacak olan bir araştırmada dikkatli olunmalı ve kaynaklar karşılaştırmalı bir şekilde ele alınmalıdır.

Yaptığımız bu çalışmada daha çok Latin ve Bizans kaynaklarının İngilizceye çevirileri dikkate alınmış özellikle kaynaklar karşılaştırmalı bir şekilde incelenmiştir. Bu anlamda aşağıdaki kaynaklarımızı sınıflandırma ve önem sırasına göre de ayrı ayrı başlıklar halinde açıklama gereği söz konusudur.

¹ Şerif Baştav, *Büyük Hun Kağanı Attila*, Ankara 1998, s. 2.

1- LATİN KAYNAKLARI

Batı Hunları, 370’li yıllarda Azak Denizi’nin batı kıyılarında gözükmeye başladıkları sıralarda Roma İmparatorluğu’nun dikkatini çekmişler ve bir müddet sonra İdil boylarından Orta Avrupa’ya kadar yerleşmişlerdir. Orta Asya’da kurulan Türk devletleri hakkında Çin kaynakları nasıl Çince bilgiler veriyorsa, Orta Avrupa’ya kadar yayılan Batı Hunları hakkında da Roma İmparatorluğu’na yakın olması sebebiyle Latince kaynaklar bilgi vermektedir. Bu kaynakların vermiş oldukları bilgiler, ayrıca bir Batı Hun tarihi değil Batı Hunlarının komşu devletlerle buldukları ilişkilere ait bilgilerdir.² Bu bilgileri veren Latin kaynaklarını şöyledir:

AMMIANUS MARCELLINUS (IV. yy)

Hunların çağdaşı olmasına rağmen onları hiç görmeyen ve IV. yüzyılın sonunda, eski dünyanın son büyük pagan yazarı olan Ammianus Marcellinus³, aslen

² Gyula Moravcsik, *Türk Tarihinin Bizans Kaynakları*, Ankara 1938, s. 5; Eserin orijinali *A Magyar Történet Bizanci Forrasai = Macar Tarihinin Bizans Kaynakları*, (Budapeşte 1934) adını taşımakta olup Türk tarihi ile alakalı olan kısımları H. Namık Orkun tarafından Türkçeye çevrilerek *Türk Tarihinin Bizans Kaynakları* adlı eser meydana getirilmiştir.

³ Geç Antik çağda Latince yazan ve son büyük Roma tarihçisi kabul edilen Ammianus Marcellinus, *Libri Rerum Gestarum* adlı eserinin 31. Kitabında, Avrupa Hunları üzerine yazdığı ara bölümde, onları “barbarların en vahşisi”, “doğruyu ve yanlış ayırt edemeyen”, “hiçbir dinî inanişaya sahip olmayan” ve “sadece görünüş olarak insan” biçiminde tanımlamaktadır. Ammianus’un Hunlar üzerine yazdıklarını Eskiçağ tarih yazıcılığı çerçevesinde değerlendiren modern araştırmacıların görüşleri, bu bölümü “tamamen kabul etmek” ile “neredeyse büsbütün reddetmek” çizgisinde toplanmaktadır. Bu konu ve Ammianus’un Hunlar hakkındaki düşüncelerinin değerlendirmesi hakkında geniş bilgi almak için Bkz. Turhan Kaçar, “Eskiçağ Tarih Yazıcılığında Barbarların Görünüşü: Ammianus Marcellinus’ta Hunlar”, *XIV. TTK Kongresine Sunulan Bildiriler*, C. I, Ankara 2005, s. 83. Kendi devrinin birçok olayına tanıklık eden Ammianus, Mısır’a ve Yunanistan’a seyahat yapmış ve yazdıklarının hatasız olmasına çok dikkat etmiştir. Ancak Hunlara dair kayıtlarını, onların Avrupa’da görünüşleri esnasındaki şayialara dayanarak ikinci elden kaynaklardan yazmış, antik eserlerde rastlanan barbarlara dair kayıtlarla açıklamaya çalışması sonucunda inanılması güç birçok bilgi kaydetmiştir. Bkz. Şerif Baştav, *Büyük Hun Kağanı Attila*, Ankara 1998, s. 17; Ammianus’un yaşamı, politik ve dinî düşüncesi, tarih metodu ve edebi sanatı hakkında geniş bilgi almak için bkz. Ronald Mellor, *The Roman Historians*, London and New York 1999, s. 110-132.

Antakyalı bir Grek olup, eserini Latince yazabilecek kadar bu dile hâkim entelektüel bir askerdir. Yaklaşık 330 yılı civarında doğmuş, 354-63 yılları arasında Roma ordusunda yüksek rütbeli subay olarak bulunmuş ve bu tecrübelerini, çalışmamız sırasında kullandığımız *Libri Rerum Gestarum* adında 31 kitaptan oluşan Latince yazmış olduğu eserinde toplamıştır. 31 kitaplık Roma İmparatorluğu tarihinin M.S. 96 ve 378 yılları tarihini yazmışsa da, 395’de tamamlanan bu eserin, zamanımıza ancak 353-378 yıllarını kapsayan 14-31. kitapları kalmıştır.⁴ Bu eserin önemi, Batı Hunlarının Avrupa önlerinde görüldükleri ilk devirlerine dair bilgi veren, ilk Roma kaynağı olmasından gelmektedir.⁵ Ammianus Marcellinus, Batı Hunlarının özellikle Alanları ve Gotları mağlup etmeleri hakkında geniş bilgiler vermiştir. Bu anlamda IV. yüzyılda Hunların askerî özellikleri, savaş tarzları ve silahları hakkında vermiş olduğu bilgiler çalışmamız açısından oldukça önemlidir.

IORDANES (VI. yy)

En eski ve en önemli Got tarihçisi olan Iordanes⁶, Batı Hunları hakkında bilgi veren iki önemli eser kaleme almıştır. Aslen tarihçi olmayan Iordanes’in bu eserleri, Alman bilim adamlarınca incelenmiş fakat tam anlamıyla aydınlatılamamıştır. Bu eserlerden birincisi kısa bir Roma tarihi olup şu adı taşımaktadır: *De Summa Temporum Vel Origine Actibusque Romanorum*’dur. Ayrıca Gotların tarihine dair bizi daha fazla alakadar eden ve *De Origine Actibusque Getarum* (Getica) adını

⁴ Kaçar, “Eskiçağ Tarih Yazıcılığında Barbarların Görünüşü: Ammianus Marcellinus’ta Hunlar”, s. 83-85.

⁵ İsmail Mangaltepe, *Bizans Kaynaklarında Türkler*, İstanbul 2009, s. 5.

⁶ VI. yüzyıl tarihçisi olan Iordanes (Jordanes, Iordanis)’in doğum tarihi ile doğum yeri tam olarak bilinmemektedir. 552 yılı yazında öldüğü tahmin edilmektedir. Iordanes, VI. yüzyılın ilk yarısında Got kral ailesi Amal soyundan Gunthigis’in hizmetinde bulunmuştur. Daha sonraları manastıra kapanarak dinî eğitim almış ve rahip olmuştur. VI. yüzyılın ortalarında İstanbul’a gelerek tarih yazıcılığına başlamıştır. Mükemmel derecede Latinceye sahip olmamasına ve iyi bir edebî bir eğitim almamasına rağmen iki tane tarih eseri kaleme almıştır. Bkz. Abdullah Üstün, *Türk Tarihinin Bir Kaynağı: De Orgine Actibusque Getarum* (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir 2007, s. 18.

taşıyan eseri de kaleme almıştır.⁷ Bu eser Got tarihini yazmak amacıyla kaleme alınmış bir eserdir. Müellifin hayatına dair bilgileri yine bu eserden bulabilmekteyiz.

Jordanes'in bu iki eserinde Hun tarihine dair çok kıymetli açıklamalar bulmaktayız. Özellikle ikinci eserde, Gotların ayrıntılı tarihi ile alakalı olarak Hunların aslı ve menşei, Maeotis bataklığını geçişleri ve dış görünüşleri ayrıntılı bir şekilde anlatılmaktadır. Attila'nın şeceresini, Bleda'nın öldürülüşünü, Attila'nın kılıcının bulunması hakkındaki efsaneyi, Attila'nın harplerini, Batı seferini özellikle de Mauriacum Savaşı hakkında vermiş olduğu bilgileri, İtalya üzerine yürüyüşünü, ölümünü ve defin merasimini ve Attila'nın oğullarının mücadelelerini bu eserde bulabilmekteyiz. Bu eserin Karadeniz'in kuzeyine yerleşen Hun-Türk kabilelerinden ve uluslarından bahsetmesi ayrıca önemlidir. Eserde Ağaçeri, Bulgar, Savir, Hunugur ve Altziagir ulus adlarına rastladığımız gibi bazı Fin-Ugor ulus adlarına da rastlamaktayız.⁸ Jordanes'in *De Orgine Actibusque Getarum* adlı Latince kaleme alınmış bu tarihî eserin Türkçe çevirisi, Mierow'un İngilizce çevirisi dikkate alınarak ve kısmen de bu çeviri Skrzjinskoy'un Rusça çevirisi ile karşılaştırılarak 2007 yılında Abdullah ÜSTÜN tarafından yüksek lisans tez çalışması olarak yapılmıştır. Hunların askerî özelliklerinin anlaşılmasında son derece önemli olan bu kaynağın Hunlar ile ilgili olan kısımlarında Mierow tarafından İngilizceye çevrilen eseri kullanılmıştır.

2. BİZANS KAYNAKLARI

PRISCUS (V. yy)

Paniumlu Priscus⁹, Doğu Roma İmparatoru II. Theodosius (408-450) tarafından Maximinus başkanlığında, Hun kağanı Attila'ya gönderilen elçilik

⁷ Bülent İplikçioğlu, *Eski Batı Tarihi I*, Ankara 1997, s. 422.

⁸ Moravcsik, *Türk Tarihinin Bizans Kaynakları*, s. 14. Ali Ahmetbeyoğlu, "Tarihçi Jordanes (VI. yüzyıl) ve Türkler Hakkında Verdiği Bilgiler", *XIV. TTK Kongresi*, C. I, s. 72.

⁹ X. yüzyılda yazılan *SUDA Lexikon*'undan öğrendiğimize göre Priscus, 420 yılı civarında Marmara'nın kuzey kıyısında bulunan Constantinopolis'ten 130 kilometre uzaklıkta yer alan Panium (Panion) kasabasında dünyaya geldi. Doğu Akdeniz'deki pek çok insan gibi anadili Yunancaydı. Resmi işlerle meşgul olanlar -bürokratlar, arzuhalçiler, hukukçular, hâkimler, saraylılar ve imparatorlar- birbirleriyle Yunanca konuşurlardı. Sadece idarenin bürokratik işleri ve yazışmalar

heyetinde vazife almıştır. II. Theodosius'a kızgınlığı sebebiyle elçileri huzuruna kabul etmek istemeyen Attila'yı, arabuluculuğu ve diplomatik beceresi sayesinde Priscus ikna etmeyi başarmış ve Maximinus'la görüşmesini sağlamıştır.¹⁰

Bu vazifesi esnasında Priscus, gördüklerini ve tecrübelerini *Byzantine History* adlı eserinde yazmıştır. Priscus, devrinin önemli olayları içerisinde bulunduğu için eserini yazarken güvenilir bilgiler toplayabilmiştir. Bu eserinde, dönemin Bizans İmparatorları hakkında da bilgiler vermiştir.¹¹ Ayrıca bu eseri, yeni Hun-Türk kavimlerinin ortaya çıkışından bahseden ilk Bizans kaynağı olmasından dolayı da önemlidir. Sarı Ogur (Saraguren), Urog (Oguren), Onogur (Onoguren), Sabar ve Avar Türklerinden bahsetmesi bu kaynağın değerini daha da artırmaktadır. Priscus'un kaleme almış olduğu bu kaynağın çalışmamız açısından önemi ise; Hunların ülkesi, toplumu ve yaşayış tarzları; Attila'nın şahsı ve karakteri, Attila'nın saray yaşantısı ve hayatı; Hunların, akraba kavimler ve yabancı uluslar, Doğu ve Batı Roma İmparatorlukları ile olan ilişkilerini ve özellikle de ayrıntılı bir şekilde Naissus kuşatmasını anlatmasından ileri gelmektedir.¹² Çalışmamız sırasında genel anlamda eserin Ali Ahmetbeyoğlu tarafından yapılan çevirisi kullanılmıştır.

EUNAPIUS (V. yy)

Sardes doğumlu olan Eunapius (muhtemelen 345-420), *Sofistlerin Yaşamı* adlı eser kaleme almış olup kendisi Atina'da okumuştur.¹³ Hayatının büyük bir

Latince yürütülürdü. Yunanca konuşan pek çok halk gibi Priscus da okulda Latince öğrendi. Bu taşra kentinden Constantinopolis'e gitti. Felsefe ve etkileyici konuşma - yazma sanatı olan retorik dersleri aldı ve bunlara devam etti. Öğrenci olarak bu kalabalık şehrin kahvehanelerinde siyaset tartışarak uzun zamanlar geçirdi. Bkz. Christopher Kelly, *Attila, Hunlar ve Roma İmparatorluğu'nun Çöküşü*, Çev. Turhan Kaçar, İstanbul 2011, s. 153; Priscus'un tarihî eserindeki son sözlerine bakarak 472'de öldüğü tahmin edilmektedir. Priscus'un hayatı, faaliyetleri ve dönemi hakkında geniş literatür bilgisi edinmek için bk. Gyula Moravcsik, *Byzantinoturcica I*, Berlin 1958, s. 479-488.

¹⁰ Moravcsik, *Byzantinoturcica I*, s. 479-480.

¹¹ Moravcsik, *Byzantinoturcica I*, s. 480.

¹² Moravcsik, *Byzantinoturcica I*, s. 487.

¹³ Eunapius'un Atina'daki yaşamı hakkında daha geniş bilgi edinmek için bkz. Thomas M. Banchich, "Eunapius in Athens", *Phoenix*, Vol. 50, No. 3-4, s. 304-311.

kısmını Anadolu'nun ve babasının şehri olan Sardes'te geçirdi. Kendisi, *Tarihsel Notlar* adında bahsettiği ve ilk şeklinde Dexippus'un eserinin devamı olarak 270-395 yıllarını kapsayan 14 kitaptan oluşan bir tarihî eser yazdı. Yine bugün Photius'un eserindeki parçalar kalmıştır. Eunapius kronolojiye ve nesnellığe önem vermez. Onun psikolojik ve ahlakî meselelerle içli dışlı olduğu görülür. Tamamen tarafsız olmak istese de bunu gerçekleştiremez. Eserinin bizi alakadar eden en önemli parçaları maalesef ki kaybolmuştur, ancak Eunapius, bir parçada meseleyi ele alırken nasıl bir yöntem izlediğini belirtir. Bu kaybolan kısımlarla ilgili olarak yazarın Hunların aslı ve menşeleri ile derinden ilgilendiğini öğrenmekteyiz. Gerçekten Hunların kökeninin meselesi ve Avrupa'da ansızın ortaya çıkmalarıyla meşgul olduğunu şimdi kaybolan ve Eunapius'u kaynak olarak gösteren eserlerde bulmaktayız. Eserin birkaç parçasında 375'deki Hunların Got zaferi ve Gotların Roma bölgesine kaçışlarına değinir.¹⁴ Çalışmamız açısından da özellikle kuruluş evresindeki askerî faaliyetleri anlatması bakımından önemlidir.

ZOSİMUS (V. yy)

Tam nüshası bugüne kadar kalmış olan tek eser, Zosimus'un¹⁵ *Historia Nova* adını taşıyan 6 ciltlik tarihi eseridir. *Historia Nova*, Augustus'tan 410 yılına kadar ki geçen olayları anlatmaktadır. Bu kaynak Hunların ansızın Avrupa da gözükmeleri ve Doğu Roma İmparatorluğu ile olan ilk askerî mücadeleleri hakkında bilgi verdiği için çalışmamız açısından önemlidir. Çalışmamızda eserin W. Green ve T. Caplin'in İngilizce çevirisi kullanılmıştır.¹⁶

¹⁴ Moravcsik, *Byzantinoturcica I*, s. 259-61; Eunapius'un günümüze kalan fragman çalışması için ayrıca Bkz. E. A. Thompson, "Eunapius", frag. XIV, 7, *CR*, Vol. 57, 1943, s. 70.

¹⁵ Roma'nın çöküşü sürecindeki olayları değerlendiren tarihçi Zosimus hakkında geniş bilgi için ayrıca bkz. Walter Goffart, "Zosimus, The First Historian of Rome's Fall", *AHR*, Vol. 76, No. 2, 1971, s. 412-441.

¹⁶ Moravcsik, *Byzantinoturcica I*, s. 577-578.

OLYMPIODORUS (V. yy)

Mısır'ın Theben şehrinden olan Olympiodorus'un eseri de Hunların tarihi bakımından son derece önemlidir. Onun 412'de Hunlara elçi olarak gönderildiği, 415'de Yunanistan'a ve 421'de de Mısır'a iki büyük seyahat yaptığı bilinmektedir. Eserini, *Tarihler ve Sözler* adı altında Photius'un kitabından öğrenmekteyiz ve onun sayesinde Olympiodorus hakkında bilgi edinebilmekteyiz. Bu eser 407-425 yılları olaylarını anlatmaktadır. Olympiodorus eserini, İmparator II. Theodosius'a hediye etmiş olup kendisi eserini bir belge toplama olarak görür. Bu eserini 22 kitaba ayırmış ve her birine bir önsöz yazmıştır. Sadece yazar değil aynı zamanda şair de olan Olympiodorus¹⁷, eserinin biçimsel açısına büyük önem vermiştir. Yazarın kendi deneyim ve güvenilir sözlü haberlerden bilgiler verdiğini kalmış olan parçalar ispatlamaktadır.¹⁸ Bu tarihi eserinde kısaca elçiliği, Hunların İlyria ve Trakya hücumlarına dair kısa bilgiler mevcuttur.¹⁹ Onun eserinden Zosimus ve Hıristiyan din tarihçisi Sozomenus de büyük ölçüde faydalanmıştır.²⁰

PROKOPIUS (VI. yy)

Bizans'ta VI. yy. tarih yazma çağının en parlak devridir. Bu çağı Filistin'de doğmuş olan Prokopius açmaktadır. 527'de hükümdar Justinianus'un kumandanı Belisarius'un hukuk müşaviri olmuştur. Bu vazifesi dolayısıyla uzun süre savaşlara katılmıştır.²¹ Prokopius'un yabancılar hakkında vermiş olduğu coğrafi bilgiler oldukça önemlidir. Onun adını taşıyan ve zamanımıza kadar kalabilmiş olan üç eseri vardır. Bu eserler, Hun - Türk kavimleri tarihi bakımından son derece önemli bilgiler içermektedir.²² Bunlardan birisi Latince yazılmış *Historiai* adında olup 8 kitaptan oluşmaktadır. Bu eserde çalışmamız açısından Attila'nın Tuna bölgesindeki faaliyetleri, Doğu Roma ile mücadeleleri ve Batı seferi hakkında bilgi verdiği için

¹⁷ E. A. Thompson, "Olympiodorus of Thebes", *CQ*, Vol. 38, No: 1-2, 1944, s. 45.

¹⁸ Moravcsik, *Byzantinoturcica I*, s. 468-69.

¹⁹ Moravcsik, *Türk Tarihinin Bizans Kaynakları*, s. 7.

²⁰ E. A. Thompson, *Hunlar*, Çev. Sibel Dinçel, Ankara, 2008, s. 23.

²¹ Moravcsik, *Byzantinoturcica I*, s. 489.

²² Moravcsik, *Byzantinoturcica I*, s. 495-496.

önemlidir.²³ Ayrıca eseri “Kavimler Göçü” için çok önemli bir kaynak olmasının²⁴ yanı sıra sekiz ciltten oluştuğu içinde savaş tarihi açısından da oldukça önemlidir.²⁵

IOANNES MALALAS (VI. yy)

Kendisi Suriyeli olup muhtemelen Antakya’da doğmuştur ve 491-578 yılları arasında yaşamıştır. Malalas, *kronografía* adıyla 18 kitaptan oluşan bir eser kaleme almış olup bu eseri bir dünya kroniği özelliği taşımaktadır. Eser, İncil ile ilgili tarihle başlar ve Yunan mitos dünyasıyla Şark uluslarının tarihini ele alır. Rum kral tarihi ve Diadoklar’ın tarihi ile devam eder. Roma İmparatorlarının tarihinden sonra Bizans tarihine geçer. Tamamen kalan tek el yazısında eser 563 yılıyla kesilir, fakat bazılarının göre de elde bulunan 565 yılına ait bir fragmanla eser 574 yılına kadar ulaşmaktadır.²⁶

Malalas’ın bu eserinde, ilk Afrika kökenli Roma İmparatoru olan Septimus Severus (146-211) ve Aurelius Carus (? 224 -283) dönemlerinden bahsedilirken ilk önce Hun adına tesadüf olunur. Priscus’a dayanarak Attila’ya dair bazı bilgiler de verir.²⁷ Eserin tetkikinden anlaşılmaktadır ki Malalas, Hun adı altında başka ulusları da anlatmaktadır.²⁸

SOKRATES (IV. yy sonları ve V. yy başları)

Sokrates, muhtemelen 380-440 yılları arasında yaşamış olup, bir kilise tarihi yazmıştır. Sokrates bu eserini 306 olayları ile başlatır ve bilgilerini 7 kitaba ayırarak 439 yılında bitirir. Olayları kronolojik ve objektif bir şekilde kaleme almıştır. Bu yüzden eseri, kaynak olarak oldukça önemlidir. Birçok hususta Hun tarihine dair

²³ Moravcsik, *Türk Tarihinin Bizans Kaynakları*, s. 16.

²⁴ İplikçioğlu, *Eskibati Tarihi I*, s. 436.

²⁵ Georg Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, Çev. Fikret Işıltan, Ankara 2011, s. 23.

²⁶ Moravcsik, *Byzantinoturcica I*, s. 329.

²⁷ Németh, *Attila ve Hunları*, s. 255.

²⁸ Moravcsik, *Türk Tarihinin Bizans Kaynakları*, s. 19.

bilgiler verir. Bu tarihi eserde, 395 yılı Hun hücumu, Hunların Gotlara saldırıları, Hunların önünden kaçan kavimlerin imparatorluk arazisine yerleştirilmeleri ve bu hadisenin sonuçları, Hunların Burgondlarla mücadeleleri ve Rua dönemi hakkında bilgileri bulabilmekteyiz.²⁹

SOZOMENUS (IV. yy sonları ve V. yy başları)

Filistin’de doğmuş olan Sozomenus yazmış olduğu bölümlerde, Hunların 375 yılı faaliyetlerini ve Azak Denizini nasıl geçtiklerini, Tomi Piskoposu’nun efsanesini, 395 yılı akınlarını, 405 yılındaki Trakya Seferini ve Uldin yönetimi altındaki Hunların mücadelelerini anlatması bakımından önemlidir.³⁰

MARCELLİNUS COMES (VI. yy)

Hükümdar Justinianus’un sarayında bulunan İlyrialı meşhur âlimdir. 527 senesine kadar yaşamış olup, 379 yılından 534 yılına kadar olan olayları anlattığı *Chronicon* adında eseri vardır. Burada Hunların görünmeleri ve Attila devri olaylarına dair bilgiler bulunmaktadır.³¹

3- ERMENİ VE SÜRYANİ KAYNAKLARI

Batı Hunları, Hazar denizinin kuzeyinden Kafkaslara doğru uzandıkları ve buradan güneye indiklerinde Ermenilerle temas etmeye başlamışlardır. Bu devirlerde de Ermenilerin edebî hareketleri başlamış bulunuyordu. Bu edebî faaliyetleri dolayısıyla da Ermeni ve Süryani kaynaklarında Batı Hunlarına dair ilk önemli bilgileri bulabilmekteyiz.³² Fakat dikkat edilmesi gereken şudur ki, Ermeni kaynakları, kuzeyin barbar step kavimlerini, genellikle Hun adı altında zikrettikleri

²⁹ Moravesik, *Byzantinoturcica I*, s. 508-509.

³⁰ Moravesik, *Byzantinoturcica I*, s. 510-511.

³¹ Moravesik, *Türk Tarihinin Bizans Kaynakları*, s. 13.

³² Moravesik, *Türk Tarihinin Bizans Kaynakları*, s. 6.

için bunların IV. ve V. yüzyıl Batı Hunları mı yoksa V. ve VI. yüzyıl da yaşamış olan kuzey bozkır kavimlerinin mi olduğu şüphelidir.³³ Ermeni kaynaklarının önemlilerinden Agathangelus'un 456 yılında yazmış olduğu eserinde, Batı Hunlarının İran ile savaşları ve bunlar arasında yapılan Hıristiyan propagandaları hakkında bilgilere rastlamaktayız.³⁴ Bundan hariç, Pharpli Lazar, Elisa Vardapet ve Khoreneli Moiz'i Batı Hunlarından bahseden Ermeni kaynaklarından sayabiliriz.³⁵

Süryani kaynaklarına baktığımızda ise verilen bilgilerin oldukça sınırlı olduğunu görmekteyiz. Chronicum Miscellaneum'da Batı Hunlarının 395 yılındaki Anadolu, Mezopotamya ve Suriye'ye olan hücumları hakkında geniş bilgiler verilmektedir. Yine aynı kaynaklardan bu hücumun nasıl yapıldığına dair bilgilerde edinebilmekteyiz.³⁶

4- ARAŞTIRMA ESERLER

Avrupa Hun İmparatorluğu hakkında bahsedilen bu kaynakların yanında doğrudan Batı Hunlarının askerî teşkilatını anlatan araştırma eser bulunmamakla beraber özellikle Attila ve onun devleti hakkında bilgi veren günümüzde birçok araştırma eser mevcuttur. Ancak bu eserlerin bilimsel olanlarını dikkate alacak olursak, bu anlamda Avrupa Hun İmparatorluğu hakkında en kapsamlı bilgileri, O. J. Maenchen-Helfen'in *The World of the Huns* adlı eserinde bulabilmekteyiz. Batı Hunları hakkında en kapsamlı bilgiyi veren eser olması dolayısıyla oldukça önemlidir. Eser, Batı Hunlarının siyasî, kültürel, sosyal ve askerî yapıları dönemin kaynakları dikkate alınarak hazırlanmıştır. Bunun yanında F. Altheim'in *Attila et Les Huns*, Edward A. Thompson'un dikkatli bir şekilde incelenmesi gereken *Hunlar* adlı eseri, Christopher Kelly'nin *Attila Hunlar ve Roma İmparatorluğu'nun Çöküşü* adlı eseri, ayrıca dönemin kaynakları hakkında ciddi bir çalışma olan ve bu kaynaklar hakkında geniş bibliyografya edinmemizi sağlayan Gyula Moravcsik'in

³³ Németh, *Attila ve Hunları*, s. 244.

³⁴ Moravcsik, *Türk Tarihinin Bizans Kaynakları*, s. 6.

³⁵ Ahmetbeyoğlu, *Avrupa Hun İmparatorluğu*, s. 7.

³⁶ Moravcsik, *Türk Tarihinin Bizans Kaynakları*, s. 6.

Byzantinoturcica I adlı eseri ve Gyula Németh'in editörlüğünü yapmış olduğu ve Türkçeye Şerif Baştav tarafından çevrilmiş olan *Attila ve Hunları* adlı eser en önemli araştırma eserler arasındadır. Özellikle Got tarihi çalışan Peter J. Heather'ın "Goths and Huns c. 320-425" ve "The Huns and the End of the Roman Empire in Western Europe" adlı makaleleri Batı Hunları hakkında orijinal fikirler ve bilgiler içermektedir. Batı Hunları hakkında ülkemizde Şerif Baştav'ın kitap-makale çalışmaları ve bunun yanında Ali Ahmetbeyoğlu'nun hazırlamış olduğu *Avrupa Hun İmparatorluğu* adlı eseri ülkemizde yapılan en kapsamlı çalışmalardır.

GİRİŞ

Bazı bilim adamları tarafından Moğol, Türk-Moğol karışımı, Fin-Ugor veya İslav ve Germen soyuna mensup oldukları ileri sürülen Batı Hunlarının, Asya Hunlarının torunları oldukları son yıllarda yapılan araştırmalarda daha da açıklık kazanmıştır. Bu konuda birçok tarihî, coğrafi, dil ve kültürel deliller gösterilmiştir. Batı Hunlarının Asya Hunlarından geldiklerinin en güçlü delili olarak 355-365 yıllarında Alan ülkesinin istila edilmesi ile Çin kaynaklarının bu memleketi istila edenlerinin Hsiung-nu'lar olduğunu belirtmesidir.¹

Hunlar IV. asrında ortalarında Alan ülkesini fethettikten sonra 374'de İtil kıyılarında göründüler. Bu dönemde Don-Dinyeper nehirleri arasında Doğu Gotları ve onun batısında da Batı Gotları bulunuyordu. Bunların yanında çevre bölgelerde İslavlar, Vandallar, Gepidler ve çeşitli Germen kavimleri yaşıyordu. Kuzeydoğu bölgesinden gelen Balamir idaresindeki Hun güçleri, 374'de ilk önce Doğu Gotlarını arkasından da Batı Gotlarını yenilgiye uğrattı ve kalabalık bir Got kütlesinin batıya doğru göç etmesine sebep oldu. Bundan sonra askerî gücünü bu Germen kabileleri ile güçlendiren Hun komutanı, 378 yılında Tuna'yı geçti ve Roma İmparatorluğu'ndan bir karşılık görmeden Trakya'ya kadar ilerledi ve Macaristan içlerine kadar keşif seferleri düzenledi. Bu tarihten sonra özellikle 395 ve 400 yılları arasında Hunlar birisi Karadeniz'in kuzeyinden başlayıp Balkanlara kadar, diğeri ise Kafkasya'dan Anadolu içlerine kadar süren iki sefer düzenlediler. Batıda Hun baskısının özellikle hissedildiği dönem başbuğ Uldin'in dönemi idi. Uldin, Attila'nın son yıllarına kadar takip edilecek olan Hun dış siyasetinin esaslarını tespit etmişti. Onun ve güçlerinin Tuna boylarında göçükmesi, Kavimler Göçünün ikinci dalgasını doğurmuş ve mevcut kabileler Roma İmparatorluğu'nda büyük bir kaos meydana getirmişlerdir. Yine onun döneminde Batı Roma İmparatorluğu ile iyi ilişkiler gerçekleştirilmiş ve bu anlamda ilk askerî ittifak yapılmıştır. Bunun aksine Doğu Roma İmparatorluğu ise sürekli baskı altında tutulmuştur. 422 yılında ise Hunların komutanı Rua'dır. Onun döneminde de Uldin'in temellerini atmış olduğu siyaset takip edilmiş, özellikle Doğu

¹ İbrahim Kafesoğlu, *Türk Milli Kültürü*, İstanbul 2010, s. 69.

Roma vergiye bağlanmış ve Batı Roma İmparatorluğu ile olan askerî ve siyasî ilişkiler daha da güçlendirilmiştir. 434'de Rua'nın ölümüyle beraber Hun yönetimini Bleda ve Attila kardeşler devralmış ve Bleda'nın yönetimdeki enerji noksanlığı, askerî ve siyasî anlamda yetenekli olan kardeşi Attila'nın yönetimi ele geçirmesine neden olmuştur. Attila döneminde Avrupa Hunları, coğrafyada korkulur bir güç haline geldi. 434 yılı baharında Doğu Roma İmparatorluğu ile Margos Barışını imzaladı. 440 yılından itibaren Attila, Doğu Roma'ya karşı baskıyı arttırdı. Özellikle Margos piskoposu'nun Hun mezarlarını yağmalaması ve Doğu Roma'nın Akatirler isyanında tahrikçi rol oynaması Hun ordusunu harekete geçirdi.² Bu durum 441-442 yıllarında devam eden Singidunum, Naissus gibi önemli şehirleri yerle bir eden ve Trakya'ya kadar genişleyen I. Balkan seferinin ortaya çıkarmıştır. 447 yılında Doğu Roma'nın kaçakları geri vermekten çekinmesi ve yıllık vergiyi ödemede isteksizliği II. Balkan seferini doğurmuştur. Bu sefer sonucunda da Orta Avrupa yerle bir edilmiş ve Doğu Roma'nın ekonomik anlamda belini büken yıllık vergi üç katına çıkarılmıştır. İlk dönemlerinde Batı Roma ile iyi ilişkiler kuran Attila, artık Batı Roma'ya yönelme zamanının geldiği kanaatinde idi. Bu döneme kadar Attila gerçekleştirmiş olduğu başarılı savaşlar sonucu, ordusuna çok sayıda Germen katılımı sağlamış ve ordusunun gücünü arttırmıştır. 448'lerde Attila, ilk taarruzunu Roma yöneltti. İmparatorun kız kardeşi Honoria'nın Attila'ya nişan yüzüğü göndermesi ve Attila'nın isteklerinin imparatorluk tarafından reddedilmesi Attila'nın yapacağı seferini meşrulaştırmıştır. 451 yılında büyük çoğunluğu Germenlerden oluşan Hun ordusu, Mauriacum'da Roma ordusu ile karşılaşmış ve bundan bir yıl sonrada İtalya önlerine kadar gelebilmiştir. Attila'nın bu hızı sayesinde ne yapacağını bilemeyen Roma İmparatorluğu, bir heyet hazırlayarak onun huzuruna Papa I. Leo'yu göndermiş ve kendilerini bağışlamalarını istemişlerdir. (452) Bağışlamayı kabul eden Attila, ordusuyla beraber merkeze dönmüş ve düşündüğü Sâsâni seferini gerçekleştiremeden 453'de vefat etmiştir. Attila'nın ölümünden sonra üç oğlu; İlek, Dengizik ve İrnek babalarının yerini tutamadılar. İmparator olan İlek ayaklanan Germen kabileleri ile yapmış olduğu savaşta hayatını kaybetmiş (545) ve yerine geçen kardeşi Dengizik'de imparatorluğun birliğini sağlayamamış ve bir Bizanslı tarafından 469'da öldürülmüştür. Onun yerine geçen İrnek ise Orta Avrupa'da

² Kafesoğlu, *Türk Milli Kültürü*, s. 71-75.

tutunmanın zor olduğunu anlayarak mevcut Hun kabileleri ile Karadeniz'in batı kıyılarına dönmüşlerdir.³

Avrupa Hun İmparatorluğunun bu genel tarihi çerçevesinde, sınırların Orta Avrupa'ya kadar genişlemesiyle beraber merkez, Hunlar için yaşamaya elverişli olan Macaristan ovasına taşınmış, Roma İmparatorluğu'nun önemli ticarî şehirleri ele geçirilmiş ve çok sayıda Germen, İslav ve Gepid vs. kabileleri Hun İmparatorluğu sınırlarına dahil edilmiştir. Germenlerin ve diğer grupların Avrupa Hunlarına katılması, orta vadede ciddi anlamda sıkıntı doğurmazken ilerleyen dönemlerde devletin yıkılışını etkileyen en önemli unsur olmuştur. Nitekim güçlü bir otorite olan Attila, siyasî, askerî ve ekonomik bakımdan bu Germen topluluklarını kontrol altında tutmayı başarmış ancak onun ölümüyle beraber güçlü bir merkezî otoritenin olmamasından dolayı Germen kabileleri ayaklanmışlardır. Böyle heterojen bir ortamda Attila'nın Germen kabilelerini bir arada tutma başarısı dikkate değer bir unsurdur. Attila, onların en çok askerî yeteneklerinden faydalanmakla kalmamış, aynı zamanda okçu-süvari olan Türk ordusunun yoğun bir şekilde Germenlerden oluşan askerî teknolojileri de kullanan yaya ordusunun oluşmasını da sağlamıştır. Bu anlamda, Orta Asya'dan farklı bir coğrafyada Avrupa Hunlarının askerî anlamda başarılı olmasında savaşmayı seven ve bölgeyi bilen Germenlerinde etkisi olduğu görülmektedir. Buna bağlı olarak da Avrupa Hunlarında askerî, toplumsal ve siyasî değişimlerin de olduğu yadsınamaz. Bundan sonraki süreçte yaşanan değişimler ve askerî teşkilat çalışmamızın ana metninde ele alınacaktır.

³ Kafesoğlu, *Türk Milli Kültürü*, s. 77-81.

I. BÖLÜM

AVRUPA HUNLARINDAN ÖNCE DOĞU AVRUPA STEPLERİ

1.1. Doğu Avrupa Coğrafyasının Özellikleri

Orta Asya coğrafyasında olduğu gibi çeşitli Türk devletlerinin kurulduğu Doğu Avrupa coğrafyasında da sistematik bir şekilde Türk devletlerinin kuruluş, yükseliş, düşüş ve ortadan kalkış süreçlerini takip edebilmekteyiz. Bu bölgede de Orta Asya coğrafyasına benzer bir şekilde ve bilimsel öngörüler sağlayabilecek bir takım özelliklerin mevcut olduğu görülmektedir. Göçleriyle beraber Türkler⁴, bu bölgede de kültürel anlamda çeşitli ilerlemeler kaydetmişler ve medeniyete çok büyük katkılarda bulunmuşlardır.⁵

Büyük Hun göçleri öncesinde Doğu Avrupa'nın iklim ve coğrafi yapısını incelememiz, sadece Hunların nasıl bir bölgede hâkimiyet kurduklarını bizlere göstermekle kalmayacak, aynı zamanda Orta Asya steplerinden farklı olan Doğu Avrupa coğrafi yapısının Hunları nasıl etkilediğini anlamamıza katkıda bulunacaktır. Şu nokta bir gerçektir ki, Hun atlıları ve göçebeleri Karpatları aştıkları zaman Orta Asya'dan farklı bir coğrafya ile karşılaşmışlardır. Bu coğrafya, farklı bir iklim türüne, düzlükleri bir arada toplanmayan daha engebeli bir araziye, daha küçük ovalara ve bozkır bitki örtüsünden farklı bir bitki örtüsüne sahip olması sebebiyle Orta Asya'nın coğrafi yapısından ayrılmakta idi.⁶

Uçsuz bucaksız Avrasya bozkırının doğu ucu olan Moğolistan ve çevresi, Türk tarihi için en erken zikredilen merkezî bölgeler olarak görülmektedir. Bu bölge, doğusundaki Çin kültürünün yanı sıra ne kadar uzak olsa da çok erken dönemlerden beri batıdan gelen kültürlerinde alıcısı konumundadır. Bununla beraber Orta Asya

⁴ İmparatorlukların -özellikle Türk Devletlerinin- siyasî gelişmelerinden veya gerilemelerinden söz ederken, kültürel boyutlarıyla beraber toplumunu yerlerinden sürükleyen veya imparatorlukların yıkılmasına neden olan olguların neler olduğuna dikkat etmek gerekmektedir. Bkz. Fernand Braudel, *II. Felipe Döneminde Akdeniz ve Akdeniz Dünyası*, Çev. Mehmet Ali Kılıçbay, C. II, Ankara 1994, s. 17.

⁵ Ömer Göksel İşyar, "Avrasya'da Devletlerin Şekilleniş, Yükseliş ve Düşüş Süreçleri: Türk ve Rus Örnekleri", *OAKA*, C. III, S. 6, Ankara 2008, s. 104.

⁶ Rudi Paul Lindner, "Nomadism, Horses and Huns", *Past and Present*, 92, 1981, s. 6.

steplerinin bir uzantısı olan ancak iklimsel ve coğrafi olarak bazı farklılıkları bulunan Batı Avrasya - Karadeniz, Hazar ve Macaristan bozkırları⁷, göçebelerin temel yaşam alanlarından birisini teşkil etmekle kalmaz aynı zamanda Latin dünyası ile kültürel etkileşimlerin geniş ölçüde gerçekleştiği bir merkezî bölge konumuna gelir.⁸ Orta Asya bozkırlarına nazaran daha dar otlaklara sahip olmasına rağmen Batı Avrasya coğrafyası, göçebelerin yaşam alanları için ideal bir yerdi. Bahsedilen bu üç bölge, ciddi ticarî faaliyetlerin gerçekleştirilmesi, yağma ve askerî istihdam için gayet uygundu. Ayrıca kendileriyle ticaret yapabilecek ve şartlar elverdiğince yağmalanacak önemli yerleşik kültürlerle de sınırdı. Hem göçebe savaş hilelerinin gerektirdiği manevra ve geri çekilmeler için kısmen geniş ovalara sahipti hem de yerleşik devletlerin askerî güç merkezlerinden uzaktaydı. Ayrıca önceden güçlü İranî kabilelerin yurdu olan Batı Avrasya, Orta ve İç Asya'daki kabileler arası savaş ve dış baskılar sonucu bölgelerinden ayrılan kavimler için de son durak noktası idi.⁹

Doğu Avrupa stepleri, Orta Asya bozkırlarından daha bereketli ve sulak arazisi daha bol idi. Dinyeper ile Ural arasındaki bozkır şeridi kuzeyden iğne yapraklı ormanlar, güneyden Karadeniz ve Hazar Denizi, batıdan Karpatlar ve

⁷ L. N. Gumilëv, *Avrasya'dan Makaleler-1*, Çev. D. Ahsen Batur, İstanbul 2006, s. 178; V. yüzyılın başlarına gelindiğinde Hunlar, Avrupa'nın kalbindeki Büyük Macar Ovası'na (Bu ova, Karpat Havzası'nın en geniş bölümüdür. Toplam yüzölçümü 100.000 km² yi bulan geniş ovanın 52.000 km² si Macaristan sınırları içerisinde kalır) kesin olarak yerleşmişlerdi. Bu ova, Orta Avrupa'da kapalı bir bozkır parçasıdır ve bol otlak alanlarının yanında yer yer bataklıklarla çevrilidir. Bu özellikleriyle Tuna'nın güneyindeki dar vadilerine ve sık ormanlarla kaplı dağ yamaçlarına zıtlık göstermektedir. Dolayısıyla bu coğrafyada bu ova Hunların yaşaması için en ideal yerdi ve Karadeniz'in batısında Hunların atlarını besleyebilecekleri tek yerdi. Ayrıca bu ova, Tuna'nın güneyine ve kuzeyine yapılacak olan saldırılarda en ideal merkez konumundaydı. Bu fizikî sınırlar Hunlar için önemli olup, bu sınırlı coğrafyada Hunların varlıklarını sürdürme çabası, Hunlarda toplumsal ve siyasal bir takım değişikliklerin meydana gelmesini zorunlu kılmıştır. Bkz. Kelly, *Attila*, s. 68.

⁸ Avrasya steplerinde de göçer kültürü iki sınıra ayrılmıştı. Kuzey sınırı gerçek göçer kavimlerin vatani olurken güney sınırı ise Çin'i Orta Doğu'ya bağlayan eski ticaret yolu güzergâhlarından oluşan İpek Yolu boyunca çeşitli vahalarda yerleşik hayat süren kavimler, kültürel anlamda da doğu, güney ve batıdaki uygarlıklarla etkileşim içerisindeydi. Bkz. David Nicolle-Angus McBride, *Attila and the Nomad Hordes*, UK 1990, s. 6; Eserin Türkçe çevirisi için bkz. *Attila ve Göçer Kavimler*, Çev. Levent Cinemre, İstanbul 2011.

⁹ Peter, B. Golden, *Türk Halkları Tarihine Giriş*, Çev. Osman Karatay, Ankara 2002, s. 68-69.

doğudan ise yarı çölümsü topraklarla çevrilidir. Bu bölge daima bir bütün olarak görülmüş ve bölgeye göç eden halkların kültürleri kadar bölge sakinleri de tabii şartlarla birlikte uyum içerisinde yaşamışlardır. Bu step alanının yanında Don, Terek ve Volga nehirlerinin suladığı geniş bir coğrafya mevcuttur.

Lindner'in Macaristan Ovası hakkında vermiş olduğu bilgilere baktığımızda, Hun göçebelerinin yerleşmiş olduğu bu topraklarda elbette ki başka arazi kullanıcıları da mevcuttu. Lindner, bölgede sadece Hunların yaşamadıklarını dikkate alarak çiftçilerin -yerleşiklerin- de bulunduğunu, onların büyükbaş ve küçükbaş hayvanlarının yanında domuz yetiştiriciliği de yaptıklarını; arazinin bazı alanlarının ormanlar ve bataklıklarla kaplı olduğunu; mevcut otlakların büyük miktarlarda atların otlatılmasına elverişli olmadığını ve hatta bu durumun yerli çiftçiler ile Hun göçebeleri arasında rekabete bile yol açtığını ortaya koymaktadır.¹⁰ Heather, bir şekilde otlaklar üzerinde göçebeler ve yerleşikler arasında meydana gelen tehlikeli çatışmalardan dolayı, bu otlak haklarının dönem bazında dikkatli bir şekilde tanımlanmasının gerekli olduğunu belirtmektedir.¹¹ Sinor'a göre ise, Hunların en üst düzeye çıkarttıkları askerî yetenekleri, tamamen bozkırın sınırsız otlaklarına dayanmaktaydı. Hunların askerî değeri, atları için yararlandıkları otlakların büyüklüğüyle doğru orantılı idi. Ona göre, Macar ovaları, kalabalık Hun birliklerinin atlarını otlatmaları için yetiyor, Hunlar sadece Batı Avrupa sınırları içerisinde bu konuda sıkıntı çekiyorlar ve buna çözüm bulamıyorlardı.¹² Ayrıca göçebeler ile yerleşikler arasındaki ilişkiler, Türk tarihi üzerine çalışan Macar araştırmacı Rásonyi'nin de dikkatini çekmiştir. Radloff'tan alıntı yaparak O, hayvan besleyen göçebelerin bununla meşgul olabilmesi için düşünülebilen en iyi yerleri araması gerektiğini, fakat bundan dolayı komşuların ve yerleşiklerin menfaatleri ile

¹⁰ Lindner, "Nomadism, Horses and Huns", s. 15; Rhoads Murphey'de bu konuyla bağlantılı olarak şu bilgiyi vermektedir: "*bozkırla ekili yer, göçebeyle yerleşik çiftçi arasındaki rekabet modern uygarlığın en eski ihtilaflarından biri olabilir.*" Bkz. Denis Sinor, "İç Asya Kavramı", *Erken İç Asya Tarihi*, Der. Denis Sinor, Çev. Ruşen Sezer, İstanbul 2009, s. 15.

¹¹ Peter Heather, "Goths and Huns c. 320-425", *CAH, Vol. XIII, The Late Empire, A.D. 337-425*, Ed. Averil Cameron-Peter Garnsey, Cambridge University Press, Cambridge 2008 s. 487. s. 500.

¹² Denis Sinor, "Hun Dönemi", *Erken İç Asya Tarihi*, Der. Denis Sinor, Çev. Mete Tunçay, İstanbul 2009, s. 281.

onlarınkinin çatışmasının da önü alınamaz bir hale geldiğini belirtmektedir.¹³ Bu sebeplerden dolayı Avrupa Hun İmparatorluğunun hem siyasî hem de coğrafi yapıya uyum sağlamaya çalıştığını ve özellikle kendi göçebeleri ve mevcut yerleşikler ile olan ilişkilerde bir takım problemlerin ortaya çıktığını görmekteyiz. Ancak Hun göçebeleri ve yerleşikler arasındaki bu otlak mücadelelerini tam olarak açıklayamamaktayız. Bu mücadeleleri açıklayabilirsek Hunların bölgedeki Germenler arasındaki siyasî ve sosyo-kültürel ilişkileri daha iyi anlaşılır kılabileceğiz. Ancak şöyle bir ihtimalde söz konusudur ki Hun liderleri yerleşikler üzerindeki hâkimiyetlerini öyle sağlam temeller üzerine kurmuşlardır ki yerleşikler ve göçebeler arasındaki kültürel anlamda etkileşim unsurlarını ayırabilmemiz gerçekten çok zordur.

Hun göçebeleri ve yerleşikler arasındaki ilişkileri kısaca açıkladıktan sonra temel konumuz olan coğrafya konusuna dönebiliriz: Genel anlamda Hunların ulaştıkları uç noktaların coğrafi şartlarını dikkate alacak olursak, karşımıza üç farklı bölge çıkmaktadır: Doğu Avrupa (Kuzey Karadeniz Bozkırları), Batı Avrupa ve Baltık coğrafyası. Kısaca, Batı Avrupa ve Baltık kıyılarının coğrafi şartlarına baktığımızda, Batı Avrupa büyük bir yarımada olup denize yakındır. Deniz suyuyla da yıkandığı için değişmez bir iklime ve tabiata sahiptir. Ancak iklimle bağlantılı olarak burada nem oranı yükselir ve düşer. Bununla beraber göçebelerin yaşamayı pek tercih etmedikleri nemli bölge ormanları¹⁴ ve otları, suyla değil güneşle beslenen kuru otlara alışmış olan Hun atları için alışılmadık bir şey olduğundan Hunlar yerleşim amaçlı daha fazla içerilere veya kuzeye sokulamamışlardır. Esasında şimdi bahsedeceğimiz şu nokta önemlidir ki, Hunların gerçekten zorlu olan Baltık kıyılarına nasıl ulaştıklarıdır. Bilindiği üzere soğuk iklim bölgelerinin bitki örtüsü taygalar olup kışın geçmesiyle beraber bu tayga bölgeleri bataklıklara dönüşmektedir. Bununla bağlantılı olarak da ulaşım zorlaşır ve çeşitli hastalıklar ortaya çıkar. Ayrıca tayga bölgelerinin bitki örtüsü, Orta Asya'daki veya Kuzey Karadeniz bozkır bitki örtüsü değil, yazları yetişen yosunlardan ve çalılardan oluşan tundra bitki örtüsüdür. Bu bölgede oturan yerli kavimler veya bu bölgeden gelen Gotlar, bu iklim şartlarına alışkın olup Orta Asya'dan çıkıp gelen -Kuzey Sibirya

¹³ László Rásonyi, *Doğu Avrupa'da Türklük*, Haz. Yusuf Gedikli, İstanbul 2006, s. 33.

¹⁴ Nicolle-McBride, *Attila and the Nomad Hordes*, s. 10.

göçebeleri hariç- bozkır göçebeleri, sadece gün içerisindeki şiddetli sıcaklık değişikliklerine alışkındı ve Baltık bölgelerinin iklimi, bitki örtüsü ve coğrafi şartları kesinlikle onlara göre değildi. Ayrıca bu bilgiden de anlaşılacağı üzere toplulukların alışmış oldukları tabiat şartları, onların yaşam alanlarını ve alışkanlıklarını da belirlemektedir. Hunlar, şiddetli kış aylarında Volga nehrinin donmasıyla çok muhtemelen -kuzeye- Baltık kıyılarına çıkmışlardır.¹⁵ Hun atlılarının keşif seferleri de gerçekleştirdiği bu uzak bölgelerde Hunlar ya hâkimiyetlerini tanıtmakla ya da stratejik noktalara kendi adamlarını yerleştirmekle yetinmişlerdir.¹⁶

İşte bu coğrafi şartlar altında, Orta Asya bozkır ikliminden bazı farkları olan - ancak genel itibariyle bir bütünlük arz eden¹⁷ - bir coğrafyada Hunlar yeni bir devlet kurarak ortaya çıktılar.¹⁸

1.1.1. Avrupa Hunları Öncesi Doğu Avrupa'da Askerî Kültür

Orta Asya'daki bozkırların devamı niteliğinde bulunan Doğu Avrupa bozkırlarına, M. Ö. yıllarda "Kavimler Kapısı" yoluyla birçok kavim gelmiştir. Bunların en eskilerinden birisi de hiç şüphesiz ki atlı bozkır medeniyetlerinin önemli bir halkası olan *İskit*'lerdir. Onların yaşadıkları coğrafi bölge, Ukrayna'nın Tuna ve Don arasındaki bozkır şeridinde yerleştirilmektedir. VII-VI. yüzyıllara ait Asur-Babil kaynakları ve Yunanca eserler, İskit coğrafyası olarak Kafkasya'yı göstermektedirler. Nitekim İskitler, bir yüzyıldan daha fazla düzenledikleri akınlarla

¹⁵ Gumilëv, *Avrasyadan Makaleler-1*, s. 198; Çoğunlukla suları Karadeniz'e ve Hazar Denizi'ne dökülen bu bölgedeki geniş ve hızlı akan nehirler kışın, derinliklerine kadar donmaktadır. Bu durum göç eden kabilelerin rahat bir şekilde göç etmesini ve atlıların keşif seferleri yapmasına olanak verir. Bkz. Edward Gibbon, *Roma İmparatorluğu'nun Gerileyiş ve Çöküş Tarihi II*, Çev. Asım Baltacıgil, İstanbul 1987, s. 399.

¹⁶ Şerif Baştav, *Prof. Dr. Şerif Baştav Makaleler I*, Haz. E. Semih Yalçın - Emine Erdoğan, Ankara 2005, s. 411.

¹⁷ Golden, *Türk Halkları Tarihine Giriş*, s. 32.

¹⁸ L. N. Gumilëv, *Hunlar*, Çev. D. Ahsen Batur, İstanbul 2002, s. 304.

Asuri, Urartu ve Medya sınırlarından içeri dalmak suretiyle Kafkasya'ya doğru atılmışlardır.¹⁹

Thukydides İskitler hakkında, “*asker sayıları ve silahlarının çok fazla olduğunu hiçbir halkın Asya'daki halkların bile bu konuda İskitlerle yarışamayacaklarını*” belirtmektedir.²⁰ Nitekim bu bilgidен de anlaşılacağı üzere, bu yüzyıllarda İskitlerin askerî yönden çok güçlü olduklarını çıkarabiliriz. İskit ordusunu bu şekilde güçlü kılan unsur, atlı birlikleri idi. Her İskit savaşçısının yayı ve oku mevcuttu. Uzun mesafeli savaşlarda İskitler yay ve sapan, orta mesafede mızrak ve adam adama mücadelelerde de kılıç, kısa kılıç, kama ve hançer kullanırlardı.

İskitlerden sonra M. Ö. II. yüzyılda Sarmatların aynı coğrafyada egemenliği ele geçirdiklerini görüyoruz. Bölgede daha önce kurulmuş olan İskit kültürü, Sarmat kültürünün temelini oluşturmuştur. Bilindiği üzere Sarmat kültürü de hareketli bozkır kültürlerinin oluşturdukları bir kültürdür ve bundan dolayı da askerî teşkilatları birçok yönden benzerlik göstermektedir.

Bölgeye M.S. gelen Got kabilelerinin ve Kuzey Kafkasya'ya yerleşmiş olan Alanların da kendilerini savunacakları askerî teşkilatları mevcuttu. Nitekim Ammianus, Alanların hafif silahlarının olduğunu ve ordularının hızlı hareket edebildiklerini belirtmiştir.²¹

1.1.2. Kavimler Göçü Öncesi Avrupa'nın Siyasî Durumu

Doğu Avrupa'nın coğrafi yapısının bu bölgede kurulan devletleri özellikle de Avrupa Hun İmparatorluğunu nasıl etkilediğine dair bilgiyi verdikten sonra bölgenin siyasî yapısı hakkında da bilgi vermemiz yerinde olacaktır.

¹⁹ B. N. Grakov, *İskitler*, Çev. D. Ahsen Batur, İstanbul 2008, s. 33.

²⁰ Thukydides, *Peloponnesos Savaşları*, Çev. Furkan Akderin, İstanbul 2010, s. 112.

²¹ Ammianus Marcellinus, *III Books XXVII-XXXI*, Excerpta Valescona, with an English Translation by John C. Rolfe, England 1939, XXXI.2.21.

Kavimler Göçü öncesi Batı Hunlarının İdil-Kama sahasında buldukları sırada, İdil'in batısında Volga havzasından Fin Körfezi'ne kadar uzanan geniş ormanlık sahada birçok Fin kavmi yaşamaktaydı. Karadeniz'in kuzeyinde ise M. S. 180'li yıllardan itibaren Gotların bulunduğunu ve bunların Doğu Gotları (Ostrogot), onun batısında Batı Gotları (Vizigot) diye ikiye ayrıldığını görmekteyiz.²²

Dinyeper'in batısından Karpat Dağlarına doğru uzanan bölgede de birçok Slav kavmi; Kafkasların kuzeyi ve Aşağı Kuban nehri boylarında da Türkistan'dan gelmiş olan Alanlar²³ bulunmakta idi. Alanlar'ın Don nehrine kadar nüfuzlarını yaymış oldukları ve buralarda bilhassa Sarmatlarla sıkı bir ilişki içerisinde buldukları anlaşılıyor. Hunların İdil Nehri'ni geçip batıya doğru harekete geçtikleri zaman, ilk karşılaştıkları kavim Alanlar olmuştur. Devrin en kudretli devleti ise, ekonomik sıkıntılarla, dinî çatışmalarla, liyâkatsız yöneticiler, iç

²² Doğu Avrupa'ya II. yüzyılda bölgenin siyasî yapısını tamamen değiştiren iki büyük göç olmuştur. Bunlardan birincisi Gotlar, M.S. 150'lerde, İskandinavya adasından Vistul nehri ağzına, daha sonra zafer dolu bir yürüyüşle Karadeniz'e kadar göç ettiler ve bu bölgelere yerleştiler. İkinci göç ise, Hsiung-nu'ların göçleri olup M. S. 155-158 yılları civarında merkezî Asya'dan Volga sahillerine (Volga'nın aşağı kısımları doğulu ve batılı halkların geçit yeri ve uluslararası politikanın kesişme noktası idi.) göç ederek Alanlarla komşu oldular. Hazar ve Karadeniz civarındaki bozkırların durumu, bu kavimlerin göç etmesiyle kısa sürede kökten değişti. Bkz. Gumilëv, *Avrasyadan Makaleleler-1*, s. 188; Yani bu tarihten itibaren bölgedeki teknik tarih olaylarının bir kronolojisini çıkarmak mümkündür. Fakat Roma İmparatorluğu ile komşu olan kuzey kavmi Gotların tarihi tam olarak bilinirken, Hsiung-nu'ların M.S. 158-350 yılları arasındaki tarihleri tam olarak bilinmemektedir. Bkz. L. N. Gumilëv, *Hazar Çevresinde Bin Yıl*, Çev. D. Ahsen Batur, İstanbul 2003, s. 131.

²³ Avrupalı bilginlerce Alanlar, İran menşeli bir kavim olarak kabul edilmektedir. Çin kaynaklarında onlara "An-tsi" denmiş, Romalılar da "Alani" adını vermişler ve Bizanslılar onlara "Asioi" demişlerdir. Ammianus Marcellinus ve Gotların tarihini yazan Iordanes eserlerinde Alanların görünüşleri ve yaşayış tarzlarına ait önemli bilgiler vermişlerdir. Bunlara göre: Alanlar, yüksek yapılı, saçları açık renk olup yaşayışları itibariyle Hunlara göre daha az haşindirler. Bkz. Ammianus, XXXI.2.21-22; Kurat, *IV-XVIII. Yüzyıllarda Karadeniz Kuzeyindeki Türk Kavimleri ve Devletleri*, s. 16; Iordanes, *The Origin and Deeds of the Goths*, English translated by Charles C. Mierow, Princeton University 1908, XXIV.126; Hunların batısında, yani Volga boyları ile Kuzey Kafkasya'da oturan Alanlar, kuvvetli bir şekilde Mazdeizm mezhebinin etkisi altındaydılar ve ölümlerini yakıyorlardı. Nitekim Avrupa'daki Hunların kısmen ölümlerini yakma geleneğinin de Alanlar ile temaslar sonucunda gerçekleşmiş olduğunu düşünmek yerinde olacaktır. Bkz. Bahaeddin Ögel, *İslâmiyet'ten Önce Türk Kültür Tarihi -Orta Asya Kaynak ve Buluntularına Göre-*, Ankara 1991, s. 92.

mücadeleler ve çeşitli kavimlerin göçleriyle uğraşan ve bu durumlara bağlı olarak da gittikçe zayıflayan Roma İmparatorluğu idi. Bu zayıflık içerisinde bulunan Roma İmparatorluğunun Ren ve Tuna boylarındaki müstahkem sınırlarının (limes) ötesinde, İmparatorluğa saldırmak için hazır bekleyen Germen kavimleri de bulunmakta idi.²⁴ Tuna ve Ren sınırlarının ötesindeki bölgelere yerleşmiş olan Germenler, IV. yüzyılın ortasında Roma İmparatorluğunun yaşam alanı için büyük bir tehdit oluşturmuyordu. Ancak onların barışçıl komşular olduklarını da söyleyemeyiz. Bu dönemde Avrupa'daki Germen kavimleri şunlardır: Karpatların eteklerinde Transilvanya ve Galiçya'da Gepidler; Silezya-Macaristan Tisza nehri havalisinde Vandallar²⁵; Orta ve aşağı Ren boylarında Franklar²⁶ ve Saxonlar daha başka küçük Germen toplulukları da bulunmakta idi.²⁷ Özellikle aşağı Ren nehriindeki Franklar ve Saxonlar, Belçika ve Galya kıyıları boyunca ve Germenya içlerine doğru çok sayıda saldırı düzenlediler ve Tuna'nın kuzeyindeki Gotlara karşı aralıklarla saldırılarda bulundular.²⁸

²⁴ Kurat, *IV-XVIII. Yüzyıllarda Karadeniz Kuzeyindeki Türk Kavimleri ve Devletleri*, s. 14-15.

²⁵ İlk dönemlerinde Elbe ve Vistul nehirleri arasında yaşayan Vandallar, Asding (güneyde) ve Siling (kuzey-batıda) olmak üzere iki gruba ayrılıyorlardı. III. yüzyılda müttefikleri Sarmatlarla birlikte Ren nehrinin üst kısımlarını işgal eden Vandallar, 330 yılında İmparator Constantinus'dan Tuna'nın sağ yakasında Panonia'da toprak bağışısı kazandılar. IV. yüzyılın son çeyreğindeki Hun hareketinden bu toplumda doğrudan etkilendi. Hunların, Karadeniz'in kuzeyindeki Ostrogot krallığını yıkması üzerine, sıranın kendilerine geleceği korkusuyla diğer toplumlarla beraber Roma'nın Ren sınırlarını zorlamışlardır. Bkz. Turan Kaçar, "Eskiçağ Akdeniz Dünyasında Siyasal Birliğin Sonu: Romalılar ve Kuzey Komşuları", *Doğu Batı*, S. 34, 2005, s. 212.

²⁶ Franklar, III. yy'ın ortasında Roma'yı tehdit eden bir güç olarak ortaya çıkmış Germen boyudur. Ripuarian Frankları (Latince *Ripuarii*) ve Salian/*Salii* Frankları olarak ikiye ayrılmışlardır. IV. yy'ın ortalarında Roma sınırlarına müttefiklik sıfatıyla sızmaya başlayan Franklar, sınırların çatlamasına sebebiyet vermişler ve bundan dolayı Roma İmparatorluğu onlarla bazen -özellikle Aëtius döneminde- müttefiklikle bazen de düşmanlıkla ilişki sürdürmek zorunda kalmıştır. Franklar, Germen kabilelerinin en güçlüleri olmamasına rağmen, Roma İmparatorluğu'nun yıkılmasında büyük bir rol oynamışlardır. Bkz. Matthew Bunson, "Franks", *A Dictionary of the Roman Empire*, America 1991, s. 162.

²⁷ Kafesoğlu, *Türk Milli Kültürü*, s. 71.

²⁸ I. N. Wood, "The Barbarian Invasions and First Settlements", *CAH, Vol. XIII, The Late Empire, A.D. 337-425*, Ed. Averil Cameron-Peter Garnsey, Cambridge University Press, Cambridge 2008, s. 516.

Özellikle 320 ve 370'e kadar olan yarım yüzyıllık dönemde, Germen Got kabileleri, Roma İmparatorluğu'nun aşağı Tuna sınırlarında egemen bir yabancı güç olarak bulunmaktaydı. Bu durum çok dikkat çekicidir ki, Got kabilelerin gücünden dolayı, İmparatorluk ile olan ilişkiler sık sık gerilirken bazen de çok yakınlaşmıştır. 370 ve 425 yılları arasında, göçebe Hunların ilk başlarda imparatorluğun uzak sınırlarında başlayan ve sınır içlerine kadar gerçekleştirmiş oldukları faaliyetleri, hem Doğu Avrupa'nın hem de Roma İmparatorluğu'nun siyasî sınırlarını alt üst etti. Bunun sonucunda İmparatorluk iki önemli durumla karşı karşıya kaldı: Birincisi, kendi sınırları içerisinde güçlü Gotların büyük bir müstakillik vücuda getirmesi, ikincisi ise Orta Avrupa'da Hun İmparatorluğu'nun yükselmesi.²⁹

Görüldüğü üzere, Hunların ilk başta Kafkaslarda kısa süre sonrada Roma İmparatorluk sınırlarında görülmeleri ve güçlü bir siyasî birlik oluşturmaları, bölgede onlara karşı koyabilecek güçlü bir siyasî birliğin ve mekanizmanın olmadığını göstermektedir. Bu anlamda Avrupa Hun İmparatorluğu'nun güçlenmesi bir anlamda onlara karşı koyabilecek bir gücün olmamasından ileri gelmektedir.

1.2. Avrupa Hunlarının Alan Hakimiyeti ve İdil Boyuna Göçleri

Hunların Kafkaslarda görülmeleri ve sonrasında da kısa sürede bölgedeki Alanları hakimiyetleri altına almaları öncesinde bu bölgeye nereden geldikleri sorusunu kısaca cevaplamamız gerekmektedir.

Orta Asya'da kurulan Hsiung-nu'ların ikiye ayrılmasından sonra Çin hakimiyetini kabul etmeyen Hsiung-nu kağanı Çi-çi, Çin ile yapılan mücadelede öldürülmüştü. (M.Ö. 36) Çi-çi'nin hükmettiği insanların ve kabilelerin, bu mücadelede tamamıyla mahvolmadıklarını ve daha batıya doğru çekilerek sonradan başlayan büyük kavimler göçünün gerçek öncüleri oldukları kanaati hâkimdir.³⁰ Bu küçük çaplı yer değiştirme sonrasında Hunlar, aslında Maeotis (Azak Denizi)

²⁹ Heather, "Goths and Huns c. 320-425", 487.

³⁰ Lajos, Ligeti, "Asya Hunları", *Attila ve Hunları*, Ed. Gyula Németh, Çev. Şerif Başstav, Ankara 1982, s. 48.

bataklıklarının ötesinde Buzlu Okyanus³¹ (glacialis oceanus) yanında oturmuşlardır.³² Şu halde, burada rastladığımız isim bugünkü manasıyla Asya kıtası değil, Doğu Avrupa'dır. Alanlara saldırmadan önce, Hunların kuzeyden güneye doğru cereyan eden ufak çaptaki göçleri bu sahada vuku bulmuş görünüyor. Nitekim anayurdun batıya doğru kayması ise, bu sırada daha batıya doğru ilerleyen Hun merkezî iktidarına yardım maksadıyla, özellikle Orta Asya'daki kardeşlerinden bu sahalara yeni kuvvetlerin gelmiş olmasıyla izah edilebilir.³³ Ayrıca XVIII. yy'ın Fransız bilim adamı Deguignes'in de belirttiği gibi Avrupa'ya büyük hareketler gerçekleştiren bu kavimler, hiç yoktan meydana gelmemişler, çok önceleri devlet kurma ve savaşçılık hususundaki kabiliyetlerini de ispat etmişlerdir.³⁴

Ortalama yüzyıl önce -yani 355 civarında- Su-tö Hsiung-nu kavmi³⁵, eski sakinlerine izafeten A-la-na adı verilen memleketi ele geçirmiştir. Batı kaynaklarına göre aynı sıralarda, Hunlar Alanları mağlup ederler ve eski yurtlarından kovarlar.

³¹ Ammianus'un belirtmiş olduğu ve "donmuş okyanus" olarak geçen Azak Denizi Sinor'a göre, dünyanın düz yüzeyini çevreleyen ve yeryüzünün dış sınırlarını oluşturan sular anlamına gelen bir terim niteliğindedir. Bkz. Sinor, "Hun Dönemi", s. 248.

³² Ammianus, XXXI.1.1.

³³ Lagos Ligeti, "Attila Hunlarının Menşei", *Attila ve Hunları*, Ed. Gyula Németh, Çev. Şerif Baştav, Ankara 1982, s. 10-11; Bilindiği gibi, aslında menşe meselesine bağlı bulunan bu efsaneye göre, Hunların ecdadına, Maeotis geçitlerinde sihirli bir geyik yol göstermiştir. Rivayete göre, Hunların istila hamleleri de bu olağanüstü hadiseden sonra başlamıştır. Hunlar hakkındaki bu efsaneden Sozomenus, Prokopius ve Got tarihçisi Iordanes eserlerinde bahsetmişlerdir. Bu efsane hakkında geniş bilgi almak için Bkz. Ali Ahmetbeyoğlu, "Avrupa Hunlarının 'Sihirli Geyik' Efsanesi", *Prof. Dr. Hakkı Dursun Yıldız Armağanı*, Ankara 1995, s. 65-68; Iordanes, XXIV.123-125; Ancak Ögel, Iordanes'in vermiş olduğu Hunların İskitlerden nefret ettikleri ve onlara karşı büyük bir kin besledikleri bilgisine dayanarak, bunun aslında bir menşe efsanesi olmasından çok, İskit ülkesinin Hunlar tarafından alınışını anlatan bir tarihi olay olarak değerlendirmektedir. Bkz. Bahaeddin Ögel, *Türk Mitolojisi I*, Ankara 2010, s. 579.

³⁴ Joseph Deguignes, *Büyük Türk Tarihi II*, Haz. Selâhattin Alpay, İstanbul 1976, s. 452.

³⁵ M.S. IV. asırdan VI. asra kadar, Kuzey Çin'in en büyük kısmında hüküm süren Wei adlı bir Çin hanedanının salnamesinden (Wei-su), Wei sülalesine ait imparator Kao-Çung zamanında (M.S. 452-466), uzaklarda bulunan Su-tö memleketinden Çin sarayına bir elçi heyeti geldiğini öğreniyoruz. Bu belgeden yapılan çıkarımlar sonucu, Su-tö adının eskiden Yen-ts'ai veya diğer şekliyle A-la-na olduğu ve Hsiung-nu'ların bu adı Kuzey Wei hanedanı zamanında (M.S. 386-535) değiştirerek yerine Su-tö adını koydukları belirtilmektedir. Bkz. Ligeti, "Attila Hunlarının Menşei", s. 14-15.

Bundan çıkan neticeye göre, gerçekte Batı ve Çin kaynakları ayrı ayrı isimler altında aynı hadiseden bahsetmektedirler. O halde Hun kavminin Hsiung-nu kavmiyle aynı olması çok muhtemeldir.³⁶

Alanlara saldırmadan önce Hun akıncılarının Maveraünnehir'i de içine alan doğu bölgelerine akınlar gerçekleştirdiklerini görüyoruz.³⁷ Batı bölgesinde ise Alanlar ve Don nehrinin doğusunda yerleşmiş olan göçebe toplulukların üzerine ilk saldırılar yapılmıştır. Bu saldırıların ne kadar sürdüğünü bilmiyoruz. Ancak Alanların askerî bir ünü olmasına -Iordanes, Alanların gücünü Hunlar ile denk tutmaktadır- rağmen, Alanlar alışılmadık bir şekilde ardı arkası kesilmeyen akınlarla Hunların buyrukları altına girmişlerdir.³⁸ Bu saldırıdan sonra Hunlar, Doğu Gotlarına yönelerek hâkimiyet altına alınmış olan Alanlar ve diğer kavimler ile Doğu Gotlarına saldırmışlardır.³⁹ Bu konu hakkında Ammianus'un vermiş olduğu bilgilerde dikkate değerdir. Nitekim Greuthungi ile sınır olan ve onlar tarafından Tanais (Tanaites=Don nehri) olarak adlandırılan Alanların bölgesini istila eden Hunlar, onların çoğunu yağmaladılar, öldürdüler ve bir müttefiklik anlaşması ile hayatta kalanları da hâkimiyetleri altına aldılar. Bundan sonra bunlarla birlikte Ermanarik'in oldukça zengin bölgelerine, daha cesurca anî bir saldırı düzenlediler.⁴⁰

1.3. Avrupa Hunlarının Doğu ve Batı Gotlarını Hakimiyet Altına Alması

Alanların hâkimiyet altına alınmasından sonra Balamir idaresindeki Hunlar, göçebe siyasî geleneğine uygun olarak Alanlar ile birleşerek Ermanarik'in idaresindeki Doğu Gotlarının imparatorluk sınırlarına girdiler. Antik çağ insanların

³⁶ Ligeti, "Attila Hunlarının Menşei", s. 13.

³⁷ Deguignes, *Büyük Türk Tarihi II*, s. 463.

³⁸ Iordanes, XXIV.126.

³⁹ Heather, "The Huns and the End of the Roman Empire in Western Europe", *EHR*, Vol. 110, No. 435, 1995, s. 6; Sinor, "Hun Dönemi", s. 249.

⁴⁰ Ammianus, XXXI.3.1; Hunların bu yerleşik topluluklara saldırıları esnasında, yerleşik toplulukların ya Hun hâkimiyetini kabul ettiklerini, ya Batıya doğru göç ederek Roma İmparatorluğundan sınırlarına dâhil edilme beklediklerini ya da dağlara kaçtıklarını görüyoruz. Bkz. Nicolle-McBride, *Attila and the Nomad Hordes*, s. 10.

gözünde, Avrupa ve Asya hududuna işaret eden Don ve Tanais (Don nehri) arazisinin ötesinde kuzeyden göç eden Gotlar⁴¹ bu bölgede oturlardı. İskân sahaları, Olt ırmağına kadar bütün Eflak ovalarını kaplar ve kuzeyde Moldavya ve Erdel'in güneyindeki dağlara kadar uzanır. Sarmatlardan sonra Karadeniz'in kuzeyine inip bu bölgede bir konfederasyon kuran Proto-Germenler⁴² hakkında Antik çağ kaynakları detaylı bilgiler vermektedir. Bu kaynaklar, ünlü kralları Athanarik yönetimi altındaki Batı Gotlarını Terving Vizigotları adıyla anarlar ve verdikleri bilgilere göre önceden olduğu gibi mahallî küçük hükümdarların idaresi altında hüküm sürerlerdi. Dinyester'den Don ırmağına kadar olan bölgede ise Doğu Gotları hâkimiyet sürmekteydi.⁴³ Nitekim onlar kralları Ermanarik idaresi altında büyük bir imparatorluğa dönüştüler ve hatta Batı Gotları üzerinde nüfuz sahibi oldular.⁴⁴ Ancak Hun lideri Balamir idaresindeki Hun ordularının saldırıları karşısında bu güç ortadan kaldırıldı. Birdenbire ortaya çıkan Hunlar karşısında ordusu dağılan ve halkını koruyamayan Ermanarik intihar etti. (374-375) Bu yenilgiden sonra Ostrogotlar, iç işlerinde serbest, dış işlerinde ise Hunlara bağlı yaşamlarını sürdürdüler.⁴⁵ V.

⁴¹ Gotlar: Miladın ilk yıllarında Baltık Denizi'nin güney sahillerindeki Vistula nehrinin kuzey kıyılarından, muhtemelen sınır savunmalarını zayıflatan ve yerleşim yerlerini yağma eden topluluklardan ve Doğu sınırlarındaki anlaşmazlıklardan dolayı M.S. II. yüzyılın sonunda Güney Rusya bölgesine göç ettiler. Bu göçten sonra Gotlar, 230'lu yıllarda Don ve Tuna arasındaki sahada göründüler ve burayı işgal ettiler. Onlar Karadeniz kıyılarında yelkenli gemiler inşa ederek yağma için müsait olan Karadeniz sahillere ve Balkan bölgelerine keşif seferleri düzenlediler. III. yy'da da Roma İmparatorluğu'na saldırarak, imparatorluk içerisinde krizlerin çıkmasına neden oldular. Nitekim bir müddet sonra Doğu (Ostrogot) ve Batı (Vizigot) Gotları diye ikiye ayrıldılar ve M.S. IV. yy'ın başlarında siyasî hâkimiyet Doğu Gotlarının eline geçti. Bkz. Matthew Bunson, "Goths", *A Dictionary of the Roman Empire*, s. 185; Ammianus Marcellinus, Ostrogotları Greuthungi (Don ve Dinyester arasındaki toprakları kontrol edenlere Romalı gözlemcilerin verdikleri toplu isim) ve Vizigotları da Tervingi (Theruingi: Dinyester ve Tuna arasını kontrol eden Gotlar) olarak adlandırmıştır. Bkz. Ammianus, XXVII.5.6; XXXI.3.4; Kelly, *Attila*, s. 21.

⁴² Neal Ascherson, *Black Sea*, New York 1995, s. 25.

⁴³ Péter Váczy, "Hunlar Avrupa'da", *Attila ve Hunları*, Ed. Gyula Németh, Çev. Şerif Başstav, Ankara 1982, s. 56.

⁴⁴ Ahmetbeyoğlu, *Avrupa Hun İmparatorluğu*, s. 23.

⁴⁵ Ahmetbeyoğlu, *Avrupa Hun İmparatorluğu*, s. 29.

yüzyılın başlarında bile hiç kimse Hunların Ostrogotlara neden böyle bir saldırı düzenlediğini bilememektedir.⁴⁶

Hunların beklenmedik bir şekilde Alanları hâkimiyet altına alıp Got ülkesinde görülmeleri ve devletine son vermeleri, elbette ki hem Roma imparatorluğunun hem de dönemin yazarlarının ilgisinin bu kavme çevrilmesine vesile olmuştur. Bu hâkimiyetlerinden sonra Hunların yaşayış tarzlarına kadar bütün faaliyetleri Batı kaynaklarında yer bulmuştur.⁴⁷ Hunların Ostrogotları mağlup etmesine dair Ammianus Marcellinus şunları yazmaktadır:

“Hunlar, Alanları mağlup edip, onlarla ittifak antlaşması yaptıktan sonra, onlarla birlikte oldukça zengin olan Ermanarik’in bölgesine çok kanlı anî saldırılarda bulundular. Oldukça savaşçı olan Hunlar, komşu kavimleri korkutmuştur. Çünkü onların birçok yiğitlikleri vardır. Korku ile bu anî fırtınanın şiddetinde Ermanarik’a darbe indirildi. O uzun zamandır kendisini iyi bir şekilde korumuş ve ayakta durabilmişti. Ancak söylentiler geniş etki alanı yarattı ve muhtemelen tehlikelerin korkusu ile hayatına son verdi.”⁴⁸

Ammianus’un vermiş olduğu bilgiye göre Hunlar, Got bölgelerine Alanlar ile birleşerek etrafi gözetleyerek ve anî bir saldırı planlamışlardır. Hunlar, Got bölgelerine ilk başta küçük yağma hareketleri gerçekleştirmişler ve bu şekilde onların toplumsal ve askerî gücünü kırmışlardır. Ayrıca Hunlar, Got ülkesindeki kavimleri de kışkırtarak zaten zayıflamış olan bir toplum ve ordu ile karşılaşmışlardır. Hunların atlı göçebe muharebe tarzı (Turan Taktiği), Gotları tam manasıyla şaşırtmıştı. Zira Hunların sosyal ve siyasî durumları hakkında hiçbir şey bilmeyen Gotlar, ağır ve sık saflar halindeki Germen usulüyle ve göğüs göğüse muharebeye hazırlanmışlardı. Ancak uzaktan isabetli oklarıyla ve anî karşı koyulamaz saldırıları ile saflarını bozmak isteyen ve hiçbir surette karşı karşıya bir

⁴⁶ Thompson, *Hunlar*, s. 33.

⁴⁷ Başstav, *Makaleler I*, s. 407.

⁴⁸ Ammianus, XXXI.3.1-2.

muharebe tarzına yanaşmayan Hunları gördükleri zaman şaşkınlıkları çok büyük olmuş ve ne yapacaklarını şaşırılmışlardır.⁴⁹

Got saldırıları esnasında Hunların hem Germen toplumlarında hem de Batı yazarlarında uyandırmış olduğu dehşet, XI. yy'da Çağrı Bey'in Anadolu'ya yapmış olduğu ilk akınlar (1016) sırasında da görülmektedir. Bahsettiğimiz bu dönemde, Ermenistan bölgesinde Vaspurakan Ermeni Krallığı bulunuyordu ve Çağrı Bey atlılarıyla doğrudan ilk taarruzunu bu krallık üzerine yapmıştı. Bu Ermeni krallığı halkı, bu akınları gerçekleştiren Oğuzları ilk defa görüyorlardı. Dönemin kaynaklarına göre, akıncıların kıyafetleri, uzun saçları ve çok büyük yayları onlara çok acayip gelmişti. Büyük yayları ile at üzerinde uzaktan savaşan bu Türkler, daha ilk görüşte yerli halk üzerinde korkunç bir tesir bırakıyor ve attıkları okları ise hemen hemen hiç şaşmıyordu.⁵⁰

Kısa süreliğine Doğu Gotlarının hâkimiyet altına alınmasından sonra Hunlar, onların muhtariyeti hazmedemediklerini gördüler ve yönetime karşı nifaklar sokarak Got yönetimine son verdiler. (M.S. 375) Doğu Gotlarının bir kısmı, Batı Gotlarına sığınırken, büyük bir çoğunluğu Hunların atamış oldukları kral Hunimund'un idaresi altında kalmayı kabul ettiler. Batı Gotları, Hunların yaklaştığı haberini alınca, liderleri Athanarik'in kumandası altında Dinyester sahiline konuşlanmışlar, ancak Hunlar, kendilerine karşı gönderilen Got keşif kıtaları ile karşılaşmadan nehri geçmeyi başarmış ve gecenin hafif bir ay ışığı altında Vizigotlara saldırmışlardır.⁵¹ Nitekim Vizigotların hâkimiyet altına alınmasıyla Hunlar büyük bir zafer kazanmıştır. Bu zafer sonucu mağlup olan Vizigotların halkları, batıya doğru göç ederek Doğu Roma İmparatorluğu'nun sınırlarına girmişler ve imparatorlukta büyük bir kargaşa ortamının doğmasına sebep olmuşlardır.⁵²

Erken dönemlerde gerçekleştirilen bu saldırılarda dikkati çeken husus, Hunların aslında yerleşik olan Gotlara karşı tek bir kabilenin ortaya koyacağından

⁴⁹ O. J. Maenchen-Helfen, *The World of the Huns*, London 1973, s. 202.

⁵⁰ Mehmet Altay Köymen, *Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi I*, Ankara 1989, s. 109.

⁵¹ Váczy, "Hunlar Avrupa'da", s. 57; Gibbon, *Roma İmparatorluğu'nun Gerileyiş ve Çöküş Tarihi II*, s. 412.

⁵² Baştav, *Makaleler I*, s. 410.

daha büyük bir askerî güç ile hareket ettiklerini göstermektedir. Ayrıca Sozomenus'un da belirttiği üzere Hunlar, ilk küçük çaplı saldırılarının başarı ile sonuçlanmasının ardından esas saldırıya geçmişlerdir.⁵³

Gotların hâkimiyet altına alınmasından sonra da Hunların aslî kısmı eski ikâmet yerleri olan Tanais ırmağının doğusunda uzanan steplerde kalmıştır. Bu devrin çağdaşı bulunan Claudianus, 391-392 yılı kış hadiseleriyle ilgili olarak şu sözleri kaydetmektedir: “*Buzlu Tanais'in ötesinde İskitya'nın doğusundaki en uzak sahalara doğru bir kavim vardır. Kuzey bölgesi bundan daha cesur ve haşin bir kavim yetiştirmemiştir.*” 412 yılı sıralarında, Bizans İmparatorunun talimatı üzerine buraya gitmeye hazırlanan Olympiodorus, ancak çalkantılı bir deniz yolculuğundan sonra ve birçok tehlike arasında Hun karargâhına varmayı başarabilmiştir. Nitekim Hunlar Batı Gotlarını ele geçirdikten sonra bu bölgeleri -karargâhlarını da kurarak- teşkilatlandırmışlardır. 381'de yahut öncesinde Hunların Skirleri ve Karpodakları beraberlerinde alarak birleşmiş bir kuvvetlerle komşu Roma eyaletlerine de hücum etmeyi denediklerini görmekteyiz.⁵⁴ Bu tarihten itibaren de Skirler, Hunların yardımcı müfrezeleri olmuşlardır.⁵⁵

Hunların Gotlar ile olan bu mücadelelerine baktığımızda, Gotların da etrafı surlarla çevrili -en azından bahsi edilen mücadelelerde- kalelerinin ve surlarının olmadığını görüyoruz. Hunların ilk saldırıyı gerçekleştirmeden önce etrafı bilen ve gözlemleyen adamlarını gönderdiklerini görüyoruz ki⁵⁶, onların vermiş oldukları bilgiler doğrultusunda Doğu Gotlarına saldırılmıştır. Akabinde Batı Gotları olan Vizigotlar ile karşılaşmadan yapılan saldırıda da bu habercilerin payının olduğunu söyleyebiliriz. Hunlar, saldırı öncesinde gerekli hazırlıkları yaptıktan sonra göçebe atlı kavimlerinin en iyi bir şekilde gerçekleştirdikleri anî saldırı ve yağma

⁵³ Thompson, *Hunlar*, s. 78; Kelly, *Attila*, s. 22.

⁵⁴ Váczy, “Hunlar Avrupa'da”, s. 64.

⁵⁵ Ahmetbeyoğlu, *Avrupa Hun İmparatorluğu*, s. 49.

⁵⁶ Jean-Paul Roux, *Orta Asya -Tarih ve Uygarlık-*, Çev. Lale Arslan, İstanbul 2001, s. 45.

hareketlerine girişmişlerdir. Ancak ilk saldırılarda bu yağma hareketleri küçük çaplarda yapılmıştır.⁵⁷

Yağma hareketlerinden sonra şu olay dikkat çekicidir ki, Hunlar Got ülkesindeki kavimleri acımasız bir şekilde yönetim sergileyen Ermanarik'e karşı ayaklandırmışlardır. Bu ayaklanmaları, Hunlar muhtemelen ya bu konularda tecrübeli olan adamlarını kavimler arasına gönderip halkı yönetime karşı kışkırtarak ya da halk arasında kendileri hakkında korkunç rivayetler yayarak bir korku havasının oluşmasıyla gerçekleştiriyorlardı.⁵⁸ Kaynakların vermiş oldukları bilgilere göre, Hunlar ile karşılaşan Gotlar, muharebe sırasında korkuya kapılmış bir haldeydiler. Ayrıca Gotların Hunların askerî ve siyasî yapıları hakkında da hiçbir bilgileri yoktu. Şunu da belirtmek gerekir ki, Hun saldırılarından birkaç sene önce Romalılar ile Vizigotların çatışmaları devam etmiş ve bunun sonucunda da, Vizigotların köyleri ve çiftlikleri birer harabeye dönüşmüştür.⁵⁹ Kısa bir süre içerisinde Hunların Alanları ve arkasından da güçlü Gotları bertaraf etmesi, yerli halkın topraklarını terk etmesine neden olmuştur. Bir kısmının da Hun yönetimini kabul ettikleri ve mevcut düzenlerini devam ettirdiklerini düşünebiliriz. Ancak Hun saldırılarından kaçan yerli halkların IV. yüzyılın son çeyreğinde Roma İmparatorluğunun kuzey sınırlarında mevcut siyasî istikrarsızlığı derinleştirdikleri kesindir. Bu anlamda Hun topluluklarının katılmadığı ve yerli halkların neden olduğu ve beraberinde birçok sonucu doğuran bu hareketliliğe kaynaklarda *Kavimler Göçü* adı verilmektedir.

⁵⁷ Gotlar üzerine gerçekleştirilen bu saldırılarda, Hunların büyük çapta yağma hareketlerinde bulunmamaları acaba onların her anlamda lojistik desteğe ihtiyacı olabileceklerini düşündürebilir mi? Bunu düşündüren sebep ise, Doğu Gotlarının hâkimiyet altına alınmasından hemen sonra Vithimir'in ufak Hun gruplarını ücretli asker olarak orduya almasıdır. Bu durum Hunlar ile Gotların birbirlerine askerî destek olmaları ve belki de Got halkının Hunlara karşı ayaklanmasının bir anlamda önüne geçilmesi anlamına da gelebilirdi. Bkz. Vâczy, "Hunlar Avrupa'da", s. 57.

⁵⁸ Vâczy, "Hunlar Avrupa'da", s. 56; Roux, *Orta Asya -Tarih ve Uygarlık-*, s. 45; Gibbon, bu sıralarda Hunlar hakkında anlatılan rivayetlerle birlikte oluşan korku havasının ve kral Ermanarik'in Got halkına kötü muameleleri sonucu, zaten ondan bıkmış olan Got halkının, engellemesi gerektiği bir saldırıdan çok, onu desteklemeye meyilli olduklarını belirtmektedir. Bkz. Gibbon, *Roma İmparatorluğu'nun Gerileyiş ve Çöküş Tarihi II*, s. 412.

⁵⁹ Kelly, *Attila*, s. 22.

1.4. Kavimler Göçü (M. S. 375)

Hun birliklerinin önce Alanlara, arkasından da Hun - Alan birleşik kuvvetlerinin Güney Rusya bozkırını kapsayan Doğu ve Batı Gotlarına saldırıp onları yerle bir etmesiyle (370-375) Alanlar⁶⁰, Ostrogotlar ve Vizigotlar halkları batıya doğru harekete geçmişlerdir. Batı tarihi kaynaklarında barbarların istilası olarak adlandırılan⁶¹ ve Kavimler Göçünün ilk dalgası olan bu büyük göçün esas sebebinin Hunlar olduğu kesindir.⁶²

Bu göç sonrasında yerli halkların bazıları Karpat Havzası'na sığınırken, bazılarına da 376 güzünde Roma İmparatorluğu tarafından Trakya'ya yerleşme izni verilmiştir.⁶³ Ancak bu göç hareketleri, imparatorlukta birçok olumsuzluğu da gün yüzüne çıkarmıştır. Nitekim Germenler tarafından kuşatılmış olan Roma İmparatorluğunun güvenliğini sağlamak için, imparatorluk uzunca bir süre, yalnızca sınırların *legion*'lar tarafından korunmasının yeterli olacağını düşünmüştü.⁶⁴ Ancak sınırlı sayıda ve yeterli olmayan bu *legion* gücünün sınırları korumakta yetersiz ve etkisiz kalacağı kısa bir süre içerisinde anlaşıldı. Nitekim sınırların arkasındaki Germenlerin baskısı gün geçtikçe artmış ve iç karışıklıkların yardımıyla imparatorluk sınırlarından sızmalar başlamıştır. Vizigotlar, Franklar, Alanlar, Süevler, Vandallar, Gepidler ve Gotlar her yerden imparatorluk şehirlerini de yağmalayarak içerilere girmişlerdir. Bunlardan Alanlar, Süevler ve Vandallar İspanya'ya kadar ulaşmışlar

⁶⁰ Bernard S. Bachrach, *A History of the Alans in the West*, University of Minnesota Press 1973, s. 26.

⁶¹ Kavimler Göçünün batı kaynaklarında Völkerwanderung, Migration Period, Invasions Barbares, Invasiones Bárbaras ve Invasioni Barbariche şeklinde geçtiği görülmektedir.

⁶² Franz Altheim, *Asya'nın Avrupa'ya Öğrettiği*, Çev. E. T. Eliçin, İstanbul 1967, s. 23.

⁶³ Sinor, "Hun Dönemi", s. 249.

⁶⁴ Işın Demirkent, *Bizans Tarihi Yazıları (Makaleler-Bildiriler-İncelemeler)*, İstanbul 2005, s. 17.

fakat onların takipçileri Vizigotlar⁶⁵Vandalların bir kısmını yenerek bir kısmını da buradan sürerek Kuzey Afrika'ya inmelerine sebep olmuşlardır.⁶⁶

Belirtilmesi gereken bir husus vardır ki, bu göçleri, tek bir tarihe dayandırıp oldu bittiye getirmemek gerekir. Heather'a göre, özellikle bu nüfus hareketlerinin iki ana tarihi -aşaması- söz konusudur. Bu tarihlerden birisi 376-386 diğeri ise 405-408 yılları arası olup Avrupa sınırlarına Hun güçlerinin zorlamasıyla doğrudan neden olduğu nüfus hareketleridir.⁶⁷ Elbette ki dönem bazında büyük bir hareketlilik meydana getiren bu olayın sonuçlarının da olduğu yadsınamaz. Kısaca bu sonuçlara baktığımızda bu göç Roma İmparatorluğunun siyasî, ekonomik ve toplumsal temellerini sarsmış, imparatorluğun ilk önce ikiye ayrılmasına (395) arkasından da Batı Roma İmparatorluğunun yıkılmasına zemin hazırlamıştır. Ayrıca Avrupa'nın etnik yapısının değişmesine yol açan önemli bir olay olmuştur. Hunların önünden kaçan topluluklar Avrupa'da mevcut olan halklarla karışarak yeni topluluklar oluşturmuşlardır. Diğer önemli sonuç ise Hunların Orta Asya'dan göçleri esnasında kullandıkları Kuzey Karadeniz yolu, kendilerinden sonra gelecek olan Avarların (VI. yy'ın ortaları), Bulgarların (VII. yy'ın ikinci yarısından sonra), Peçeneklerin, Uzların, Kumanların bu yolu daha etkili bir şekilde kullanmalarını sağlamıştır.⁶⁸

⁶⁵ 450'lerden sonra, Roma İspanyasına Süevleri dengelemek için giren Vizigotlar, bu krallığın Roma'dan elde ettiği toprakları ele geçirerek, İspanya'da da otorite kurmaya başladılar. Vizigotlar böylelikle, Batı Roma İmparatorluğu içinde resmî anlaşmalarla da olsa ilk parseli kapmışlardı. Bkz. Kaçar, "Eskiçağ Akdeniz Dünyasında Siyasal Birliğin Sonu: Romalılar ve Kuzey Komşuları", s. 211.

⁶⁶ Wood, "The Barbarian Invasions and First Settlements", s. 518-519; Henri Pirenne, *Hız. Muhammed ve Charlemagne*, Çev. Mehmet Ali Kılıçbay, Ankara 2006, s. 18; Kuzey Afrika'yı işgal edip adeta Roma İmparatorluğunun boğazını sıkı tutan Vandalların bu bölgedeki faaliyetleri hakkında geniş bilgi almak için bkz. Averil Cameron, "Vandal and Byzantine Africa", *CAH*, Vol. XIV, *Late Antiquity: Empire and Successors, A.D. 425-600*, Cambridge University Press, Cambridge 2008, s. 552-569.

⁶⁷ Heather, "The Huns and the End of the Roman Empire in Western Europe", s. 4.

⁶⁸ Salim Koca, "Türklerin Göçleri ve Yayılmaları", *Türkler*, C. I, Ankara 2002, s. 659.

1.5. Hadrianople (Edirne) Savaşında Avrupa Hunları

Romalılar, Ammianus'un da belirttiği gibi, IV. yüzyılda ilk kez Hunların farkında olmuşlardır. O ayrıca antik kaynaklarda Hunlar hakkında çok az şey bilindiğini de söyler.⁶⁹ Gerçekte, Batı dünyası onlarla ilk kez karşılaştığında Sarmatları ve Gotları, Macaristan ovası içlerine ve güneye süren korkunç insanlar olarak -belli belirsiz- ilk tanımlarını yapmışlardır. Çok az Hun kuvveti, 376'da meydana gelen isyanda Gotlara katılmak için Tuna'yı geçmiş ve muhtemelen Roma İmparatorluğunun yedi yüz yıldan bu yana aldığı en kötü yenilgisiyle sonuçlanan *Hadrianople Muharebesi*'nde⁷⁰ yer almıştır.⁷¹ Nitekim 375-400 yılları arasında Hunların Doğu Roma İmparatorluğu'nun Avrupa'daki sınırlarına doğrudan müdahale etmeyip Gotların lehine özellikle savaşın kazanılmasında Alanlar ile birlikte önemli bir rol oynadıkları tarihî kaynaklarda sabittir.⁷²

Şüphesiz Roma, Gotlar tarafından rahatsız edilirken, Hunların da imparatorluğa baskın için bir fırsat kolladığı sezilmektedir ve muhtemelen, Romalılar

⁶⁹ Ammianus, XXXI.2.1.

⁷⁰ Bu konu hakkında geniş bilgi almak için Bkz. Thomas, S. Burns, "The Battle of Adrianople: A Reconsideration", *Historia: Zeitschrift für Alte Geschichte*, Vol. 22, 1973, s. 336-345; Iordanes, XXVI.138; Bu savaşın sebebi olarak kaynaklarda, 377 yılı başında, Marcianopolis civarında Got kıtalarının ve onlara eşlik eden Roma kuvvetlerinin tutuştukları kavganın ve bu kavga sırasında açlık ve kötü muameleden muzdarip olan Gotların açıkça isyan etmiş olması gösterilmektedir. Bkz. Jordanes, XXVI.134; Romalıların, Gotları belli bölgelerde sıkıştırması sonucu Got lideri Fritigern, Hunlar ile ittifak ederek onları da isyana akabinde ise savaşa dâhil etmiştir. Bu savaşta Hun-Alan ortak kuvvetlerinin Tuna nehrini geçtiklerini ve Gotlara yardımcı kuvvetler olarak Alatheus ve Saphrax Gotlarının da katıldıklarını görüyoruz. Bu bileşik kuvvetlerin özellikle de Hunların anı saldırıları sonucu, savaş Gotların lehine dönmüş ve başarılı sonuç sonrasında Hunların ünü yayılmıştır. Bkz. Váczy, "Hunlar Avrupa'da", s. 60.

⁷¹ Erik Hildinger, *Warriors of the Steppe*, Da Capo Press, America 2001, s. 59; Avrupa Hunları hakkında kapsamlı bir çalışma olan *The World of the Huns*'da yer alan bilgilere göre *Hadrianople Savaşı*'nın Gotların bir zaferi olduğu, Gotların yanında yardımcı güç olarak Hunların değil diğer Germen kabilelerin olduğu belirtilmektedir. Kaynaktaki yer alan başka bir bilgiye göre de Hunların kendi rızaları ile savaş dışında kalmak istedikleri vurgulanır. Bkz. Maenchen-Helfen, *The World of the Huns*, s. 29-30.

⁷² Franz Altheim, *Attila et Les Huns*, Paris 1952, s. 87; Ahmetbeyoğlu, *Avrupa Hun İmparatorluğu*, s. 43;

ile doğrudan karşılaşan Hunlar bunlardı. Got İsyanı ve Edirne savaşının tarihçisi olan Ammianus, Gotların yardımcı kuvvetleri olarak Alanlardan bahsetmesine rağmen Hun atlılarından bahsetmez.⁷³ Bundan dolayı da Hunların sayılarının çok olmadığını varsayabiliriz.⁷⁴

Bu savaşta Doğu Roma İmparatoru Valens ve bütün yüksek rütbeli subayları öldürüldü ve hatta Valens'in cesedi bulunamadı.⁷⁵ Bu savaş ile Doğu Roma ordusu neredeyse tamamen yok edilmiş ve bir daha da asla daha önceki biçimiyle örgütlenememiştir. Bu savaşın etkili sonuçlarından birisi de hiç şüphesiz ki savaşlar da hızıyla ve etkisiyle düşmanı dağıtan ve Gotların zihninde önemli bir yer edinen at unsurunun ön plana çıkmasıdır.⁷⁶

IV. yy'ın sonunda Hunlar, Tuna boylarında bulunan *Tervingi* ve *Gotik Greuthungi* kabilelerinin çoğunu sürebilecek güçteler. Nitekim Hunlar kendi yönetimleri altında Gepid'lerin yanı sıra *Greuthungi* kabilelerinin çoğunu birleştirdiler. Şunu da dikkate almak gerekir ki, bu kabilelerin bazıları, V. yy'ın ortalarından önce özgürlüklerini ya kazandılar ya imparatorluğun batı sınırlarına göç ettiler ya da Hunlar hepsini, Alanlarda dâhil, tek çatı altında birleştirdiler. Ancak bilinen şudur ki bu topluluklar, Roma'ya yardımcı asker olarak hizmet ettikleri Kuzey İtalya ve Galya'ya veya Balkan eyaletlerine yerleştirildiler. Bu hizmetlerinde Hunlar ve Alanlar, genellikle donanımlı atları, palası, silahı, mızrağı ve zincirli - pullu- zırhları ile savaşıyorlardı. Bundan dolayı da onların Romalılar üzerindeki etkisi, "*cataphracti*" veya "*clibanarii*" olarak adlandırılan ve donanımlı süvarilerin oluşmasına katkıda bulunmuşlardır. Bu donanımlı süvarilerin yayılmaya devam etmesiyle, tamamen zırhlı süvariler olan Ortaçağ şövalyelerinin temeli oluşturulmuştur.⁷⁷

⁷³ Ammianus, XXXI.12.17.

⁷⁴ Hildinger, *Warriors of the Steppe*, s. 59-60.

⁷⁵ Ammianus, XXXI.13.12.

⁷⁶ Altheim, *Attila et Les Huns*, s. 88.

⁷⁷ Hildinger, *Warriors of the Steppe*, s. 62.

1.6. Hadrianople Savaşından Sonra Avrupa Hunları

Bu başarıdan sonra Hunların savaşçı özellikleri Roma dünyasında yayılmış ve Hunlar, Gotlardan, Alanlardan ve Gepidlerden oluşturmuş oldukları öncü birliklerle Tuna sınırlarına kadar akınlar gerçekleştirmişlerdir. Nitekim bu dönemde Hunlar, biri Karadeniz'in kuzeyinden Roma İmparatorluğu içlerine kadar ilerleyen ve birisi de Kafkaslar üzerinden Anadolu içlerine kadar ulaşan iki sefer gerçekleştirmişlerdir.

Karadeniz üzerinden Tuna boylarına saldıran Hunların batı kanadının muhtemel komutanı olarak Uldin gösterilmektedir. Sinor'a göre batı kaynakları, Got ve Alan önderlerinin adlarını verirken Hunlarınkini anmaması, onların görece önemsizliklerinin bir göstergesi olduğunu ve Hun birliklerinin kendi soylarından başkanları olmakla birlikte, Got veya Alan komutanların buyruğu altında savaştıklarını da ileri sürmüştür.⁷⁸

Roma imparatorluğunun kuzey sınırlarına huzursuzluk ve özellikle de Doğu Roma'nın askerî bölgelerine büyük zarar veren kuzey seferi sonucunda İmparator Theodosius, bu duruma bir çözüm bulmaya ve ordusunu yeniden yapılandırmaya kadar vermiştir. Bu dönemde Theodosius, özellikle Germenleri, kendinden önceki nesillerin yaptığı gibi düzenli ordularda birleştirerek ve barbarların büyük bir çoğunluğunu silah altına alarak ordusunu yeniden inşa etti. Ayrıca büyük bir adım atarak, bir saldırı olduğunda bütün barbar birliklerinin onun yönetimi altında toplanmasını ve kendi tarzlarında savaşmalarını da kabul etmişti. Bu anlaşma bir *foedus* ve Hunları da içeren *foederati*⁷⁹ olarak adlandırıldı. İmparator Theodosius'un

⁷⁸ Sinor, "Hun Dönemi", s. 251.

⁷⁹ Foederati: İmparatorun dilediği gibi komutanlarını atayabildiği, görevden alabildiği ve Doğu Roma sınırlarını korumak için kırk bin Got'tan oluşturmuş olduğu özel bir birliktir. *Foederati* ya da *müttefikler* adı verilen bu atak birlikler altın kolyeleri, çok yüksek aylıkları ve birtakım ayrıcalıklarıyla seçkin bir askerî sınıf oluşturuyorlardı. Bkz. Edward Gibbon, *Roma İmparatorluğu'nun Gerileyiş ve Çöküş Tarihi II*, s. 445; Bu ordu birlikleri önderlerine bağlılık yeminleri etseler dahi düzenli Roma ordusunun parçaları değillerdi ve ordu disiplinine uymazlardı. Bkz. Mavrikios, *Strategikon*, Haz. George T. Dennis, Çev. Volkan Atmaca, İstanbul 2010, s. 9; Ayrıca bu güç, Alanlar, Vizigotlar, Hunlar ve Kafkas Dağlarında asker olan Ermeniler ve Araplardan oluşuyordu. Bu ordular bir yandan zafer kazanırken, bir yandan da bu ordulara güvenmek tehlikeli birer adım ve aynı zamanda batıda düzenli Roma ordusunun sonunun başlangıcı oluyordu. Bkz. Hildinger, *Warriors of the Steppe*, s. 64.

387-388'de Maximus'a karşı yapmış olduğu saldırıda, içerisinde büyük ölçüde Hunların da bulunduğu *foederati* ordusunun zafer kazandığını görüyoruz.⁸⁰

Bu durum sonrasında Hunlar ve birleşik kuvvetleri, Roma İmparatorluğu tarafından savunmasız bırakılan Tuna eyaletlerinde faaliyetlere giriştiler. Özellikle 390 sıralarında Hunların ileri bir hareketiyle tekrar bütün Germen kavimleri Roma sınırlarına doğru harekete geçtiler.⁸¹ Dolaylı olarak Hunların sebep oldukları bu ikinci göç dalgası sonucu Roma İmparatorluğunun büyük bir güçlük çektiğini görüyoruz.

Kafkaslar üzerinden Anadolu'ya ulaşan sefere baktığımızda ise, 360 ve 370 yılları arasında Hunların Güney Kafkasya'ya saldırıları o kadar sıklaşmış ve tehlikeli bir hal almıştı ki bu bölgelerde bulunan kalelerin bakımını, Doğu Roma ve Sâsâni İmparatorlukları birlikte üstlendiler.⁸²

Anadolu üzerine gerçekleştirilen askerî hareketin başında ise adlarıyla bilinen ilk Hun önderleri Basık ve Korsık bulunmakta idi.⁸³ Bu Anadolu akını sırasında Hunlar, bugünkü Erzurum, Karasu ile Fırat'ı geçerek Malatya ve Çukurova bölgesine kadar ilerlemişler, Urfa ile Antalya'yı kuşatıp, Suriye'ye gelerek Kudüs taraflarına varmışlardır. Orta Anadolu'ya ve Kayseri-Ankara civarına kadar gittikten sonra, Azerbaycan Bakü yolu ile merkezlerine geri dönmüşlerdir.⁸⁴ Batı'da Hunların bu seferi hakkında ilk ve görgü tanıklığına dayanan bilgiyi Süryani rahibi St. Efraim vermiştir. Onun abartılı açıklamalarına göre: “*Hunların haykırmaları, aslanların kükremelerini andırır. Hunlar, Küheylanları üzerinde ufukta bir fırtına gibi uçuşurlar. Orduları ile bir tufan gibi kapladıkları bütün arz üzerinde dehşet uyandırmışlardır. Silahlarına karşı koyabilecek kimse mevcut değildi...*” şeklindedir.⁸⁵

⁸⁰ Hildinger, *Warriors of the Steppe*, s. 63.

⁸¹ Váczy, “Hunlar Avrupa'da”, s. 65.

⁸² Golden, *Türk Halkları Tarihine Giriş*, s. 71.

⁸³ Sinor, “Hun Dönemi”, s. 251.

⁸⁴ Ahmetbeyoğlu, *Avrupa Hun İmparatorluğu*, s. 43.

⁸⁵ Váczy, “Hunlar Avrupa'da”, s. 54; Başstav, *Büyük Hun Kağanı Attila*, s. 17.

Anadolu'ya yapılan bu seferde, seferber edilen güçlerin büyüklüğü ve seferin önceden tasarlanarak yürütülmesi, bu baskının Hunların batıda yaptıklarından çok daha geniş çapta düşünüldüğünü ve gerçekleştirildiğini göstermektedir. 395-96 yılları arasında gerçekleştirilen bu Hun saldırısı, bölgedeki sakinler için sarsıcı bir darbe olmuştur.⁸⁶ Ayrıca bu sefer sırasında Basık ve Korsık komutanlığında küçük veya büyük bir sayıda ordunun bulunması onların birer bölgesel güç olduklarını veya planlı bir sefer olması sebebiyle çevre bölgelere akınlar yapmak için görevlendirildiklerini düşündürebilir.⁸⁷

Bu iki askerî harekâtın herhangi bir şekilde eşgüdümlü olup olmadığı düşünülebilir. Ancak kaynaklarda böyle bir varsayım desteklenmemektedir. Hun tarihinin bu aşamasında, büyük çaplı stratejik planlama yeteneği olan güçlü ve birleşik bir Hun önderliğinin izleri görülmez. Bu anlamda Sinor'a göre, Anadolu veya Tuna eyaletlerine saldırı yapan Hunların talandan başka bir amaçları yoktu, eğer bu yağmacı seferlerin arkasında ortak bir amaç varsa o da kıtlık gibi ekonomiktir.⁸⁸ Heather'a göre ise, bu Hunlar, Avrupa sınırlarındaki anî baskılarından dolayı, bozkır göçebeleri olarak düşünülemez. Onların bu yeni bölgelerdeki faaliyetleri, belli bir isteğe bağlanmış olan planlı bir karardır. Ancak bunun ne olduğu açık değildir. Ona göre bu faaliyetler, olumlu anlamda nüfustaki büyük bir artış, olumsuz anlamda ise bozkır bölgelerinin üretimindeki düşüş gibi bazı ekonomik nedenlere dayanan haklı bir tahmindir. Fakat ona göre, başka olasılıklarda vardır.⁸⁹

Avrupa Hunlarının bu iki seferinin de Roma İmparatorluğu ve çevre topluluklar için ciddi olumsuzluklar yarattığı kesindir. Nitekim bu durumu

⁸⁶ Anadolu'ya gerçekleştirilen bu Hun saldırısının nedenlerini tarihçiler farklı şekillerde yorumlamışlardır. Sinor, Hunların bölgeye yerleşmek veya toprak kazanmak gibi amaçlarının olmadığını ve Hunları buraya saldırmaya kışkırtan sebebin yağma çekiciliği olduğunu ortaya koymuştur. Bkz. Sinor, "Hun Dönemi", s. 253; Ahmetbeyoğlu ise, Hunların bu seferinde vatan haline getirebilecekleri en müsait toprakları aradıklarını ortaya koymakla beraber, yağma çekiciliği hakkında da hiç bahsetmemiştir. Bkz. Ahmetbeyoğlu, *Avrupa Hun İmparatorluğu*, s. 44.

⁸⁷ Váczy, "Hunlar Avrupa'da", s. 93.

⁸⁸ Sinor, "Hun Dönemi", s. 255.

⁸⁹ Heather, "Goths and Huns c. 320-425", s. 500.

örneklendirecek olursak, Orta Asya'da "Hsiung-nu'ların, liderleri Mo-tun yönetimi altında güçlenip merkezi büyük bir devlet kurmasının, Çin imparatorluğunu ne kadar zor durumda bıraktığı bilinmektedir. Çünkü Hsiung-nu'ların güçlü bir şekilde imparatorluk sınırlarında var olması, imparatorluğun istikrarını, ekonomisini ve siyasi durumunu tehdit etmiştir."⁹⁰ Aynı durumu Batı'da Hunların ortaya çıkması ve Roma sınırlarında güçlenmesi sonucu, Roma İmparatorluğunu zor duruma düşürmesiyle denkleştirebiliriz. Çünkü Hunlar, Tuna boylarında güçlendikçe Germen kabileleri doğal olarak Roma sınırlarına dayanmışlar, isyanlara sebep olmuşlar veya tâbi olarak Hunlara katılmışlardır. Bu etkenler, Roma İmparatorluğu'nun siyasal, toplumsal ve ekonomik yapısını olumsuz yönde etkilemiştir. Aynı zamanda günümüzde birçok bilim adamı Hsiung-nular ve Çinliler arasındaki ilişkilerin ticari beklentilere dayandığını vurgularken⁹¹ aslında aynı durumun Avrupa Hun - Roma İmparatorluğu siyasi ilişkilerinde de geçerli olduğunu düşündürmektedirler.

I. bölümün sonuna geldiğimizde kuruluş devresinde Hun yöneticilerinin ve savaşçılarının Roma İmparatorluk sınırlarında askerî anlamda etkili olduklarını görmekteyiz. Mevcut yerli kabilelere saldırılar sonucunda, ilk başta Doğu Avrupa coğrafyasında arkasından da Orta Avrupa coğrafyasında nüfus hareketliliklerinin olduklarını görmekteyiz. Ayrıca bu kuruluş devresinde, Uldin tarafından Attila'nın son yıllarına kadar takip edilecek olan Hun dış siyasetinin esasları da tespit edilmiştir. Uldin'dan sonra Avrupa Hunlarını yöneten Rua, her iki Roma'nın iç ve dış siyasetine yön vermiş ve Bleda-Attila yönetimi tarafında da bu siyaset ciddi anlamda takip edilmiştir. Bu siyaseti uygularken Hun İmparatorluğunun nasıl bir askerî oluşum içerisine girdiğini, özellikle Roma İmparatorluğu üzerindeki askerî etkisi neydi ve bu kadar heterojen bir ortamda Hun yöneticilerinin Germen topluluklarını bir arada tutmayı nasıl başardığının sorusunu ikinci bölümde cevaplamaya çalışacağız.

⁹⁰ Nicola Di Cosmo, *Inner Asia in Chinese History: An analysis of the Hsiung-nu in the "Shih chi"*, Indiana University 1991, s. 78.

⁹¹ Di Cosmo, *Inner Asia in Chinese History*, s. 79.

II. BÖLÜM

AVRUPA HUN İMPARATORLUĞU'NDA ASKERÎ TEŞKİLAT

Yukarıda bahsettiğimiz temeller üzerine yükselen Avrupa Hunları, Bleda ve Attila'nın ve özellikle de Attila'nın tek başına yönetimi ele geçirmesiyle sınırları daha da genişlemiş ve bir imparatorluk haline gelmiştir. Bu anlamda Hunların hem siyasî hem de askerî üstünlüklerinin coğrafyada tam olarak hissedildiği dönem Attila dönemidir. Onun yönetimiyle beraber mevcut siyasî yapının nasıl bir değişim içerisine girdiğini aslında Germen topluluklarıyla beraber nasıl bir konfederasyon şeklini aldığı çok net bir şekilde görebilmekteyiz. Siyasî yapının bu anlamda değişmesiyle beraber ordunun da değişmesi kaçılmazdı ve muhtemelen Hunların gücüne güç katan da bu Germen topluluklarının Hun ordusuna katılmasıydı. Bu anlamda ikinci bölümde kuruluşundan imparatorluk haline gelişine kadar Avrupa Hunlarının ordusunda nasıl bir değişimin yaşandığı, Orta Asya da kurulan Türk devletlerinden ne yönlerden benzeştiğini veya farklılaştığını, Hunlar için savaş kavramının ne ifade ettiğini ve ordu yapısını mevcut örneklerle anlatmaya çalışacağız.

2.1. Savaş ve Savaşın Tanımı

İnsanoğlu, ilk çağlardan günümüze kadar, türünün yani varlığının devamı için önce diğer canlılarla, daha sonra ise birbirleriyle mücadele etme gereği duymuştur. Bu mücadele, insanın tabiat karşısındaki yaşam refleksi olarak nitelendirilebilir. Ancak bazı yazarların “ölüm kalım savaşı” olarak nitelendirdikleri bu mücadele, asıl manasıyla savaş olgusundan oldukça uzaktır. Zira savaş, “devletler veya devlete benzer bölgeler arasındaki silahlı mücadele” ya da “uluslar veya aynı ülkelerdeki iki teşkilatın (iç savaş) arasında, başka bir yolla elde edemediği şeyi kuvvet zoruyla almak, istediklerini kabul ettirmek ve başkasının isteklerine boyun eğmemek amacıyla girişilen kuvvet denemesi” olarak tanımlanmaktadır. Nitekim bu anlamda

şiddetin çeşitli oluşumlarından birisi olan savaşı, “çok geliştirilmiş bir kültürel karmaşa” olarak değerlendirmek gerekmektedir.⁹²

Savaşın toplumsal gelişme, yani uygarlaşma düzeyindeki ilerlemelere bağlı olarak geliştiğini gösteren birçok araştırma yapılmıştır. Bu araştırmalara göre ilkel toplumların çoğu, günümüzde kullandığımız anlamdaki savaş yeteneğine sahip değillerdir. Bu tür toplumlarda erkekler muhtemelen bir savaşçıdır ve her zaman silahlı bulunur. Zaman zaman oluşan gruplaşmalarda bile, taktik tasarlamak ve ötekilerin bu tasarımları benimsemelerini sağlamak için bir askerî önderin bulunmadığı görülmektedir. Bundan dolayı da yapılan mücadeleler, fetih amaçlı ve çok düşman öldürmeyi amaçlayan büyük toplumlar arası savaşlar değildir. Bütün bunlarla beraber anlaşılıyor ki savaş, sadece insan dürtülerinin bir sonucu değil, aynı zamanda da uygarlığın ilerlemesinin bir sonucu olarak çıkmaktadır. Bu noktada denilebilir ki, “insanın savaş eğiliminin bir içgüdü olmadığı apaçık ortadadır” ve savaş “grupların ve ekonomik kalkınmanın artmasıyla birlikte gelişmiştir”.⁹³

Savaş, tarih boyunca birçok filozof, siyasetçi, asker ve bilim adamı tarafından bazen bir ilim, çoğu zaman da sanat olarak değerlendirilerek büyük bir titizlikle incelenmiş, çeşitli görüş ve eserler ortaya koyulmuştur. Bu eserlerin başında, “dünyanın en eski savaş stratejileri kitabı” olarak bilinen Sun Tzu’nun *Savaş Sanatı* (*The Art of War*) adlı eseri gelmektedir.⁹⁴ Bu eserde savaş, “devletler için yaşamsal önem taşıyan bir konu ve güvenliğe kavuşmanın ya da yok olmanın bir yolu” olarak değerlendirilmektedir.⁹⁵

⁹² Erkan Göksu, *Türk Kültüründe Silah*, İstanbul 2008, s. 35.

⁹³ Göksu, *Türk Kültüründe Silah*, s. 36.

⁹⁴ Bundan yaklaşık iki bin beş yüz yıl önce Çinli filozof ve savaşçı olan Sun Tzu tarafından yazılmış olan bu eser, savaş stratejileri tarihinin en prestijli ve etkileyici eseridir. *Savaş Sanatı*’nın teorileri yazıldığı günden itibaren tüm askeri lider ve strateji uzmanlarına kılavuzluk ettiği gibi bugün de gerek Asyalı idareci ve politikacılara gerekse modern işadamlarına yol göstermektedir. Döneminin düşünce, askerî ve siyasî yapısından etkilenilerek yazılan bu eser, günümüzdeki uluslararası çekişme ve mücadelelerin de ana hatlarına ışık tutmaktadır. Bu konu hakkında geniş bilgi almak için bkz. Sun Tzu, *Savaş Sanatı*, Çev. Adil Demir, İstanbul 2001.

⁹⁵ Sun Tzu, *Savaş Sanatı*, s. 43.

Voltaire'in "Avrupa'ya savaş sanatını öğreten adam" olarak tanıttığı Machiavelli'nin (1469-1527) *The Art of War (Savaş Sanatı)* adlı kitabı da savaş konusunda yazılmış temel eserlerden birisidir.⁹⁶ Ancak savaş kuramını gerçek anlamda sistemleştiren, Napoleon savaşlarına katılmış deneyimli bir subay olan Prusyalı Carl Von Clausewitz (1780-1831)'dir. Clausewitz, kaleme aldığı *On War (Savaş Üzerine)* adlı eserinde savaşın tanımını, teorisini ve ne olduğu hakkında bilgiler vermektedir. Clausewitz'e göre savaş, "düşmanı mağlup etmek ve böylece daha sonra herhangi bir direnç göstermeyeceği bir duruma sokmaktır".⁹⁷

Nitekim bozkır devletlerinde askerî güç ile siyasî yapılanmayı ayrı düşünemeyeceğimiz kesindir. Göçebe hayatın temel unsuru savaş olduğu için toplumun her bireyi savaşçı sayılıyordu ve ona göre yetişiyordu. Bu anlamda bozkır devletinin politik ve sosyal yapısı, ekonomik gücü ve coğrafi konumu, günümüzde de olduğu gibi, silahlı kuvvetlerin yapısını, yapılacak olan savaşın karakterini ve stratejisini belirleyen en önemli unsurlardır.⁹⁸

Bozkır göçebeleri için ise savaş, bir ölüm-kalım mücadelesinden ziyade bir yaşam tarzı -sanat- olarak uygulanmışken, batıda sadece şiddetli bir çatışma olarak kaldı. Batı'nın savaşçıları, savaşı hayatta en önemli uğraş olarak görmekle birlikte, taktiklerini bilmedikleri bir düşmanla karşılaştıkları zaman ne yapacaklarını bilemezlerdi.⁹⁹

⁹⁶ İlk defa 1521 yılında yayınlanan *Savaş Sanatı* birçok dile çevrilmiş olup ülkemizde de birçok yayını mevcuttur. Machiavelli'nin tespitine göre, yaşadığı dönemde askerî düzen tamamen yozlaşmıştır ve bu düzenler uzun süreden beri eski yöntemleri takip etmektedir. Dolayısıyla ordudan nefret edilmesine ve orduda görev yapanlarla konuşmaktan bile kaçınılmasına neden olan birtakım tehlikeli fikirler doğmuştur. Machiavelli, bu gidişatın değiştirilebilmesi için savaş sanatı ve askerlik üzerine düşüncelerini ve yapılması gerektiğine inandığı yenilikleri içeren bu kitabı kaleme almıştır. Bkz. Niccolò Machiavelli, *The Art of War*, (Translated of from French by Peter Whitehorne and Edward Dacres), Winder Publications, Radford 2007; (Türkçeye terc., *Savaş Sanatı*, Çev. Berna Hasan, İstanbul 1999)

⁹⁷ Carl Von Clausewitz, *Savaş Üzerine*, Çev. Selma Koçak, İstanbul 2008, s. 29.

⁹⁸ Nejat Eslen, *Tarih Boyu Savaş ve Strateji*, İstanbul 2003, s. 13.

⁹⁹ Oman, *Ok, Balta ve Mancınık Ortaçağda Savaş Sanatı 378-1515*, s. 36.

Göçebe kavimlerin komşularıyla savaşa itilmelerinin farklı sebepleri mevcuttu. Bunlara bakacak olursak, özellikle Avrupa Hunları ve Roma İmparatorluğu arasında gerçekleştirilen savaşların sebebinin kesintisiz bir şekilde devam ettirilmesi istenen ticaretin olduğu görülecektir.¹⁰⁰ Aynı şekilde Hunların Roma sınırlarında görülmeden önce de Germenlerin özellikle de Gotlar ve Romalılar arasındaki ilişkiler ne kadar gergin olsa da aralarındaki ticarî faaliyetlerin Orta Avrupa sınırlarında devam ettiği görülecektir. Nitekim 330'lardan 360'lara kadar olan süreçte Roma İmparatorluğunun, sınırı boyunca herhangi bir noktada Germenlerin ticaret yapabilmesine izin verdiğini görmekteyiz. Bu ticarî bölgelerde Roma ürünlerinin özellikle amforaların¹⁰¹ ihracatının ve Gotik bölgelerden getirilen kölelerin satışları gerçekleştiriliyordu. Nitekim Gotların kültürleri olan Černjachov¹⁰² buluntuları arasında sık sık bu amforalara rastlanılmıştır.¹⁰³

Ticarî anlamda göçebeler akınlarını, ticaret hakları, özel ticarî ilişkiler veya haraç koparmak için gerçekleştiriyorlardı. Bazen de uygun haraçlar karşılığında “müttefik-paralı asker” oluyorlardı. Böylece Hunlar, dönemin Roma ve Sâsânî savaşlarını da fırsat olarak değerlendiriyorlardı. Nitekim Golden'e göre, Avrupa

¹⁰⁰ Farklı ve yabancı gibi görünseler de göçebeler ticareti teşvik etmişlerdir. Ticaret sayesinde, Batı Avrupa'dan Bizans'a, Rusya'ya, İran'a ve Çin'e kadar birbirinden uzak topraklarda askerî taktiklerin ve askerî teknolojinin gelişmesini derinden etkilemişlerdir. Nitekim göçerlerle yerleşikler arasındaki ilişkilerin ticarî anlamda çoğunlukla barışçıl olduğu ve savaş zamanında bile karşılıklı kâr getiren ticaretin nadiren kesildiği görülmektedir. Bkz. Nicolle-McBride, *Attila and the Nomad Hordes*, s. 9-10.

¹⁰¹ Geniş testiler olan amforaların Roma ticaretinde özel bir yeri vardır. Uzak bölgelere özellikle zeytin yağı ihraç ederken, ürünü koruyan ve daha fazla ürün alan bu amforalar kullanılırdı. Bkz. Peter Jones-Keith Sidwell, *The World of Rome: An Introduction to Roman Culture*, Cambridge University Press, 1997, s. 182.

¹⁰² Got tarihi uzmanı olan Heather, Černjachov kültürünün Karadeniz'in kuzeydoğusu da dahil kıyıları boyunca yüzlerce kilometre yayıldığını belirtir. Bu kültürün içerisinde III. yüzyılda Karadeniz'in kuzeyine yerleşmiş olan Herullerin ve aynı şekilde Iordanes'in de belirttiği gibi Gotların yakın ilişkiler kurdukları Gepidlerin de bulunmaları muhtemeldir. Bu bilgiden de şu sonuç çıkmaktadır ki, Černjachov kültürü, farklı unsurların birtakım aşamalardan geçmesinden sonra oluşmuş bir kültürdür. Bkz. Heather, “Goths and Huns c. 320-425”, s. 488-490.

¹⁰³ Heather, “Goths and Huns c. 320-425”, s. 496.

Hunlarının fetihleri kesinlikle fetih amaçlı değil, daha çok, göçebelere özgü, sürekli bir kaynak ve gelir elde etme çabası idi.¹⁰⁴

Tekrardan göçebeleri savaşa iten sebeplere baktığımızda, yenilen bir boyun askerî seçkinleri rütbe ve otorite kaybetmektense yurtlarından göç eder ve gittiği yerde tekrar hâkimiyet kurarak asker toplamaya başladılar. Bu anlamda bozkır göçebeleri için savaş, topraklar üzerinde var olan hâkimiyeti kaybetmemek ve halkın ihtiyaç duyduğu ürünleri temin etmektir. Bozkır göçebelerinin savaşa dayalı bu yaşam tarzı, zorunlu ihtiyaçları ve çeşitli lüksleri yerleşik komşulardan ele geçirme yollarından biriydi. Ancak şurası gerçektir ki, bozkır devletlerinde savaş her durumda çok katı kurallara bağlıydı. Atlar çok iyi beslenmeli ve savaşa her daim hazır olunmalıydı. Bunun anlamı ise her şeyin tam anlamıyla uygun olduğu sonbahar başlarında sefere çıkmaktı.¹⁰⁵

2.2. Avrupa Hun Ordusu

Bozkır göçebelerinin ekonomik ve sosyal yapılarını çalışırken dikkat edilmesi gereken en önemli unsur, toplumdan kesinlikle ayrı düşünülemez olan bozkır ordusudur. Çünkü ordu, göçebelerin yaşam kaynağı olan bu unsurları tetikleyen ve ayakta tutan en önemli etkidir. Bu ordu, göçebelerden oluşan bir halk ordusu ve devletin tabii savunma gücü olup ister savaş ister barış zamanlarında olsun her zaman harekete hazırdır.¹⁰⁶

Yerleşiklere göre daha yıkıcı ve hasar verici olan bozkır göçebe ordusu, yine onlara göre daha disiplinli ve düzenlidir. Ayrıca boylar arasındaki sıkı işbirliği ve akrabalık sayesinde de güçlü ordular oluşturulabiliyorlardı. Bundan dolayı da döneminin en güçlü devletleriyle sınırdaş ve yerleşik olan ordularına karşı bozkır devletleri, daha büyük bozkır orduları kurmuşlardır.¹⁰⁷ Bu bozkır ordusunun

¹⁰⁴ Golden, *Türk Halkları Tarihine Giriş*, s. 103.

¹⁰⁵ Nicolle-McBride, *Attila and the Nomad Hordes*, s. 7.

¹⁰⁶ Denis Sinor, "The Inner Asian Warriors", *JAOS*, Vol. 101, No: 2, 1981, s. 134.

¹⁰⁷ Peter B. Golden, "War and Warfare in the Pre-Cinggisid Western Steppes of Eurasia", *Warfare in Inner Asian History (500-1800)*, Edited by Nicola Di Cosmo, Leiden 2002, s. 128-129.

temelinin nasıl oluştuğu hakkında yaklaşık olarak M.Ö. 200'lerde Hsiung-nulardan bahseden Sima Qian:

*“Küçük çocuklar koyuna binmeyi öğrenerek, kuşlara, sıçanlara bir yay ve ok ile atış yaparak işe başlarlar. Biraz büyüdüklerinde yiyecek ihtiyaçları için tavşan ve tilki vururlar. Böylece bütün gençler, iyi bir yay kullanıcısı olur ve savaşta silahlı süvari olarak görev alabilirler.”*¹⁰⁸

Böylece Hsiung-nu'larda ordunun temelini ve özellikle okçu-süvari birliklerinin nasıl oluştuğu hakkında bize bilgi verir.

Öte yandan hemen hemen tüm göçebe ordularında, özellikle de büyük göçebe imparatorluklarında, kısmen de olsa piyadelerin de yer aldığını görüyoruz.¹⁰⁹ Nitekim gerek kaldığında bozkır savaşçılarının göğüs göğüse çarpıştıkları da bilinmektedir. Şurası gerçektir ki, büyük fetihler ve başarılı saldırılar hafif süvari birlikleri ile yapıldı. Bu süvarilerin, dünyanın hayranlığını kazandığı tarihî kaynaklar ile sabittir. Bir Doğu kaynağı olan Yüan hanedan yıllıkları, Moğolların ok kullanmada ve at binmede çok iyi olduklarından ve onların sayesinde dünyayı ele geçirdiklerinden bahseder. Batı yazarlarının kaleme aldıkları eserlere baktığımızda ise Orta Asya savaşçıları atından ayrılmaz olarak görülür. Zosimus'a göre Hunlar, *“At üzerinde yaşarlar, uyurlar ve yere indiklerinde ayakları yere basmaz”*¹¹⁰, Ammianus' un verdiği tanım daha ayrıntılıdır: *“Bütün savaşçıların en korkunçları olan Hun savaşçıları, çirkin fakat dayanıklı olan atlarına yapışık gibidirler. Atlarının üzerinde günlük alım-satım işlerini gerçekleştirir, yer, içer ve uyurlar.”* Maurice, *Strategikon* adlı eserinde, Avarların da aynı şekilde at üzerinde yaşadıklarından ve nadiren yere indiklerinden bahseder. Başrahip Regino'da IX. yy'da Macarların sürekli olarak at bindiklerini, onlarla gidip geldiklerini, düşündüklerini ve sohbet ettiklerini belirtir.¹¹¹ Bütün bu kaynaklardan bir çıkarım yapacak olursak, bozkır devletlerinin özelde Avrupa Hun İmparatorluğu'nun ordusunun temelini, atı ile özdeşleşen okçu-süvari birlikleri oluşturur ve onun sayesinde de her zaman

¹⁰⁸ Sinor, “The Inner Asian Warriors”, s. 135.

¹⁰⁹ Nicolle-McBride, *Attila and the Nomad Hordes*, s. 8.

¹¹⁰ http://www.tertullian.org/fathers/zosimus04_book4.htm, 03.03.2012.

¹¹¹ Sinor, “The Inner Asian Warriors”, s. 137.

mücadeleye hazırdır. Hun ordularının yiyecek ihtiyaçlarını eyerlerine bağlı kurutulmuş et konserveleriyle karşıladıkları bilinmektedir. Ancak bazı batı kaynakları bu durumu bilmedikleri için Hunların çiğ et yedikleri şeklinde belirtmişlerdir.¹¹²

Germenler üzerine gerçekleştirilen ilk saldırılar sonrasında Hun birliklerinin Gotlar ve Alanlar ile ittifaklar gerçekleştirdiklerini görüyoruz. Özellikle 376'dan sonra Roma'nın Tuna sınırlarında Hun birliklerinin görülmesi bu anlamdadır. Ammianus'un vermiş olduğu bilgiye göre Hun ordusu, 377'de Tuna nehrinin güneyindeki Gotlar ile bir müttefiklik yapmışlardı.¹¹³

Avrupa Hun İmparatorluğu'nun başına tek bir otorite olarak Attila'nın geçmesiyle beraber, atlı birliklerden oluşan Hun ordusu da, özellikle V. yüzyılın ortalarına doğru gerçekleştirilen fetihlerle, büyük bir değişime maruz kalmıştır. Kuruluş dönemlerinde homojen olan ve atlı süvari birliklerinden oluşan Hun ordusu, yapılan fetihlerle beraber kuşatma tekniklerini de bilen ordusuyla heterojen bir yapıya bürünmüştür.¹¹⁴ Özellikle Germen kabilelerin toplumsal ve askerî yaşam farklılıkları ve bu kabilelerin ele geçirilip devlete bağlı bölgesel kuvvetler haline getirilmesi, elbette ki Hun toplumunda ve ordusunda bir takım değişiklikler meydana getirecekti. Nitekim bu anlamda Avrupa Hun liderleri bu konfederasyon yapıya uygun bir askerî teşkilat düzeni ve aynı zamanda sivil-askerî idareye uygun bir yapı oluşturmuşlardır. Bu düzenin sağlanabilmesi içinde kuvvetli bir merkezî sistem takip etmişlerdir. Bunların yanında değişimin en önemli sebepleri olarak Roma İmparatorluğu'na ait şehirler ele geçirildikten sonra askerî anlamda kabiliyetli kişilerin götürülmesi ve Germen birliklerini devlete sadık bir şekilde bağlılığını sağlayan gelirlerin artmasına da bağlayabiliriz. Toplumların birlikte yaşamaları sonucunda bu etkilenmeleri kaçınılmaz olmaktadır. Bu anlamda bağlı Germen topluluklarının da Hun ordusundan ok ve yayın aynı zamanda atın etkili bir şekilde kullanılmasını öğrendiklerini belirtebiliriz.

¹¹² Kafesoğlu, *Türk Milli Kültürü*, s. 272-273.

¹¹³ Ammianus, XXXI.8.4.

¹¹⁴ Heather, "Goths and Huns c. 320-425", s. 503.

Deguignes'in belirttiğine göre Attila, nehir geçişlerinde kullanmak üzere ordusu ve halkı için birçok gemi de yaptırmıştır.¹¹⁵ Bu geçişlerde büyük gemilerin kullanılmadığını elçi Priscus'un da içinde bulunduğu ve Attila'ya yapılan uzun seyahati sırasında vermiş olduğu bilgilerden öğrenmekteyiz: Priscus, "... Zor aşılın (bataklık) bir yere geldik. Burada barbar kayıkçılar bizi kayıklara bindirip karşı tarafa geçirdiler ki, bu kayıklar ağacın gövdesi oyularak yapılmış şeylerdi. Bu nehri aştık. Fakat kayıkları bizim için değil, barbar halkın nehri geçmesi için yapmışlardı."¹¹⁶ Seyahatin başka bir bölümünde ise "...Geniş bir ovidan geçtik, kolay ilerlenebilecek yollardan sonra bir takım gemilerle geçilebilir nehirlere geldik. Bunlar arasında Istrum'dan sonra Drecon, Tigas, Tiphesas en büyükleri idi. Bu büyük nehirleri ağaçtan yapılmış kayıklarla geçtik ki, bunları nehir civarında oturanlar kullanırlardı. Öbür nehirleri ise barbarların atlı arabalar ile bataklardan getirdikleri sallarla geçtik"¹¹⁷ bilgisini vermektedir ki Macaristan ovasının uzun nehirlerle ve bataklıklarla kaplı olduğunu düşünürsek Hunların su engellerini aşmak için bu tarz kayıklar ve gemiler kullandıklarını düşünebiliriz.¹¹⁸

2.3. Avrupa Hun Ordusunu Oluşturan Unsurlar

Cengiz Han'ın İmparatorluğu altında sadece Moğollar değil bütün Yukarı Asya'nın Türk ve Tunguz göçebelerinin toplanması gibi¹¹⁹, Attila'nın İmparatorluğu altında da muhtemelen 10'luk sisteme dayanan Hun çekirdeği etrafında çeşitli hünnerleri olan birçok değişik topluluk toplanmıştı. Bunun ilk aşaması, Kafkaslardaki Alanların ve arkasından da Gotların hâkimiyet altına alınıp Hun sınırlarının batıya

¹¹⁵ Deguignes, *Büyük Türk Tarihi II*, s. 489.

¹¹⁶ Ahmetbeyoğlu, *Grek Seyyahı Priskos (V. Asır)'a Göre Avrupa Hunları*, İstanbul 1995, s. 33.

¹¹⁷ Ahmetbeyoğlu, *Grek Seyyahı Priskos (V. Asır)'a Göre Avrupa Hunları*, s. 38.

¹¹⁸ Tarihleri boyunca Türkler; nehir, göl ve iç denizlerden faydalanmak amacıyla, yerin ve zamanın ihtiyaçlarına uygun ticarî, askerî ve stratejik amaçlı araçlar geliştirmişlerdir. Bu anlamda da önemli toplumlardan birisi olarak ön plana çıkmaktadırlar. Nitekim Türkler, göller ve nehirlerle çevrelenmiş olan Orta Asya'da ve Orta Avrupa'da bu su ulaşımını etkili bir şekilde kullanmışlardır. Eski Türklerde su ve su ulaşımı hakkında geniş bilgi almak için bkz. Hatice Palaz Erdemir, "Eski Türklerde Su ve Su Ulaşımı", *TS*, Vol. 6/2, Spring 2011, s. 819-836.

¹¹⁹ David Morgan, *The Mongols*, Blackwell Publishing, UK 1990, s. 89.

doğru genişlemesiyle gerçekleşmiştir. Bu genişlemeyle beraber Ural ile Ren arasında dağılmış Sarmat, Alan, Ostrogot, Gepid, Fin-Ugor, Skir, İslav ve çeşitli Germen kabile ordularının Hunlara katıldığını görüyoruz. Ayrıca Hun toplumunda herkes savaşçı sayılmakta olup Hun kadın savaşçıların dahi var olduklarını görüyoruz. Bu anlamda ileri gelen yöneticiler savaşlara yalnız gitmeyerek mahiyetleri de dahil savaşlara iştirak etmişlerdir. Hun ordusunun başında özellikle kağanın da bulunduğunu belirtebiliriz.¹²⁰

2.3.1. Merkezî Ordu

Avrupa Hunlarının askerî gücünü, hükümdarların muhafız kıtalarının yanı sıra, muvazzaf olarak savaşa daima hazır merkez orduları oluşturmaktaydı. Bu merkez ordularını barış zamanlarında yüksek rütbeli bir devlet adamı komuta eder ve kağan sefere çıktığı zaman ordunun komutasını kendi üzerine alırdı. Attila döneminde onun güvenini kazanmış olan Onegesius, Hun ordularının komutanı konumundaydı. Bu bilgidende anlaşılacağı üzere Avrupa Hun İmparatorluğunda da devletin kağanı, başkomutan olarak sefere katılır ve ordunun yönetimi tamamen ona aittir. Savaştan hariç zamanlarda ise bu ordunun başka üst düzey rütbelinin sorumluluğu altında bulunması bize Avrupa Hun ordusunda da ast - üst mevkilerinin yani 10'luk sistemin olduğunu gösterir.¹²¹ Bu merkezî ordunun, özellikle Attila döneminde bir sefere çıkacağı zaman, nehir boylarındaki ve Roma ülkesinde ticarî öneme haiz şehirlere saldırdıklarını fethedilen şehirlerden görüyoruz. Nitekim fethedilen Sirmium, Singidunum, Viminacium ve Naissus bunların belli başlılarıdır.

Bu merkezî birliklerinin yanında Hun devletinin sınırlarının muazzam bir şekilde genişlemesi sonucu uzak bölgelere éliglerin ve sadık devlet adamlarının atandıklarını görüyoruz. Nitekim Attila, oğlu İlek'i Rusya'nın Kiyef bölgelerine yani Akatirlerin hakimiyeti altındaki bölgelere Doğu kanat beyi olarak Onegesius ile birlikte göndermiştir.¹²² Bu bölgelere hakimiyeti sırasında İlek'in kendisine ait

¹²⁰ Váczy, "Hunlar Avrupa'da", s. 84.

¹²¹ Ahmetbeyoğlu, *Avrupa Hun İmparatorluğu*, s. 158.

¹²² Şerif Baştav, "Attila'nın Hayatı ve Ölümü", *Türk Kültürü*, S. 1, 1962, s. 36.

ordusunun olduğu, bölgesel bir güç oluşturduğu ve Doğu Roma güçleri ile mücadele ettiği bilinmektedir.¹²³

Avrupa Hunlarında yağma seferleri yapan baskın bir güç, muhtemelen, yaklaşık 1.000 atlı savaşçıdan oluşuyordu. Bu güç, arkasında sürülerine bakmak için, bazı yetişkin erkeklerle kadınlarını ve çocuklarını bırakırdı. Kadınlar, eversiz ve erken yaşlarda ata binmeyi öğrenen kız ve erkek çocukları gibi ve en az erkekler kadar rahatlıkla ata binebilirlerdi. Ayrıca yapılan mücadelelerde göçebe hayatın bir gereği olarak kadın savaşçılar da hareketliliğin birer parçası idiler. Nitekim Prokopius, Hun orduları içerisinde mücadele eden yetenekli Hun kadın savaşçılarının olduğundan bahseder.¹²⁴

Attila'nın merkezî ordusunun nerede bulunduğu hakkında Ahmetbeyoğlu bilgi vermektedir. Ona göre, bugünkü Bükreş-Ploieşti arasındaki bir bölgede Attila'nın merkezî ordusu bulunmakta idi. Bu bölgede bulunmasının sebebini ise Buzau nehri boyunca yan yana bulunan Hunlara ait kalıntılardan, Attila'nın ordusunun Buzau bölgesinde olduğu, çünkü bu bölgeye Doğu Roma İmparatorluğundan Dobruca üzerinden kolayca ulaşılabildiği bilgisini vermektedir.¹²⁵

2.3.2. Muhafız Kıtaları

Avrupa Hun İmparatorluğunda merkezî orduların yanında, yine kağanın ve üst düzey yetkililerin güvenliğinden sorumlu olarak başka bir komutanın emri altında muhafız kıtalarının olduğunu görüyoruz. Priscus'un vermiş olduğu bilgilerden yola çıkarsak bu kıtalar, özellikle Attila'nın güvenliğini kazanmış ve sadık savaşçılardan - bunlar bağlı kabilelerin yöneticileri de olabiliyordu- oluşun Attila'nın çadırının ve sarayının etrafında güvenliği sağlayan, kabullere ve şölenlere katılan kıtalar idi. Yine onun vermiş olduğu bilgiye göre, bu muhafız kıtalarının, sistemli bir şekilde emredilen gün ve yerde nöbet tuttuklarını ve silahlarıyla Attila'yı koruduklarını

¹²³ Ahmetbeyoğlu, *Avrupa Hun İmparatorluğu*, s. 117.

¹²⁴ Nic Fields-Christa Hook, *The Hun Scourge of God AD 375-565*, UK 2006, s. 25.

¹²⁵ Ali Ahmetbeyoğlu, "Büyük Hun Kağanı Attila", *Türkler*, C. I, Ankara 2002, s. 903.

görüyoruz.¹²⁶ Bu anlamda muhafız kıtalarının başında bulunan Edekon, Attila'ya suikast öncesinde Doğu Roma yetkililerine Attila'nın güvenilir arkadaşlarının onun huzurunda ve silahlı bulduklarını, bir grup yüksek rütbeli adamın görev çizelgesine göre muhafız sorumluluğunu paylaştıklarını ve her birinin kendisinden önce ve sonra kimin nöbet tutacağını bildiklerini belirtmiştir.¹²⁷

2.3.3. Avrupa Hunlarına Bağlı Germen Kuvvetleri

Bilindiği üzere Hunlar, bir kavmin bölgesini fethettikten sonra kağanlarını ve idarecilerini muhafaza eder gereklerini yerine getirdikten sonra bu bölgeleri koruma altına alırlardı. Eğer hâkimiyetleri dağılırsa Gotlarda olduğu gibi onlardan birisini atarlar ya da kendi veraset usullerine uygun olarak bir yenisini seçerlerdi. Fethedilen bölgelerin idarecileri, merkezî yönetime bağlı oldukları vakit mahsullerini veya nakitlerini vergi ödeme tarzında vermek zorundaydılar. Aksi takdirde ordu bulunduramazlardı. Bunları gerçekleştiren idareciler hem ordu bulundurabilir hem de merkezin ihtiyaç duyması halinde seferlere iştirak ederlerdi. Ayrıca idareciler her yıl “kağanı” ziyaret etmek ve toplantılara katılmak zorunda idiler.¹²⁸ Avrupa Hun İmparatorluğuna bu tarz yönetimle bağlı 35'in üzerinde Germen, İranlı, Fin-Ugor ve İslav toplulukları bulunmaktaydı.¹²⁹

Hunlar, Don ırmağını geçtikten sonra Avrasya atlı göçebelerinden olmayan kavimler üzerinde yerleşmişlerdi. Bu bölgeler bozkır uzantıları olmasına rağmen, yaşayanlar artık yerleşik bir hayata sahiptiler. Gotlar göçebe sayılamayacakları gibi daha batı bölgelerde bulunan Germen kabileleri hiç sayılamazdı. Nitekim karargâhlarını Tisa ırmağı boyunca kurmuş olan Hunların¹³⁰ askerî birlikleri sadece

¹²⁶ Ahmetbeyoğlu, *Grek Seyyahı Priskos (V. Asır)'a Göre Avrupa Hunları*, s. 30.

¹²⁷ Kelly, *Attila*, s. 159.

¹²⁸ Váczy, “Hunlar Avrupa'da” s. 90.

¹²⁹ Kafesoğlu, *Türk Milli Kültürü*, s. 266.

¹³⁰ 449 yılı yazında Hun hükümdarı Attila'nın sarayını ziyaret eden Priscus'un vermiş olduğu bilgiler üzerinde çalışan birçok bilim adamı, Hun Kralı'nın kampının -karargahının- Macaristan ovası'nın kuzeydoğu bölgesinde Theiss ve Körös arasında bulunduğu sonucuna varmışlardır. Hun hükümdarı Attila'nın Macaristan ovasındaki bu yeri, yönetimin ana ve askerî merkezi yaptığı doğrudur. Bu konu

atlı süvarilerden oluşmamakta, aksine katılanlar arasında başka hayat tarzına ve kültüre sahip piyade Germen savaşçıları da bulunmaktaydı. Bu Germen kabileleri atla savaşmayı bilen Hun ordusuna yaya gücü olarak katılarak aslında daha şiddetli meydan savaşlarının yapılmasına ön ayak olmuşlardır. Böylece heterojen ve aynı zamanda gevşek bir yapı kazanan Hun ordusuna katılan bu Germen kabileler, sefere çıkılacağı zamanlarda asker göndermek zorunda idiler. Bunun en güzel örneğini, Alan hâkimiyetinden sonra Gotların üzerine Alanların gönderilmesinden anlamaktayız. Nitekim Gotlarda hâkimiyet altına alındıktan sonra yapılan saldırılarda ön saflarda yer almışlar ve bu durumda esas Hun ordusu arka kısımda kalmıştır. Seferler sırasında orduya Germen birliklerinin katılmasının yanı sıra devlete bağlı kanat éligleri ve Hun beyleri de emrindeki kuvvetler ile savaşa katılmak zorundaydılar.¹³¹

Hunlar bu Germen kabilelerinden, özellikle Doğu Gotları ile askerî anlamda ciddi münasebetlere girişmişlerdi. Bunların hükümdarları, Attila'nın sarayı ile sıkı bir temas halindeydi ve aralarında Gepid kralı Ardarik ve Got kralı Valamir gibi birçokları Hun hakanının en sırdaş danışmanıydılar. Skir kralı Edekon, Attila'nın güvenini o derece kazanmıştı ki Bizans'ta Attila'nın elçiliğini yapar ve sıra kendisine geldiğinde hakanının sarayı önünde nöbet tutardı. Bunun sebebi olarak, mağlubu yok etme derecesine getirip sonra onu tâli ortağı yapmak eski bir atlı göçebe devlet anlayışı idi. Hunlarda böyle düşünmüşlerdi. Bu durum “hile” ile mağlup edilen Gotların, Skirlerin ve Gepidlerin Hun hâkimiyetiyle barışarak Attila'yı kendi hükümdarları ve en yüksek efendileri saymalarını sağlamıştır.¹³² Bu durum bir

hakkında geniş bilgi için Bkz. R., Browning, “Where was Attila's camp?”, *JHS*, 73, 1953, s. 143-145; Schmid'te “Attila” adlı makalesinde Avrupa Hunlarının merkezi olarak Theiss ve Körös bölgeleri arasına işaret etmektedir. Bkz. Ludwig Schmid, “Attila”, *CMH*, Vol. I, *The Christian Roman Empire and the Foundation of the Teutonic Kingdoms*, Ed. H. M. Gwatkin-J. P. Whitney, New York 1911, s. 365; Heather'da 440'larda Attila'nın ana karargâhının Orta Tuna ovasında kurulmuş olduğunu belirtmiştir. Bkz. Heather, “The Huns and the End of the Roman Empire in Western Europe”, s. 17; Sinor, Tuna ve Tisa nehirleri arasında kurulduğu varsayılan Hunların karargâhının, bahsedilen bölgede Hun kalıntılarının azlığından dolayı belki de başka yerde aranması gerektiği yönünde ilgi çekici bir varsayım ortaya atmaktadır. Bkz. Sinor, “Hun Dönemi”, s. 280.

¹³¹ Ahmetbeyoğlu, *Avrupa Hun İmparatorluğu*, s. 158.

¹³² Váczy, “Hunlar Avrupa'da”, s. 106.

anlamda Osmanlı Devletindeki devşirme sistemini çağrıştırmak mümkündür. Ancak onların kağan ile olan ilişkileri devşirme sistemi dikkate alındığında oldukça farklıdır. Çünkü Attila ve Bleda'nın, kendilerine tâbi oldukları bu halkların liderlerine yüklü miktarlarda ganimetler verdiklerini görüyoruz ki Hun İmparatorluğu'nun onları bir arada tutma başarısının anahtarlarından birisidir.¹³³ Bundan da çıkan sonuç şudur ki, devşirme sisteminde üstün askerî bir sınıf, yönetime sadık ve ileri düzeyde devlet adamı yetiştirmek esas iken Hun kağanın gerçekleştirmiş olduğu bu yapı da gelirleri bölüşerek Germenlerden ordu temin etmek veya Germen beylerinin topraklarının güvenliğini sağlayarak tamamen devleti konfederasyon şeklinde ayakta tutmak ve bir anlamda da etrafını güvenilir adamlar ile donatmak amacının olduğunu düşünebiliriz. Bu anlamda liderlik vasfını çok iyi bir şekilde kullanan Attila, Germen liderlerinin ve ileri gelenlerinin itirazlarını dinlemiş, kuşularının ortadan kaldırılmasını sağlamış bir anlamda onları ikna edebilmiştir ve belki de bu liderler hem canlarını yitirmekten korktuklarından hem üstün bir lider ile karşılaştıklarından hem de başka bir yoldan bu kadar ganimet elde edemeyeceklerini düşünmüş olabilirlerdi.¹³⁴ Her ne kadar ilişkiler bunları ifade etse de imparatorluğun en büyük zaafını da teşkil eden bu yapı idi. Nitekim Attila kendi döneminde onları bir askerî ve siyasî yapı altında tutmayı son derece başarmasına rağmen, onun 453'de anî ölümüyle birlikte bu gruplar yönetime karşı ayaklanmışlar ve devlet kısa zaman içerisinde çökmüştür.¹³⁵

Avrupa Hunlarına bağlı bu Germen kuvvetlerinde dikkatimizi çeken bir husus vardır ki, o da Hun liderlerinin onları birbirlerine karşı birer denge unsuru olarak kullanmalarındadır. Bu anlamda, Hunların inisiyatifinde yerlerini koruyan Gepid liderleri ve halkı, Doğu Gotlarının şiddetli düşmanları idiler ve Hun liderleri bu durumu, diğer Germen iktidarlarına karşı çok iyi bir denge unsuru haline getirebilmişlerdir.¹³⁶

Germen birlikleriyle beraber Hun ordusunun sayısının arttığı kesindir. Ancak şurası da kesindir ki, Hunlar Germenlerle karşılaştıklarında onlarında kendilerini

¹³³ Kelly, *Attila*, s. 102.

¹³⁴ Wess Roberts, *Hun İmparatoru Attila'nın Liderlik Sırları*, Çev. Yakut Eren, İstanbul 1989, s. 15.

¹³⁵ Grousset, *Bozkır İmparatorluğu*, s. 107.

¹³⁶ Váczy, "Hunlar Avrupa'da", s. 95.

savunacakları silahları mevcuttu ve özellikle tahrip gücü yüksek bu silahların Hunlar tarafından da kullandığını düşünebiliriz. Nitekim Hunların karşılaşmış oldukları Franklar, Burgondlar ve Alamanlar, miğfersiz, zırhsız, zayıf kalkanlarla ve sadece mızraklarla silahlanmış topluluklar değillerdi. Onlar, demir kaplı ortası kabarık kalkanlar, kısa saplı ucu keskin ve düşmanda ciddi yaralar açabilecek nitelikte özellikle Germenlerin kullandıkları *fremea* (mızrak), kısa-delici kılıç olan *scramasax*, ayrıca uzun-kesici kılıç olan *spatha* ve Germen kabilelerin en etkili şekilde kullandıkları, zırhı delebilen, kalkanı parçalayan ve fırlatılarak şiddeti daha da arttırılan öldürücü savaş baltası *francisca*'yı¹³⁷ kullandıkları bilinmektedir. Germenler tarafından etkili bir şekilde kullanılan bu silahlar sayesinde, onlarla karşı karşıya gelinecek olan bir savaşta hem Roma hem de Hun ordularının onları yenilgiye uğratması gerçekten kolay bir iş olmayacaktı.¹³⁸

2.3.4. Avrupa Hun Ordusunun Öncü Birlikleri

Eski Türklerde askerî keşif birliğinin, keşif yapması “*yezemek*”, bu görevi yapanların ise “*Yezekler*” sözüyle karşılandığı bilinmektedir. Bu terim, Kaşgarlı Mahmud'un vermiş olduğu bir örnekte şöyle geçmektedir: “*Yezek, kamug yerig yezedi.*” “*Askerin öncüsü bütün yeri dolaştı.*”, “*Askerin öncüsü düşmandan kimse var mı diye her tarafı dolaştı.*” şeklindedir. Türkler tarafından “*yezek/yezedi*” sözü, XI. yy'ın sonlarında eserini yazmış olan Kaşgarlı Mahmud'a göre “*Askerin önde giden bölüğü*” ve “*Keşif karakolu*” manalarında kullanılıyordu.¹³⁹ Ancak şunu belirtmek gerekir ki, gündüz ve gece keşif seferleri yapanlar ayrı birlikler idi. Ögel, *Yezeklerin* gündüz keşif seferleri yaptıklarının ve *Tutgakların* ise gece birlikleri oldukları

¹³⁷ Tek ağızlı bir savaş baltası olup ağır baş bölümü dışa doğru kavisli ve iç kısmı iyice oyuktu. Bu balta, Frankların kullandıkları en etkili silah olup dışa ve içe doğru kavisi, silahtaki dengeyi çok iyi sağladığı için düşmana şiddetle fırlatılabiliyordu. Frankların düşman hattına yaklaşırken bu silahı kullanma becerileri gerçekten olağanüstüydü ve yarattığı etki bu silahı gözde bir saldırı silahı haline getirmiştir. Bkz. Oman, *Ok, Balta ve Mancınık Orta Çağda Savaş Sanatı 378-1515*, s. 25.

¹³⁸ Oman, *Ok, Balta ve Mancınık Orta Çağda Savaş Sanatı 378-1515*, s. 15.

¹³⁹ Kaşgarlı, *DLT*, III/88-23.

üzerinde durur.¹⁴⁰ *Divanü Lûgat-it-Türk* de ise bu keşif birliği “*Tutgak*” yani “*Geceleyin düşmanın gözcülerini veya ileri kollarını yakalamak için çıkarılan atlı bölük*” şeklinde tanımlanmaktadır.¹⁴¹

İlhanlıların ordusunda da *Yezek/Karavul* kelimesinin varlığını bilmekteyiz. İlhanlı ordusunda bu kelime daha çok keşif yapan birlik olarak anılmıştır. Nitekim Baycu Noyan’ın Mengü Han tarafından 12.000 asker ile birlikte Hülagu’nun *yezeki* olarak gönderildiğini görmekteyiz.¹⁴²

Elbette ki Avrupa Hunlarında “*yezek ve tutgak*” kelimelerinin askerî terim olarak kullanılıp kullanılmadığını bilemiyoruz. Ancak Avrupa Hun İmparatorluğu ordusunun içerisinde de seferler öncesinde düşmanın durumu hakkında ön bilgi sağlayan, güvenilir, onların stratejik bölgelerine keşif seferleri yapan yetenekli, atlı ve iz sürmeyi bilen birliklerinin veya kılavuzlarının olduğunu bilmekteyiz. Hun ordusunun, özellikle dikkatle yapılan gece keşif seferleri sonucunda, pek çok saldırı gerçekleştirdiğini ve bu saldırıların Hunların lehine sonuçlandığını görmekteyiz. Nitekim bu özelliklerinden dolayı da Hunlar, her türlü pusu ve manevraya yatkın, keşif kollarını yerleştirirken de çok dikkatli oldukları için sürpriz saldırılarla karşılaşmıyorlardı.¹⁴³

Çinlilerin, Romalıların, İranlıların ve Bizanslıların göçebe topluluklardan paralı asker olarak faydalanmaları sayesinde, Orta Asyalı kavimler özelde ise Roma İmparatorluğu ordusunda görev yapan Hunlar, sağlam istihbarat bilgileri toplayabiliyorlardı. Bunun sonucunda, Hun orduları Roma İmparatorluğu’nun zayıf ve etkisiz kalacağı durumları öğrenerek sınırlarının ötesine çok rahat bir şekilde saldırı gerçekleştirebiliyorlardı.¹⁴⁴

Hun ordusunun istihbarat sisteminin, özellikle Attila döneminde geliştiği, siyasî ve askerî ilişkilerde etkili bir şekilde kullanıldığı görülmektedir. Vandalların

¹⁴⁰ Bahaeddin Ögel, *Türk Kültür Tarihine Giriş VI*, Ankara 1991, s. 106.

¹⁴¹ Kaşgarlı, *DLT*, I/467-17.

¹⁴² Mustafa Uyar, *İlhanlı Devleti’nin Askerî Teşkilatı*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, Ankara 2007, s. 143.

¹⁴³ Oman, *Ok, Balta ve Mancınık Ortaçağda Savaş Sanatı 378-1515*, s. 38.

¹⁴⁴ Nicolle-McBride, *Attila and the Nomad Hordes*, s. 10.

Roma İmparatorluğu toprağı olan Kuzey Afrika'yı işgal etmelerinden sonra (429) bu bölgeye Roma İmparatorluğu tekrar hakim olmak için ordu göndermişti (442) ve öncesinde Margus'ta Hunlar ile yapılan anlaşma sonucunda da İmparatorluk Hunların kuzey bölgelerine saldırmayacaklarını düşünüyordu. Fakat bu beklenti İmparatorun istediğı şekilde cereyan etmedi ve imparatorluk gemilerinin limandan ayrıldığı haberi Attila ve Bleda'ya ulaşır ulaşmaz Hunlar, Tuna'da saldırıya geçtiler. Hunların bu şekilde saldırıya geçmelerinin sebebi, güvenilir ve hızlı bir istihbarat sonucu gerçekleşmiştir.¹⁴⁵

2.4. Avrupa Hun Askerî Bölgeleri

Avrupa Hun İmparatorluğu, komşu devletlerle gerçekleştirdikleri anlaşmalar çerçevesinde, özellikle hudut boylarında insan ve askerden arındırılmış belirli bir arazinin bulunmasına önem verirlerdi.¹⁴⁶ Böylelikle Hunlar, üzerinde bireylerin ya da orduların hareketinin kolaylıkla denetlenebileceğı "hiç kimsenin olmayan bir toprak parçası" yaratıyorlardı. Bu anlamda 447'de Doğı Romalılar ile imzalanan *Anatolius Barışı* anlaşmasında, Romalılar beş günlük yol genişliğinde bir araziyi boş bırakacaklardı.¹⁴⁷ Bizans arazisine kaçmaya meyilli olanları engellemek, sınırlardan gelebilecek saldırıları önlemek ve ülkenin emniyetini sağlamak için Hunlar, özellikle bu tarz sınır bölgelerine kuleler de inşa ederlerdi.¹⁴⁸

¹⁴⁵ Kelly, *Attila*, s. 122.

¹⁴⁶ Ahmetbeyoğlu, *Avrupa Hun İmparatorluğu*, s. 159.

¹⁴⁷ Sinor, "Hun Dönemi", s. 263; Priscus bu konu hakkında: "...Aynı zamanda Romalıların, Istrum boyunca Paeonia (Batı Macaristan)'dan Trakya'daki Nova (Sviştov)'ya kadar, yaya gidişiyile beş günlük mesafe uzunluğundaki arazide ziraatı bırakmalarını ve Pazar yerinin eskiden olduğu gibi Istrum kıyısında değil, Naisso (Niş)'da kurulmasını istedi. Bu Naisso, iyi yürüeyebilen bir insan için Istrum Nehri'nden beş günlük bir yolculuk kadar uzağı düşen bir şehirdir ve Attila tarafından fethedilerek İskitlerle Romalılar arasında sınır olmuştu." Bkz. Ahmetbeyoğlu, *Grek Seyyahı Priskos (V. Asır)'a Göre Avrupa Hunları*, s. 29.

¹⁴⁸ Ahmetbeyoğlu, *Avrupa Hun İmparatorluğu*, s. 159.

2.5. Avrupa Hun Ordusunun Sayısı

Geniş bir sahada harp ve fetih ile meşgul olan Hunların ordu sayısına bakmadan önce öncülleri Hsiung-nu'ların ordu sayısına bakmamız yerinde olacaktır.

Parker'ın hazırlamış olduğu *A Thousands Years of the Tartars* adlı kitabında “*Hsiung-nular'ın lideri Meghder (Mao-tun) in emrinde 300.000 asker vardı*”¹⁴⁹ ve “*Meghder en iyi 300.000 askerini düşman üzerine saldı*”¹⁵⁰ bilgisi verilir. Bu bilgiye dayanarak elbette ki Parker'ın vermiş olduğu rakamları incelememiz de fayda vardır: Asya Hunlarına ait olarak verilen bu büyük ordunun Orta Asya'nın şartları göz önüne alındığında, bir aradayken beslenmesi nasıl gerçekleştirilmiştir ve bütün bir seferberlik dönemi boyunca belli bir sayının, sürülerinden elini çekmesi durumunda toplumu nasıl idame ettirmişlerdir? Hsiung-nu örneğinden sonra batı kaynaklarında Avrupa Hun Devleti ile birçok noktası örtüşürülen Moğol İmparatorluğu'nun ordu sayısına bakmamız genel bir bilgi edinmemizde yardımcı olacaktır. Cengiz Han döneminden kalan ve Moğolların en eski dönemlerinden itibaren tarihini anlatan *The Secret History of the Mongols* (Moğolların Gizli Tarihi=1240) adlı tarihî eseri, Moğol ordusunun yaklaşık 105.000 kişiden oluştuğu bilgisini verirken, Cami'üt-Tevârih adlı eserinde Moğollar ve onların hanedanlığı hakkında bilgi veren Reşidüddin ise ordunun yaklaşık, 129.000 kişiden oluştuğunu belirtmiştir. Gerçeğe yakın bu rakamların yanında Moğol ordusunun 700.000 ya da 800.000 kişiden oluştuğu yönünde oldukça gerçek dışı rakamlar veren kaynaklarda söz konusudur.¹⁵¹ Nitekim aynı durum 430 yılında Attila'nın Hunlarının sayıca 500.000 kişi¹⁵² olduğu görüşüyle karşılaştığımız zaman, böylesi bir kalabalığın Pannonia'da ve oraya giderken uzun yolculukları sırasında nasıl beslendiklerini düşünmek yerinde olacaktır. Ayrıca Lindner'e göre, Macaristan Ovası'nı düşündüğümüzde Romalıların en büyük kuvvetlerine karşı, Hun ordusunun sayısı 20.000 süvariye bile geçemezdi.¹⁵³ Ayrıca Orta Asya'nın en büyük ve en güçlü devletini kuran Cengiz

¹⁴⁹ Edward H. Parker, *A Thousand Years of the Tartars*, Shanghai 1895, s. 17.

¹⁵⁰ Parker, *A Thousand Years of the Tartars*, s. 22.

¹⁵¹ Morgan, *The Mongols*, s. 87.

¹⁵² Iordanes, XXXV.182.

¹⁵³ Lindner, “Nomadism, Horses and Huns”, s. 15.

Han'ın ordusunun bile en fazla 129.000 gösterilirken, Hun ordusunun 500.000 kişiden oluşuyor olması imkânsızdır.

Beşinci yüzyıl Batı kaynaklarından elde edilen bilgiler tamamen farklı bir tablo çizmektedir. İmparator Honorius 409 yılında 10.000 Hun'u Alarik'e (Gotlara) karşı kullanmak üzere Uldin'den istemişti. Burada dikkati çeken nokta, bu bilgiyi edindiğimiz Olympiodorus'un, Hunların yaşantılarını birebir gözlemlemiş olması ve öncelikle bu birliğin beslenmesi için İmparator Honorius'un gerekli gördüğü olağanüstü çabalarından söz etmesidir: *“İmparator bu amaç için Dalmaçya ve İtalya'dan canlı hayvan ve tahıl getirtmiştir.”* Zosimus'un ifadesiyle, *“İmparator ... on bin Hun müttefiki bir araya topladı ve geldiklerinde hazır olmak için Dalmaçyalılardan mısır, koyun ve öküz bağışlayarak katkıda bulunmalarını emretti.”* Zosimus'un ya da daha çok Olympioros'un bu bilgiyi aktarmalarının sebebi, olayın son derece önemli olduğunu ve bir seferberlik döneminde 10.000 Hun'u beslemenin sıradan bir iş olmadığı gerçeğini ortaya çıkarmıştır. Bundan başka, Olympiodorus'un belirttiğine göre, 409 yılında Gotları yenen Hun kuvvetleri 300, Prokopius zamanında ise 200 ila 1200 kişiden oluşuyordu. Ayrıca 558 yılında Konstantinopolis'te çok büyük bir telaş yaratan İsauria seferinde ise Hun ordusu 7000 kişiden oluşuyordu. Dolayısıyla beşinci yüzyılın başlarında Roma eyaletlerini kasıp kavuran Hun gruplarının ortalama en fazla 1200 savaşçıyı geçmediğini söyleyebiliriz.¹⁵⁴ Ayrıca şu durumda söz konusudur ki, imparatorluk haline gelinceye kadar devlete, Got ve Germen savaşçılarının ne kadar sayıda katıldığını bilemediğimiz için ordunun sayısı hakkında kesin bir yargıda bulunamamaktayız. Hem Hunların hem de mevcut bağlı toplulukların savaşçı topluluklar olması bunu kısıtlamaktadır. Eğer Hun ordusu için gerçekten yirmi bin rakamından bahsedecek olursak -ki bu sayıda dönem için kıyaslandığında önemli bir sayıdır- bunun bir kısmının bağlı Germen topluluklarından oluştuğu kesindir.

Yukarıda belirttiklerimiz doğrultusunda, Avrupa'da ilk ortaya çıkmalarından hemen sonraki yıllarda Hunların, herhangi bir seferberlik sürecinde, abartılan sayılarda bir insan kalabalığı besleyecek kadar yiyecek sağlamış olmaları imkânsız

¹⁵⁴ Thompsen, *Hunlar*, s. 67-69.

görülmektedir. Gerçekten de klasik dönem yazarları ne zaman bize sınırın ötesinde birbirleriyle çarpışan göçebe ordularının büyüklüğü hakkında bir sayı söyleseler, bu sayı genellikle abartılı olur. Çünkü böyle konularda güvenilir bilgiye ulaşmak -ki bunlar sürekli artan sayıları ile göçebe orduları ise- onlar için neredeyse imkânsızdır.

Birebir Moğolistan deneyimi olan Ralph Fox'a göre, eski kabile düzeninde yaşayan göçebeler, yüzlerce çadırlık kabileler halinde bir otlaktan diğerine taşınıyorlardı.¹⁵⁵

Şunu da belirtmek gerekir ki, bozkır göçebelerinin en temel toplumsal yapısı geniş aile idi. Gücü yeten Hunlar birden fazla kadınla evlenebiliyor ve bu durumda yaklaşık yirmi aile, daha geniş bir toplumsal yapı oluşturabiliyordu. Orta Asya'daki günümüz göçebeleriyle yapılan karşılaştırmalar, 500 ila 1000 civarında bir nüfusa sahip boyların ekonomi ve beslenme olarak makul göstermiştir. Çok büyük sayıda Hun gruplarının bozkırlarda birlikte hareket ettiklerini ve savaşlara giriştiklerini düşünmek kesinlikle doğru olmayacaktır. Ekolojik şartlar göz önünde bulundurulduğunda da çok büyük grupların birlikte hareketinin makul olmadığı da ortadadır.¹⁵⁶ Var olan toplumsal yapı ve nüfus miktarına -özellikle savaşçı erkek sayısı- bakarak her kafilenin ortalama bin savaşçıyı bir araya getirebildiğini ve bu kabilelerin her birinin bölgesel bir güç oluşturabildiklerinin çıkarımını yapabiliriz. Büyük olasılıkla sefere çıkılacağı zaman, kadınları ve çocukları korumak, sürülere ve cemiyyete sahip çıkmak için bazı yetişkin erkekler kampta bırakılıyordu. Bu durum ayrıca gösterir ki, Roma sınırlarına saldıran ve Roma hükümeti tarafından tutulan paralı Hun askerleri sıradan kişiler değildi ve yaşantılarında savaşçı olarak seçilmiş Hunlardı. Bu Hunlar ve bağlı buldukları kabileler, otlak ve avlanma alanlarını kendi başlarına tespit ettiği için aralarında arkadaşlık ve işbirliği olduğu gibi rekabette kaçınılmazdı. Bu da bazı Hunların Vithimir'in Gotlarına saldırırken neden diğerlerinin de Got savunmasında önemli bir rol oynadıklarının en temel açıklamasıdır. Bu durum aynı zamanda Hunların neden sıklıkla Roma İmparatorluğu ile hem iş birliği hem de rekabet ettiğinin açıklamasıdır.¹⁵⁷

¹⁵⁵ Ralph Fox, *Cengiz Han*, Ankara 2006, s. 32.

¹⁵⁶ Kelly, *Attila*, s. 42.

¹⁵⁷ Thompsen, *Hunlar*, s. 69.

2.6. Avrupa Hun Ordusunun Savaş Tekniği

Hun bozkır göçebelerinin savaş teknikleri, Doğu Avrupa’da kurulan yerleşik toplulukların ve Roma İmparatorluğu ordularının daha önce hiç karşılaşmadıkları bir savaş tekniği idi. Hun atlı süvarilerinin Kafkaslardan inip Alanlara ve arkasından da Gotlara sağanak ok atışları ve hızlı manevralarla saldırması onların üzerinde büyük etki bir yaratmıştı. Hunlar tâ ki daha düzenli ve sistemli Roma ordularıyla karşılaşınca kadar bu bozkır düzeninde ordularını muharebelere sürdüler ve başarılı oldular. Görünen o ki, Hun savaşçıları çok büyük gruplar halinde değil, küçük sayılarla aynı anda farklı yönlerden ve uzaklardan ok yağmurları ile düşmanlarına saldırıyorlardı. Taktik bakımından Hunlar, Alp Arslan’ın Cengiz Han’ın ve Timur’un arkasındaki orduların proto-tipleri idi.¹⁵⁸ Romalılar, hafif süvari birliklerinden oluşan bu Hun ordularıyla karşılaştıkları zaman şaşkınlıklarını gizleyememişlerdir. Nitekim bu savaş tekniği, oldukça ağır ve yaya olan Doğu ve Batı Roma orduları için oldukça farklıydı. Savaş taktikleri olarak Hun savaşçıları ilk başta düşmanla karşı karşıya gelmemek için stratejik hazırlık gerçekleştirir, gözcüler sayesinde keşif seferleri yapılır ve böylece düşman hakkında ön bilgiye sahip olunurdu. Daha sonra atın sağladığı hız ve sahip olunan hafif silahlar sayesinde düşmanlara anî baskınlar yapılır ve ağır birliklerden oluşan ordular kısa sürede dağıtılırdı. Hun savaşçıları arkalarından herhangi bir saldırı gelmemesi için de arkalarını güvenliğe alırlar ve kaçan düşmanları varsa onları da takip ederlerdi. Bozkır göçebelerinin bu savaş tarzı, bu sisteme oldukça yabancı olan batılı kaynaklar tarafından düzensiz ve başıboş şekilde hareket ettikleri yönünde tanımlanmıştır. Ancak Hunların bu taktikleri sayesinde düşmanlarına karşı büyük bir üstünlük sağladığı gerçektir.¹⁵⁹

Hun boyları içerisinde Karadeniz’in kuzeyine yerleşen Bulgarlar da ata mirası savaş tekniği ve teşkilatını muhafaza etmişlerdir. İ. Artamanov, bu dönemdeki Hunların savaş taktiklerini şöyle özetliyordu: “*Düşmanla göğüs göğüse bir çatışmaya girmeden onu ok atışlarıyla hırpalar, bazen gözden kaybolur, bazen çeşitli*

¹⁵⁸ Oman, *Ok, Balta ve Mancınık Ortaçağda Savaş Sanatı 378-1515*, s. 20.

¹⁵⁹ Ahmetbeyoğlu, *Avrupa Hun İmparatorluğu*, s. 159.

cephelerde kendilerini gösterirler; düşmanı iyice yoruncaya kadar bu taktiği sürdürürler ve sonunda da zafere ulaşırlardı.”¹⁶⁰ bilgisini vermektedir.

2.6.1. Savaş Öncesinde Kâhinlerin ve Şamanların Kullanılması

Attila'nın savaşmadan önce sonuçları hakkında kâhinlere başvurması ve fal baktırması önemli bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Mauriacum savaşından önce batıl inançlara düşkün olan Attila, kâhinden kimin galip geleceğini sormuş, ayrıca bir koyun kesilerek, kürek kemiği ateşte yakılmış, kemiğin ateşte aldığı şekilde harbin neticesi öğrenilmeye çalışılmıştır. Çıkan falın neticesine göre düşman komutanı ölecekti ve kendisi de mağlup olacaktı. Fakat savaş sonucunda komutan Aëtius değil Vizigotların kralı Theodorik atından düşüp ölmüş ve Attila'da mağlup olmamıştır.¹⁶¹ Türklerde koyun kürek kemiğini yakarak fala bakmak bulunmakla beraber aslında hükümdar yapılacak olan savaşı kendince meşrulaştırıp hem ordusunu hem de kendisini cesaretlendirmektedir. Ancak kahinlerin fal bakarak gelecek hakkında yorum yapmaları psikolojik yönden her zaman olumlu durumlar ortaya çıkarmıyordu. Nitekim kahinin vermiş olduğu cevap sonrası Attila kendi hayatını emniyet altına almak amacıyla ordunun önemli ve güvenilir kısmını etrafında toplamıştır. Kendisi de merkezde kalarak böylece güvenliğini sağlama yoluna gitmiştir.¹⁶²

Yapılacak olan saldırılar öncesinde kahinlere fal baktırılması ve kemik yakılması ritüelinin Moğollarda da mevcut olduğunu görmekteyiz.¹⁶³ Nitekim XIII. yy'da Moğol ülkesine seyahat eden Rubruck'un belirttiğine göre, Moğol liderleri şamanların ve kâhinlerin dediklerini harfiyen yerine getirir ve bir anlamda kağanları batıl inançlar ve gelenekler çerçevesinde bunlar yönetir ve yönlendirirlerdi.¹⁶⁴

¹⁶⁰ M. İ., Artamonov, *Hazar Tarihi: Türkler, Yahudiler, Ruslar*, Çev. D. Ahsen Batur, İstanbul 2004, 64.

¹⁶¹ Ahmetbeyoğlu, “Büyük Hun Hükümdarı Attila”, s. 911.

¹⁶² Váczy, “Hunlar Avrupa'da”, s. 114.

¹⁶³ Uyar, *İlhanlı Askerî Teşkilatı*, s. 178.

¹⁶⁴ Váczy, “Hunlar Avrupa'da”, s. 105.

2.6.2. Ulaşım ve Saldırı Aracı Olarak At

İnsanlar yazmayı uzun süre öğrenmeden önce atlar, insanlara çok amaçlı olarak hizmet etmeye başlamışlardır. Günümüzdeki arkeolojik sonuçlar, M.Ö. 4000 civarında batı Orta Asya ve güney Rusya'nın bozkırlarında yaşayan kavimlerin ata sahip olduklarını ortaya koymaktadır.¹⁶⁵ Kimi kavimler atı seyahat, av ve savaş için yetiştirirken kimi kavimlerde ihraç etmek için yetiştirirlerdi.¹⁶⁶

Atların ilk kez savaş aracı olarak ne zaman ve nerede kullanıldıkları tam olarak bilinmemektedir. Onların savaş aracı olarak kullanılmasının cevabı, yine batı Orta Asya ve güney Rusya'nın geniş steplerinde gizlidir. Göçebeler için atlar büyük bir silah ve ayrıca büyük bir askerî sır idi. Sadece Avrasya steplerindeki halklar, onun savaşta nasıl kullanılması gerektiğini bilirlerdi.¹⁶⁷ Bu bilgiye dayanarak, Asya Hunları, Doğu'nun ilk büyük atlı göçebe kavmini oluşturmuş; at sırtında vuku bulan bir yerden bir yere süratli ulaşımın yapılması, atlı muharebe tarzının tanınması ve yayılması da hiç şüphesiz ki onlarla olmuştur. Hunlar, zırhlı atlar üzerinde muharebeye giderlerdi. Çin kayıtlarının vermiş olduğu bilgilere göre, onlar atlarını nallamamışlar ve üzenği kullanmamışlardır. Fakat başlangıcından itibaren eyeri kullanmışlardır.¹⁶⁸ Daha sonraki dönemlerde, atın üzerinde güvenli ve rahat bir şekilde durmayı sağlayan üzenğinin bulunması, her yaşta insanın ata binmesini sağlamıştır.¹⁶⁹

¹⁶⁵ Suzanne Jurmain, *Once Upon A Horse (A History of Horses and How They Shaped Our History)*, Newyork 1989, s. 22; Ayrıca geçmişten günümüze kadar atın Türk devletlerinde kullanılması hakkında geniş bilgi almak için Bkz. İbrahim Kafesoğlu, "At", *DİA*, C. IV, s. 26-28; Bilindiği üzere Orta Asya göçebelerine o şaşırtıcı askerî gücünü kazandıran unsur attır. Ancak geniş otlaklarda çok sayıda yetiştirilmelerine karşı, onlar tükenmez miktarda da değildi. Fazla atın, savaşta yedek binek ve ticaret ürünü olmasının dışında pek bir önemi yoktu. Esasında göçebelerin bütün sorunu buradaydı. Step hayatı, insanların geniş bir coğrafyada dağılmış şekilde yaşadığı bir hayattı. Yapılan fetihler, kabilelerin bu dağılık insan gücünü bir araya toplayarak ordu haline getirilmesi anlamına geliyordu. Bkz. Nicolle-McBride, *Attila and the Nomad Hordes*, s. 6-7.

¹⁶⁶ Nicolle-McBride, *Attila and the Nomad Hordes*, s. 15.

¹⁶⁷ Jurmain, *Once Upon A Horse*, s. 33-34.

¹⁶⁸ Ligeti, "Asya Hunları", s. 33-34.

¹⁶⁹ Jurmain, *Once Upon A Horse*, s. 60.

Göçebe toplulukların temel geçim kaynağı hiç şüphesiz ki, yerleşik toplumlara karşı, bir anlamda göçebelere askerî ve siyasî güç kazandıran savaşlar ve yağma akınlarıydı. Bu yağmaların ve muharebelerin, göçebelere lehine sonuçlanmasında en önemli unsur, onların hızlı bir şekilde yayılmasını ve hareket etmesini sağlayan ve en önemli nokta olarak da savaşlarda zamanın ve yerin belirlenmesinde etkili olan attır.¹⁷⁰

Asya Hunlarında olduğu gibi Avrupa Hunlarında da harp hayatında at en önemli unsur vazifesini görmüştür. Batılı yazarların dikkatlerini çektiği üzere Hunlar, evlerini, ailelerini ve askerî ikmal malzemelerini taşımak için dört tekerlekli, atlı, ağır yük arabalarını kullanırlardı. Nitekim bu atlı arabaları, Batıda Alanlar, Kuzey Çin'de Tabgaçlar, Orta Asya'da kurulan Türk Devletleri, Bulgarlar ve Kıpçaklar taşıma aracı olarak kullanmışlardır.¹⁷¹ Ayrıca Orta Asya bozkır göçebelerinin savaşa hazırlanırken yaptıkları gibi Hun savaşçıları da savaşa giderken yanlarında yedek iki at götürürlerdi. Böylece yorulmuş olan atlarını dinlenmiş atlarla sürekli değiştirerek dinginlik ve hız kazanabilirlerdi. Bu atlar sayesinde Hun savaşçıları yürüyüşlerine hız kesmeden devam ederler ve yanlarına almış oldukları erzakları sayesinde tüm sefer boyunca sabırlı ve güçlü bulunurlardı.¹⁷²

Asya Hunlarında bu kadar hayatî bir öneme sahip olan atlar, Çinli tarihçilerin dikkatini nasıl çektiyse ve Çinlileri askerî anlamda nasıl etkilediyse, Avrupa Hunlarının ata biniş yetenekleri ve hatta atlarının şekilleri dâhi dönemin Batılı yazarlarının ve Roma İmparatorluğunun dikkatini çekmiştir. Bu anlamda Ammianus'un “...Onlar güçlü -kuvvetli- olan atlarına hemen hemen yapışık gibidirler ve gerçek şudur ki onlar çirkindirler. Atlarında gündüz ve gece boyunca yiyen, içen, atlarının dar boyunları üzerinde derin rüyalara dalan ve alış-veriş yapan tek millettir. Ayrıca gerek duyulduğunda devleti ilgilendiren mühim kararlarda at sırtında verilirdi”¹⁷³ ifadesi Hunların atla nasıl iç içe bir hayatlarının olduğunu göstermesi bakımından son derece dikkat çekicidir. Nitekim Parker da “*Hsiung-*

¹⁷⁰ Lindner, “Nomadism, Horses and Huns”, s. 4.

¹⁷¹ Nicolle-McBride, *Attila and the Nomad Hordes*, s. 17.

¹⁷² Gibbon, *Roma İmparatorluğu'nun Gerileyiş ve Çöküş Tarihi II*, s. 397.

¹⁷³ Ammianus, XXXI.2.6-7.

nu'ların kasabaları ve şehirleri yoktu ama onlar at üzerinde yaşadılar ve şehirleri bir atın üstüydü"¹⁷⁴ bilgisini vererek atların Hunlar için adeta bir şehir niteliğini taşıdığını veciz bir şekilde ortaya koymuştur. Gerçekten de Hunlar, huzurlarına gelen Roma diplomatlarını at üzerinde karşılamışlar ve bu şekilde bir anlaşma yapmışlardı. Güney Rusya'daki Sarmatların da çoğu kez bunu yaptıklarını görmekteyiz.¹⁷⁵

Batılı yazarlar, bozkır göçebelerinin atlarını şekilsiz ve güzellikten yoksun görmüşlerdir. Söylenene göre, onların atları üzerine binilemeyecek kadar küçük, kıllı, kalın boyunlu ve kısa bacakları ile İskit atları kadar şekilsiz idiler. Romalı veteriner Flavius Vegetius, Hun atlarını en iyi bir şekilde tanımlayan tek kişidir. Vegetius "*Hunlar yıl boyunca atlarını doğada bırakırlar. İnsanlar, barbar atlarının Roma atlarından oldukça farklı olduğunu gözden geçirirler. Bu atlar, soğuğa ve don olaylarına dayanıklıdır ve ne ilaca ne de korundukları ahırlara ihtiyaçları vardır*" diyerek Hun atlarının çeşitli özelliklerini ortaya koymuştur. Hun atlarının eğri başları, pörtlek gözleri, dar burun delikleri, dizlerinin altına kadar sarkan kabarık, taranmamış yeşelleri, aşırı büyük kaburgaları, alabildiğine açılmış toynakları, fırça gibi gür kuyrukları ve zayıf bedenleri vardı. Bu atlar, korunma isteyen, özel kış beslenmesi olan ve sıcak ahır arayan, harada beslenen savaş atları değillerdi. Daha ziyade Hunların atları, yılın tamamında etraftaki otlaklara salınan, güçlü hayvanlardı. "*Bu hayvanların zayıflıkları hoştu*" ve "*ve hatta çirkinliklerinde bile bir çeşit güzellik*" vardı. Hun atlarının aksine Roma atları daha hassastı. Sağlıklı ve sıcak bir ahırları olmadığı sürece hastalığa yakalanma olasılıkları daha yüksekti. Vegetius, Hun atlarının zekâsını, uysallığını ve soylu duruşunu da özellikle Roma atlarıyla kıyaslayarak vurgulamıştır. Ayrıca Hun atlarının savaş için uygun olmasının yanı sıra soğuğa ve çeşitli zorluklara dayanıklı olduğunu da vurgular.¹⁷⁶

¹⁷⁴ Parker, *A Thousand Years of the Tartars*, s. 5.

¹⁷⁵ Maenchen-Helfen, *The World of the Huns*, s. 203.

¹⁷⁶ Maenchen-Helfen, *The World of the Huns*, s. 203-204; Genel itibariyle bozkır halkları, birçok hayvan türüne sahip bulunmakla birlikte yaşam tarzlarının şekillenmesini at yetiştiricilik oluşturur. Nitekim Batılı yazarların bahsetmiş oldukları at tipi, Orta Asya'nın doğu steplerinde yaşayan başı büyük ve öne doğru eğik, yelesi dik, kısa ve kalın boyunlu olan *equus Przewalski* (Moğol midillisi) denilen at türüdür. Bkz. Jozsef Deér, "İstep Kültürü", Çev. Şerif Baştav, *DTCF Dergisi*, C. XII, S. 1-2, s. 161; Bu atların görünüşleri hakkında onları gözlemlene imkân bulan Vegetius ayrıntılı bir tasvir

“*Atların Efendisi*” olarak adlandırılan Hunlarda atın rengi büyük bir önem taşırdı ve en açık renkli atlar, en üst düzey kişilere ayrılırdı. Ayrıca bilindiği üzere, Hsiung-nu’lar süvari birliklerini aynı renk atlarla kurmuşlar ve böylece ana yönleri de ifade eden bir ordu nizamı oluşturmuşlardı.¹⁷⁷

At koşumları konusunda Doğu’da kat edilen çoğu gelişme, Avrupa’ya step göçerleri tarafından tanıtılmıştı. Rusya’da yaygın olarak kullanılmaya başlanan ayrıntılı ve incelikli kimi dizgin türleri, muhtemelen göçer etkisi taşır. Ata binmeyi kolaylaştıran, at açısından da daha az yorucu olan eyer, V. yüzyıldan itibaren Çin ve Kore’de bilinirdi. Bu eyerin daha erken devirlerde ortaya çıkmış bir çeşidinin Hunlar tarafından kullanılması da muhtemeldir. Üzenginin kökeni ise bugün hala tartışma konusudur ve büyük ihtimalle Çin ile stepler arasındaki sınır bölgesinde ortaya çıkmıştır. Madenî üzengilerin Hunlar tarafından bilinmediği neredeyse kesindir. Madenî üzengi, atlı okçular için hayatî önem taşımazdı. Yine kimi tarihçilerin belirttiği gibi kargı ve uzun kılıç kullanan süvariler için de çok gerekli değildi. Ancak süvarinin ata daha sıkı ve dik oturmasını sağlar ve bu da atış etkinliğini artırır. Bütün bunların yanında Türkler, bozkır hayatlarının her şeyi olan atlarının eyerlerini, kayışlarını ve dizginlerini olabildiğince süslemişler ve bu süsler tamamen kişilere özel olmuştur.¹⁷⁸

Bütün bu bilgilerden yola çıkarak Avrupa’nın içlerine kadar yerleşen Hun göçebeleri, at üzerindeyken geç antikçağa girdiler ve yaklaşık bir yüzyıl bahsettiğimiz bu coğrafyada at koşturdular ve egemenliklerini sürdürdüler. Karadeniz’in kuzeyi, Karpatların batısı, Alplerin güneyi ve Renin batısında dörtlü atlarını koşturdular. Nitekim Batılıların gözüyle onlar, at üstünde bir insandan daha fazlasıydılar.¹⁷⁹

yapmaktadır. Bu konu hakkında geniş bilgi için bkz. O. J. Maenchen-Helfen, *The World of the Huns*, s. 204; Ayrıca bu atlar hakkında bilgi almak için bkz. Sándor Bökönyi, *Przevalsky Horse*, Translated by Lili Halápy, London 1974.

¹⁷⁷ Nicolle-McBride, *Attila and the Nomad Hordes*, s. 15.

¹⁷⁸ Nicolle-McBride, *Attila and the Nomad Hordes*, s. 16-17.

¹⁷⁹ Lindner, “Nomadism, Horses and Huns”, s. 3.

2.6.3. Savaş Düzeni İçerisinde Hun At Arabaları

Evlerini, ailelerini ve askerî ikmal malzemelerini taşımak için kullanılan dört tekerlekli, atlı, ağır yük arabası, göçer ve yarı göçer Orta Asya kavimleri arasında yaygın olarak kullanılıyordu. Bu anlamda Oğuz Kağan destanında, kağının kullanılmasından değil bizzat bu arabayı yapanlardan (Kanglılar kavmi) ve yapılışında da bahsedilmektedir.¹⁸⁰ Batıda Alanlar, Kuzey Çin’de Tabgaçlar, Hunlar, Bulgarlar ve Kıpçaklar bu taşıma aracını kullanmışlardır. Çok ağır olan bazı arabaların tekerlekleri demirden yapıldı. Özellikle ilk Bizanslı vakanüvislerin abartıları yüzünden, Konstantinopolis’e saldıran göçerlerin demir arabalar kullandığına inanılmıştır.¹⁸¹ Nitekim Hun göçebelerinin Roma sınırlarına dayandığı sıralarda onların görünüşleri Batılı yazarlar tarafından tasvir edildiği gibi daha önce hiç karşılaşmadıkları Hun arabaları da dikkatlerini çekmiş ve bu arabaların ayrıntılı bir şekilde tasvirini yapmışlardır. Ammianus “...yaşadıkları vagonlar (dört tekerlekli araba) eşliğinde bir yerden bir yere giderler. Bu vagonlarda eşleri, çirkin elbiseleri dokurlar. Çocuklarını ergenlik yaşına gelinceye kadar yetiştirirler ve burada yaşarlar”.¹⁸²

Avrupa Hunlarının da günlük taşıma-kalma ve askerî amaçlı kullanmak için sıkça bu arabalara ihtiyaç duyduklarını biliyoruz. Nitekim *Terek* olarak adlandırılan bu arabalar¹⁸³ bir savaş esnasında savaş düzeni içerisinde bulunuyor ve savunma amaçlı da kullanılıyordu. Bu tarz savunma sisteminin en iyi örneğini, *locus Mauriacus Savaşı*’nda görmekteyiz. Attila bu savaşta ordusunun arkasına doğru bu savunma sisteminden yaptırmış ve ordunun ihtiyaç duyduğu malzemeleri ve tahkimatları karargah olarak adlandırabileceğimiz bu bölgede toplamıştır.¹⁸⁴

Kaynaklara ve arkeolojik kalıntılara baktığımızda, arabanın Hunların askerî ve günlük yaşantılarında çok önemli bir yer tuttuğunu görmekteyiz. Hsiung-nu

¹⁸⁰ Şayan Ulusan Şahin, “Türk Kültüründe At Arabası (At Arabalarının Dili)”, *Bilig*, S. 35, 2005, s. 171.

¹⁸¹ Nicolle-McBride, *Attila and the Nomad Hordes*, s. 17.

¹⁸² Ammianus, XXXI.2.10.

¹⁸³ Roux, *Orta Asya -Tarih ve Uygarlık-*, s. 50.

¹⁸⁴ Deguignes, *Büyük Türk Tarihi II*, s. 493.

döneminde de arabaların benzeri amaçlar için kullanıldığını biliyoruz. Öyle ki, bu arabalardan Çinliler de etkilenmiş ve bu arabaları savaş sistemi içerisinde kullanmışlardır.¹⁸⁵ Anlaşıldığı üzere Hunların kulübeleri tekerlekli araba çadırları kullanımına oldukça elverişli idi. Arabalı çadırlar her şeyden önce toprak ve taştan yapılmış duvarlara oranla rüzgâr ve soğuğa karşı daha koruyucu ve savunma olarak daha dayanıklı idi. Ayrıca rahat bir şekilde başka yere taşınma imkânı da vardı. İkinci olarak, Hunların da yaptığı gibi tekerlekli kulübe, mevcut mal varlığını düşmana kaptırmamak için daha güvenliydi.¹⁸⁶ Gumilëv’ e göre kayalar üzerine çizilen resimlerde Hunların atalarının üzerinde “Kum Denizini” geçtikleri “gemi”ye benzer bir suret tasvir edilmiştir. Ona göre aslında bu, atlar tarafından çekilen tekerlekli, kapalı bir araba resmidir.¹⁸⁷ Bu atlı arabaların yapılması ayrıca bir sanat dalının veya imalat işinin ortaya çıkmasına da vesile olmuş olabilir.

2.7. Avrupa Hun Ordusunun Değişimi

Kaynaklarımızda Batı Hunları hakkında geleneksel göçebe toplumu görüntüsü verilmesine karşın, bu görüntü giderek artan fetihlerle beraber değişmeye başlamıştır. Göçebe toplumlarda boyların toplumsal ve askerî düzenlerinin birbirlerinden ayırması zordur. Bundan dolayı da ordudaki değişimi bir anlamda toplumsal değişim olarak düşünebiliriz. Bu anlamda fetihlerin genişlemesi ve Germen boylarının katılımının artması hem askerî hem de toplumsal alanı bir değişim içerisine sevk etmiştir.

Avrupa Hun ordusunun kuruluş dönemindeki savaş taktikleri, geniş ve az nüfuslu bir yeri işgal ederken başarılı olurken ancak disiplinli ve düzenli ordulara karşı yapılan muharebelerde bu savaş tarzı sürülerden oluştuğu için bir yük mahiyetini alıyordu.¹⁸⁸ Çünkü her savaşçı en az iki atı ile savaşa çıkıyor ve bunların beslenmesi dahi problem teşkil ediyordu. Ancak değişik topluluklarla ilişkiye

¹⁸⁵ Şahin, “Türk Kültüründe At Arabası (At Arabalarının Dili)”, s. 167.

¹⁸⁶ Eyüp Sarıtaş, *Çin’de Yapılan Arkeolojik Araştırma ve Kazılara Göre İslâmiyet’ten Önce Türklerde Kültürel Hayat (En Eski Çağlardan IX. Yüzyılın Ortalarına Kadar)*, İstanbul 2010, s. 89.

¹⁸⁷ Gumilëv, *Hunlar*, s. 47.

¹⁸⁸ Nicolle-McBride, *Attila and the Nomad Hordes*, s. 22.

geçtikten ve sınırların ciddi anlamda genişlemesinden sonra Hun İmparatorluğunun zenginlikleri, savaş ganimetleri ve vergileri de önemli oranda artmış; ayrıca bu durumu, toplumsal yapının güçlenmesi ve bağlı Germen topluluklarının bir arada tutulması takip etmiştir. Bu sonucu, Doğu Avrupa coğrafyasının Orta Asya coğrafyasından çeşitli yönlerle ayrılması doğurmuştur. Özellikle Macaristan Ovası'nın çok sayıda at besleyecek konumda bulunmaması¹⁸⁹, Roma İmparatorluğu sınırları dâhil yerleşik halkın değişik yaşam stilleri ve savaş tarzlarının da Hun toplumunun temel ekonomik, toplumsal ve askerî yapısının değişmesine neden olmuştur. Hunların belli göçebelik özellikleri muhtemelen hayatta kaldı, ancak onlar artık basit bozkır göçebeleri değillerdi. Yaşam tarzlarının askerî unsurları çarpıcı bir şekilde değişti.¹⁹⁰ Bunlarla birlikte ordunun heterojen bir yapıya bürünmesi sonucu, 451 *locus Mauriacus Savaşı*'nda ve 452 *İtalya Seferi*'nde ordunun büyük bir çoğunluğunu atlı birliklerden ziyade Germenlerden oluşan piyade birliklerinin oluşturması bu çarpıcılığı bize göstermektedir.¹⁹¹

Hunların fetihlerle beraber Roma İmparatorluğu zenginliklerine yakın olması ve kendilerine bağlı bulunan Germen topluluklarının nüfusunu çekerek yaptırılan savaş makinelerinden dolayı da bir değişim geçirdiği görülmektedir. Bu nüfus ve makine yapan kabiliyetli savaş ustaları sayesinde Hunlar için savaş daha teknik bir boyut kazanmıştır.¹⁹² Özellikle Attila döneminde Hun ordusu büyük bir değişim yaşadı. Bu dönemde Attila'nın Doğu ve Batı Roma İmparatorluklarına karşı koyabilmek için daha düzenli, teçhizatlı ve eşit güçte ordulara ihtiyaç duyduğu kesindi. Bu durumu göz önünde bulunduran Attila, özellikle edindiği askerî tecrübeler sayesinde ordusunu yeniden teşkilatlandırdı. Birliklerinin içerisindeki şiddetli savaşmayı seven Germenlerin sayısını arttırdı. Askerlerinin teçhizat ve silahlarını değiştirdi, Romalıların kullandığı tarzda savaş makineleri yaptırdı ve

¹⁸⁹ Nicolle-McBride, *Attila and the Nomad Hordes*, s. 7; Heather'a göre de Orta Tuna bölgesi, Hunların savaş atlarını beslemesi için yalnızca sınırlı bir bölgeydi ve bu durum belki de savaş atlarını besleyemeyen Hunlar için savaşı çekici hale getirmişti. Bkz. Heather, "Goths and Huns c. 320-425", s. 507.

¹⁹⁰ Heather, "Goths and Huns c. 320-425", s. 506.

¹⁹¹ Lindner, "Nomadism, Horses and Huns", s. 11-12.

¹⁹² Heather, "Goths and Huns c. 320-425", s. 506.

birliklerine daha fazla birlik, kudret ve disiplin sağlamak için yeni eğitim usulleri koydurdu.¹⁹³

Attila'nın ordusundaki en büyük değişim, göçer akınlarından ziyade Germen kabilelerinin seferlerine benzer yaz seferlerinin düzenlenmesi idi. Bilindiği üzere Orta Asya'da kurulan bozkır devletleri girişecekleri seferleri genellikle atlarının iyi beslenebileceği ve dinlenebileceği ilkbahar sonları ile sonbahar başlarında gerçekleştirirlerdi. Bu seferler hızlı ve kısa süreli olurdu. Bunlar dikkate alındığında, Orta Asya savaşçıları, bu mevsimlerden hariç kışın coğrafî şartların insan hayatını etkileyecek derece olumsuzlaşması -aşırı derecede soğuklar ve hem insanlar hem de hayvanlar için iaşe temininin zorlaşması-, aynı şekilde yazın da bozkırların aşırı derece sıcak olmasından dolayı bu aylarda herhangi bir dış tehdit olmadıkça sefere çıkmıyorlardı. Ancak Avrupa Hun İmparatorluğunun kurulduğu coğrafyanın yazın dâhi sulak ve otlak olması bir anlamda yaz ayında sefere çıkmayı teşvik edebiliyordu. Aslında bu duruma bir değişimden çok coğrafyaya bir nevi adaptasyon şeklinde bakabiliriz. Nitekim Avrupa Hunlarının yaz aylarında gerçekleştirmiş olduğu seferlere de sık sık rastlamaktayız. Ayrıca Germen kavimlerinin de saldırılarını genellikle yaz aylarında gerçekleştirdiklerini düşünürsek, bu ordulara ayak uyduran Hun ordusunun yazın sefere çıkması gayet yerinde bir karardır. Dikkatimizi çeken diğer önemli değişme ise, orduya Germenlerin ve birçok özelliklerini paylaştıkları Alanların katılmasıyla, Hun ordusunun ilk başlarda gerçekleştirmiş olduğu atlı süvariler ile vur-kaç ve etrafa dağılma hareketlerini bırakıp onun yerine *Mauriacum Savaşı*'nda olduğu gibi merkezî ordugâhına çekilmeye başlamasıdır. Bu durum bize ordunun gittikçe ağırlaştığını yani Germen birliklerinin sayısının arttığını ve Hun-Germen-Alan piyade askerlerinin orduda daha çok yer almaya başladığını göstermektedir.¹⁹⁴

Bahsettiğimiz zenginleşmeyle bağlantılı olarak Avrupa Hun İmparatorluğu'nda hem askerî hem de devlet yönetimlerinde - ki ikisi de göçebe imparatorluklarda aynı anlama geliyordu- daimî mevkilerin oluştuğunu da görüyoruz. Bu mevkileri özellikle boy aristokrasisi üyeleri dolduruyordu. Mutlak

¹⁹³ Marcel Brion, *Asya ve Avrupa'da Hunlar*, Çev. Reşat Uzmen, İstanbul 2005, s. 115.

¹⁹⁴ Nicolle-McBride, *Attila and the Nomad Hordes*, s. 22.

hâkimiyet sahibi Attila, boyların üzerinde bulunuyordu. Bununla beraber, Hun toplumunun ve ordusunun gelişimi, Attila'nın beklenmedik ölümü sonucunda sekteye uğramıştır. Ayrıca Attila'nın ölümünden sonra kendisi gibi askerî ve otoriter bir liderin bulunmaması ve daimî kurum sisteminin çok gelişmemiş olması fetihlerin sürdürülmesini imkânsızlaştırmıştır. Ayrıca toplumun heterojen bir yapıya sahip olması ve gelişmemiş olan idarî mekanizmaların bağlı Germen boyları üzerinde hakimiyet sağlayamaması toplumsal ve askerî anlamda çözümleri de beraberinde getirmiştir. Bunun sonucunda güçlü lider etrafında konfederasyon şeklinde imparatorluğa bağlı bulunan Germen boyları bir bir isyan etmiş ve imparatorluğa karşı mücadeleye girişmişlerdir. Akabinde ise Avrupa Hun İmparatorluğu hızlı bir yıkılış sürecine girmiştir.¹⁹⁵

Avrupa Hun ordusunun değişimini ve sonrasında da çözümlüğünü anlattığımız bu bölüme, en iyi örnek olarak 441 yılında gerçekleştirilen ve Paniumlu Priscus'un ayrıntılı bir şekilde anlattığı Naissus kuşatmasını verebiliriz.

2.7.1. Avrupa Hunlarının Naissus (Niş) Şehri Kuşatması

Hun kuşatma tarzı değişiminin en güzel örneği, 440'da Viminacium (Kostolaç), 441'de Singidunum (Belgrad) ve Sirmium (Sermska Mitrovica) kentlerinin alınmasından sonra fethi gerçekleştirilen Naissus şehri kuşatmasıdır.¹⁹⁶ (441) Bu kuşatma hakkında Paniumlu Priscus önemli bilgiler vermektedir. Priscus, Naissus kuşatmasında kuşatma kuleleri ile korunan okçuları, koçbaşları ve tırmanma merdivenleri kullanan askerleri ile iyi teşkilatlanmış bir Hun ordusunun canlı bir tasvirini verir. Naissus surlarının birkaç noktasında eş zamanlı olarak, birkaç kuşatma kulesi ve koçbaşları ile başlayan saldırı, Naissus duvarlarını yıkmış ve Naissus halkının ciddi mukavemetine rağmen Hunlar şehre girmişlerdir. Naissus

¹⁹⁵ István Vásáry, *Eski İç Asya'nın Tarihi*, Çev. İsmail Doğan, İstanbul 2007, s. 90-91.

¹⁹⁶ Kelly'e göre, Attila'nın Tuna seferindeki başarısının bir kısmı, ordusunun kuşatma savaşındaki yeteneğinde yatmaktadır. Attila, Hunların kuşatma teknolojisine hâkim olmalarını ve tipik Roma askerî taktiklerini uygulayarak müstahkem kentlere saldırıp ele geçirebilmelerini sağladı. Bu yeni kazanılan uzmanlık, Attila'nın Hunlarını Roma İmparatorluğu'na ve Germenlere karşı Tuna bölgesinde yenilmesi çok daha güç bir düşman haline getirdi. Bkz. Kelly, *Attila*, s. 126.

şehrini kuşatmadan önce Attila çok önemli ve kalabalık bir şehir olan Ratiaria'yı¹⁹⁷ da yağmalamış ve sonrasında daha sistemli olarak Naissus'a saldırmıştır. Bölgelerinin iki kilit şehri olan Ratiaria ve Naissus, Roma ordularının ana *fabricae*'si¹⁹⁸ idi. Hunlar, Naissus şehrine girdikten sonra şehirdeki silah depolarını da almakla kalmamışlar, aynı zamanda uygun durumlar arayan yeni ustalar ve becerikli işçileri de beraberlerinde götürmüşlerdir.¹⁹⁹

Naissus ve Aquileia saldırıları dikkate alındığında, Hunların muhtemelen askerî esirler sayesinde oldukça gelişmiş kuşatma teknolojilerine sahip olduklarını görüyoruz. Priscus'un tasvir etmiş olduğu Naissus kuşatmasının tarihsel geçmişten etkilenmiş olabileceği uyarıları yapılırken²⁰⁰, bunun da herhangi bir kanıtı yoktur.²⁰¹

Hunların kuşatma yeteneklerinin kökeninden hiçbir kaynak bahsetmez ve bu yeteneklerinin sonradan ortaya çıktığı kesindir. Çünkü bozkır toplulukları kuşatma

¹⁹⁷ J. . B. Bury, *History of the Later Roman Empire: from the Death of Theodosius I. to the Death of Justinian*, Vol. I, Dover Publications, New York 1923, s. 274.

¹⁹⁸ Fabricae: Madencilik, silah yapımı, dokumacılık gibi devlet için çok önemli olan üretim dalları, devlet işletmeleri şeklinde organize olmuşlardı. Bunlara "fabricae" denirdi. Buralarda köleler, mahkûmlar ve özgür işçiler çalışıyordu.

¹⁹⁹ Gerard Friell-Stephen Williams, *The Rome that Did Not Fall: The Survival of the East in the Fifth Century*, London-New York 1999, s. 70.

²⁰⁰ Thompson, "Priscus of Panium, Fragment I b" adlı makalesinde Priscus'un Naissus kuşatması hakkında vermiş olduğu bilgilerin, M.Ö. 431-429 yılları arasında Atinalıların Palateanlılarla yapmış olduğu ünlü kuşatmayı anlatan Thukydides'ten etkilendiğini belirtmektedir. Bu konu hakkında geniş bilgi almak için Bkz. E. A. Thompson, "Priscus of Panium, Fragment I b", *CQ*, Vol. 39, No: 3-4, 1945, s. 92-94.

²⁰¹ Michael Withby, "The Balkans and Greece 420-602", *CAH*, Vol. XIV, *Late Antiquity: Empire and Successors, A.D. 425-600*, Ed. Averil Cameron, Bryan Ward-Perkins & Michael Withby, Cambridge University Press, Cambridge 2000, s. 709; Doğu Roma İmparatorluğu'na karşı ilk saldırıda Attila ve Bleda mükemmel derecede savunulan Roma kalelerini alabileceklerini ve askerî anlamda bu kapasitede olabildiklerini göstermişlerdi. Hunlar, Margus şehrini hile ile almışlardı, fakat Viminacium ve Naissus şehirleri hem büyük hem de çok iyi tahkim edilmiş şehirlerdi. Hunlar, bu şehirleri zorladılar ve aldılar. Bu şehirlerin alınışı, Roma ve Germen dünyası arasında askerî gücün dengesinde büyük bir değişiklik yarattı. Bkz. Peter J. Heather, *Fall of the Roman Empire: A New History of Rome and the Barbarians*, Oxford University Press, New York 2005, s. 302.

teknolojilerini bilmedikleri gibi kuşatmaların nasıl sistemli yapılacağını da bilmezlerdi. Kuşatma tekniklerine, Gotlara ve Karadeniz'in kuzeyindeki diğer topluluklara karşı şiddetle ihtiyaç duyuldu. Eğer Hunlarımız eski Hsiung-nu konfederasyonunun bir parçası olmuşsa, Çin İmparatorluğu üzerine yapılan savaşlarda kesinlikle atlı kuşatmalara ihtiyaç duymuşlardır. Son antik döneme kadar daha belirsiz bozkır gruplarına bile, İpek Yolu boyunca güçlü tahkim edilmiş şehirleri kuşatmada ihtiyaç duyulduğu bilinmektedir. Hunlar da Roma kalelerini kuşatırken Gotlara ve Karadeniz'in kuzeyindeki halklara ciddi anlamda ihtiyaç duymuştur. Nitekim Roma savaş teknikleri ve silahları Germenler tarafından hızlı bir şekilde benimsenmişti. Ayrıca daha 439 yılında Hun soyluları Toulouse'da Gotları kuşatmış olan Batı Roma güçlerinin bir parçası olmuşlar ve böylece onlar ilk elden bir kuşatma görmüşlerdir. Heather'a göre, Hunların Viminacium ve Naissus şehri kuşatmaları, yeni geliştirdikleri bir savaş tekniğini temsil etmesi bakımından daha büyük bir olasılıktı. Ona göre, başarılı bir kuşatma savaşı için insan mevcudiyeti önemlidir. Hendekler kazmak, son saldırıyı yapmak ve insan-makine sistemi yapmak için çok sayıda işçilere ihtiyaç duyulduğu kesindir. Nitekim ona göre, Hunlarda sadece son zamanlarda böyle bir insan gücü vardı.²⁰²

2.7.2. Priscus Fragment 1 b Naissus Kuşatması

Hunlar, surlarla kuşatılmış olan yerlerin ele geçirilmesinde farklı metod ve silahlar kullanıyorlardı. Bunun en güzel örneğini, Naissus şehrinin Hunlar tarafından kuşatılarak ele geçirilmesi sebebiyle Priscus'un verdiği bilgiler oluşturmaktadır. Bu konuda Priscus: *“İskitler İlyria'daki Danubium'da kurulmuş bir şehir olan Naissus'u abluka altına aldılar... Halk gerçekten savaştan korktuğundan, askerî birliklere kolay bir geçiş olması için, şehre güneyden akan nehri bir köprüyle bağladılar. Daha sonra da aletleri surlara götürdüler ve Trabsları (kalas) kolay bir şekilde taşınmaları için tekerleklerle koydular. Çünkü bunlar savaş arabaları olup taşımak için müsaitti. Bunlar üzerinde duran askerler oklarla kasabaları taciz ediyorlardı. Aynı zamanda iki taraftaki direklerde duran askerler de, ayaklarıyla*

²⁰² Heather, *Fall of the Roman Empire: A New History of Rome and the Barbarians*, s. 303.

tekerlekleri ilerleterek savaş makinelerini yaklaşıyorlardı. Kapakları açık olan pencerelerden sur önlerindeki askerlere ok atıyorlardı. Öyle ki, Trabsların yanındaki askerler korkusuzca savaşıyorlardı. Kolay bükülen sepet çöpleri örülerek bunlara deri parçaları örtülmekte ve işlenmiş derilerle kendilerini yanan ve ateş saçan oklara karşı koruyorlardı. Bu tarzda birçok makine ile şehir tahkim edildikten sonra, koçbaşları getirildi. Bu makine pek büyüktür. Kalas gevşek zincirlerle kapı direklerinden sarkıtıldıktan sonra, bunu arka kısımda olan boynuzdan iplerle bazıları büyük bir güçle geri çekiyorlardı ve sonra dev kalası bırakıyorlardı. Onun vuruşuyla sarsılan surun herhangi bir kısmı tahrip ediliyordu. gerçekten uzaktan savunma yapanlar bu gaye ile hazırlanmış olan büyük kayaları surlardan uzaklaştırılmış makinelere atıyorlardı. Bazı kadınları adamları ile birlikte yok ediliyordu. Fakat kadınların çok sayıda olmasından baş edemiyorlardı. Ayrıca düşmanlar merdivenler getirdikleri zaman, burada koçbaşlarıyla yıkıldıktan, orada mazgallardan savunmada bulunanlar tarafından makinalar defedildikten sonra, şehir barbarlar tarafından ele geçirildi. Barbarlar koçbaşları ile duvarın yıkılan kısmından, kısmen de merdivenlerle içeri girdiler.”²⁰³

448 yılında Priscus bu bölgeyi Hun seyahati sırasında gördüğünde hala yerle bir vaziyette olduğunun bilgisini vermektedir.²⁰⁴ Bu saldırı ile Naissus şehri, bir yüz yıl daha yeniden inşa edilemedi. Tuna'nın merkezî eyaletlerindeki ana kentlerin tahrip edilmesi ve çok önemli bir şehir olan Naissus'un ele geçirilmesi, imparatorluğun sınırlarında adeta büyük bir delik açtı. Nitekim bu fetihler sonucu Hunlar, daha başka stratejik bölgeleri ve kaleleri ele geçirmişlerdir.²⁰⁵

2.8. Avrupa Hun Ordusunun Taarruz Şekilleri ve Savaş Düzeni

Asya Hunlarında olduğu gibi Avrupa Hun İmparatorluğu da fethettikleri bir memleketi, mülk sahipleri ve memuriyetleriyle birlikte sağ ve sol bölümlere ayırmışlar ve sol tarafı daha seçkin saymışlardır. En mühim dört tanesini (dört köşe),

²⁰³ Ahmetbeyoğlu, *Grek Seyyahı Priskos (V. Asır) 'a Göre Avrupa Hunları*, s. 74.

²⁰⁴ Bury, *History of the Later Roman Empire*, s. 279.

²⁰⁵ Kelly, *Attila*, s. 126.

diğer derece bakımından bundan sonra gelenleri (altı köşe) diye adlandırmışlardır. İleri gelenlerin emrinde on bin kişilik süvari bulunur, diğerleri daha az sayıda ordulara komuta ederdi. Çinlilere göre, Hsiung-nular arasında 24 kadar büyük rütbe vardı. Kabile ve kabile reislerinin nüfuzu, askerî kuvvet ve servetlerine bağlı idi.²⁰⁶

Bilindiği üzere Türk kültüründe özellikle kabile teşkilatında en mühim rol oynayan esaslardan biri kabilelerin ve ona göre kabilelere mensup şahısların gerek büyük içtimalarda ve gerek alelâde ziyafet meclislerinde işgal edecekleri yerin ne olacağı meselesidir. Bunun içindir ki, göçebe imparatorluk anânelerini muhafaza etmiş olan Türk hanlıklarında hanın sarayında ve kurultaylarında kabilelerin işgal edecek yerleri (mevki-orunları) kat'i surette belli kâidelere oturtulmuştur.²⁰⁷ Bu mevki paylaşımının sosyal boyutlarının olmasının yanı sıra askerî bir niteliğinin de olduğunu belirtmek yerinde olacaktır. Çünkü Türk orduları, -hatta daha açık bir şekilde Cengiz Han ordusunda da gördüğümüz üzere- coğrafi yönlere, evrensel (*kozmojik*) yapıya, renklere ve sayılara göre tanzim edilmiştir. Nitekim Türk kültüründe renklerin, coğrafi yönlerin, sayıların ve evrenin yapısının bir anlamı olduğuna göre, Türk boylarının veya askerî gruplarının savaş sırasında nasıl bir konumlandırma da bulunacağı da bellidir ve bu da mevki-orun statüsünü bize açıklar. Bu konuyla alakalı olarak Hsiung-nu'lar ve Çin arasında meydana gelen bir muharebe de Hsiung-nu'ların diziliş tarzları şu şekilde idi:

Mete'nin Çin İmparatorunu kuşatması sırasında herhangi bir bayrak görülüyordu. Ancak "*Birliklerin atlarının rengi, bir bayrak rengi gibiydi*". "*Çin ordusunun çevresinde, Hun atlı birlikleri şöyle yer almışlardı: Beyaz atların hepsi batı yönünde, gök atlar (boz), doğuda, bütün siyah atlar (yağız) kuzeyde, kırmızı (doru) atlar ise, güneyde yer almışlardı.*"²⁰⁸

²⁰⁶ Ligeti, "Asya Hunları", s. 35-36.

²⁰⁷ Abdulkadir İnan, "Orun ve Ülüş Meselesi", *Makaleler ve İncelemeler*, Ankara 1987, s. 241.

²⁰⁸ Bahaeddin Ögel, *Büyük Hun İmparatorluğu Tarihi*, Ankara 1981, s. 406; Eski Türklerde ana yönlerin sembolleştirilmesi ve ordunun bu şekilde düzenlenmesi, kozmogonik tasvirlerin Türkler üzerindeki etkisini gösterir. Asya Hunları, ordu saflarında toplandıkları zamanlarda kâinat nizamını taklit etmişler, Çinliler gibi onlar da, aslî yönleri renklerle işaretlemişler, buna uyarak atlarını aslî yönlerin renklerine göre tertip etmişlerdir. Çinlilerin kayıtlarına göre ayın ilk yarısında hücumlar

Çin kaynaklarında ayrıntılı olarak verilen bu bilgiden yola çıkarak Asya Hunlarının bu askerî düzeni, hem bağlı boyların hangi yönlere saldıracaklarını hem de hangi renkte hangi boyların duracağını belirlediğini görebiliriz. Nitekim bu düzenle birlikte bayrakların renkleri de bu askerî taktik ve anlayıştan kaynaklanıyordu. Hsiung-nu'ların bu askerî düzenleri, Çinlilere çok değişik gelen bir teşkilatlanma veya gelenek idi.²⁰⁹

Bu anlamda güçlü komşularla çevrili olan Hsiung-nu'ların kuruluşu, hem savunma hem de saldırı amaçlı taarruzlarla ilişkiliydi.²¹⁰ Ancak Hsiung-nu İmparatorluğu'nun zayıfladığı son dönemlerde Eski Baktıryan'daki Grek kolonilerinin taarruz sistemlerini benimseyen Hunların düşmanlarına balık pulu şeklinde taarruz ettikleri görmekteyiz.²¹¹ Bununla ilişkili olarak da Talas boylarında

yapmış ve ikinci yarısında süratle geri çekilmişlerdir. Bu konu hakkında Bkz. Vaczy, "Hunlar Avrupa'da", s. 97.

²⁰⁹ Ögel, *Türk Kültür Tarihine Giriş VI*, s. 177.

²¹⁰ Golden, *Türk Halkları Tarihine Giriş*, s. 52.

²¹¹ Ögel, *İslâmiyet'ten Önce Türk Kültür Tarihi*, s. 92; Asya Hunlarının eski gücünden mahrum oldukları dönemlerde Tanhu Ho-han-yeh (M.Ö. 58-31), Çin himayesi altına girerken Sol Bilge éligi olan Chih-chih (Çi-çi) onun tanhuluğunu tanımadı (M.Ö. 55) ve devletini güçlendirmek ve iktisadî imkânlarla kavuşmak için hâkimiyetini batıya doğru kaydırmayı düşündü. Destekleyenleriyle Batı'ya Talas Nehri'ne geçti ve orada bir başkent inşa etti. (M.Ö. 41) Fakat Çin Generali Ch'en T'ang, Çi-çi'nin Moğolistan'a doğru genişlemesini potansiyel bir tehlike olarak gördü. M.Ö. 36'da Çin Generali, kuvvetlerini batıya doğru sevk etti ve başarılar kazandı. Uzun bir yolculuktan sonra Çin Generalinin orduları, Çi-çi'nin başkentine saldırdı ve Shan-yü'yü katlettiler. İşte bu saldırı esnasında Hun kuvvetleri, alışılmadık bir askerî nizamdaydılar. Çi-çi'nin şehrinin dışında muhtemelen kapısında 100'den fazla piyade iki yana "bir balık pulu-nizâmı" görünümünde ellerinde büyük dört köşeli kalkanlarla birbirlerine geçmiş şekilde dizilmişlerdi. Bu diziliş muhtemelen dönemin düzenli orduları olan Grek ve Romalılar tarafından yapılmıştı. Nitekim bu tarz dizilişte profesyonel askerler yer almalı ve disiplin gücünü kaybetmemelidirler. Bu konu hakkında geniş bilgi için Bkz. Homer H. Dubs, "An Ancient Military Contact Between Romans and Chinese", *AJP*, Vol. 62, No: 3, 1941, s. 322-323; Bu tarz askerî bir dizilişin üzerinde duracak olursak; Süvari kökenli bir millet olan Hsiung-nu'lar büyük köşeli kalkanlar kullanmazlar ve piyade olarak çok güçlü sayılmazlardı. O halde piyadeler yabancılardan oluşmuştu ve ancak Romalı olabilirlerdi. Çünkü bu dönemde Yunanlıların kalkanları dört köşe değil yuvarlak idi. Bkz. Wolfram Eberhard, "Hsiung-nu'ların Müttefikleri Olarak Roma Askerleri", Çev. İkbâl Berk, *Belleten*, C. VIII, S. 29, 1944, s. 143; Bu durum bahsettiğimiz dönem için çok önemli bir ayrıntıdır. Romalı askerlerin bu bölgeye nasıl geldikleri üzerinde duracak olursak

yerleşen Hunların, eski İran ve Sarmat kültürlerinden geniş ölçüde istifade etmiş olmaları pek tabiidir.²¹²

Avrupa’da devletleşme sürecine girdikten sonra Hunların askerî düzeninde değişikliklerin olduğu kesindir. German kabilelerin hâkimiyet altına alınmasından sonra Hunlar, Germanlerin *cunei*’si (üçgen oluşturma taktiği) gibi yani üçgenin ucunda komutanının bulunduğu ve askerlerini komuta ettiği düzen şeklinde savaşırken *cuneatim* (üçgen oluşturarak düşmanı olduğu yere hapsetme) taktiğini de uyguluyorlardı. Sonuç olarak bu askerî taktikleri gerçekleştirebilmek için hem iyi eğitilmiş savaşçılara hem de etkin bir komuta zincirine ihtiyaç vardı.²¹³

2.8.1. Değişim Örneği Olarak Maurica/Mauriacum Savaşı

Avrupa Hun İmparatorluğu ordusunun ve savaş sisteminin değiştiğinin en güzel örneği şüphesiz ki *Mauriacum Savaşı*’dır. Bu savaş öncesinde Attila uzun bir yürüyüşten sonra Orléans kalesi önüne gelmiş ve burada karargâhını kurmuştur. Nitekim Attila, nehir kenarında bulunan bu önemli Roma şehrini alarak yapılan fetihlerini güven altında tutmak istiyordu. Esas mücadele öncesinde savunma sistemi daha yeni onarılan bu şehir, güçlü direnmeye karşı Hunların yoğun koçbaşı saldırıları sonucu düşmüş fakat Vizigotların ve Frankların bölgeye gelmesinden dolayı Attila

konuya biraz daha açıklık kazandırmış olacağız. Dubs, M. Ö. 54’de Romalılar ve Partlar arasında gerçekleşen *Carrhae Savaşı*’nda Romalıların ciddi bir mağlubiyet aldıkları üzerinde durmaktadır. Bizi ilgilendiren kısım ise, bu savaşta 10.000 Romalı askerinin Partlar tarafından esir alınması ve onların Orta Asya’da bir bölge olan *Margiana*’ya -bugünkü Merv civarına- doğu sınırlarını korumak için görevlendirilmeleridir. Hatta Horace, bu tutsak Romalıların barbar kadınlarla evlendirildiğini ve Part ordusuna da hizmet ettikleri tahmininde de bulunmaktadır. Bkz. Dubs, “An Ancient Military Contact Between Romans and Chinese”, s. 325; Eberhard, bu ilişkiler çerçevesinde Hsiung-nu’ların, Romalıların siyasî ve askerî yönlerinden etkilenmiş ve başkalarına da bu tesiri geçirmiş olabilecekleri üzerinde durmaktadır. Bkz. Eberhard, “Hsiung-nu’ların Müttefikleri Olarak Roma Askerleri”, s. 145.

²¹² Ögel, *İslâmiyetten Önce Türk Kültür Tarihi*, s. 92.

²¹³ Thompson, *Hunlar*, s. 64.

ordusuyla şehirden ayrılarak savaşmak için müsait bir yer olan *Catalaunian Ovası*'na gelmiştir.²¹⁴

2.8.1.1. Mauriacum Savaşı'nda Avrupa Hun ve Roma Orduları

Hun ordusunun artık sistemli bir şekilde savaş alanında bulunduğu en güzel örneğini *Mauriacum Savaşı*'nda görmekteyiz. Bu savaş öncesinde Hunlardan önce Orléans'a ulaşan Gotların ve Romalıların, Hunların kente yaklaşmasını engellemek için geniş hendek ağı ve toprak bariyerler inşa ettiklerini görüyoruz.²¹⁵ Nitekim 451 yılının Haziran ayı sonunda Orléans'taki bu karşılaşma ile iki ordunun yüz yüze geldiği öğleden sonra arasındaki bir kaç güne ilişkin hiçbir anlatı günümüze ulaşmamıştır.²¹⁶

Bu savaşta, her iki tarafta da -bazı kararsızlar, her iki tarafta da mücadele etmek isteyenler veya savaşı önlemek isteyenler- çeşitli ulusların görülmemiş koalisyonu vardı. Attila'nın kuvvetlerini Theodemir, Vidimer ve Valamir yönetimi altında²¹⁷ Ostrogotların büyük bir kısmının yanı sıra, kalabalık bir ordusuyla Attila'nın çok sevdiği Gepid kralı Ardarik, Burgondlar, bazı Franklar, Rugiler, Heruller²¹⁸, Skirler, Thüringler, Alanlar ve Quadlar oluşturuyordu.²¹⁹ Romalılar

²¹⁴ Edward Gibbon, *Roma İmparatorluğu'nun Gerileyiş ve Çöküş Tarihi III*, Çev. Asım Baltacıgil, İstanbul 1988, s. 239-240.

²¹⁵ Iordanes, XXXVII.195.

²¹⁶ Kelly, *Attila*, s. 238-239.

²¹⁷ Her iki tarafta da Gotların bulunması, iki Got grubunun arasında ciddi anlaşmazlıkların olduğunu göstermektedir. Ayrıca bu Ostrogot liderlerine Attila çok fazla güvenmekteydi. Onlara yakın yoldaşlar ve saygın danışmanlar olarak değer veriyordu. Nitekim onların akrabaları olan Vizigotlara karşı da cesur bir şekilde savaşacaklarından hiç bir şüphesi yoktu. Bkz. Iordanes, XXXVIII.200.

²¹⁸ Heruli ya da Heruller, III. yy'da İskandinavya'dan (muhtemelen İsveç'ten) iki kol halinde hem Ren boylarına hem de Karadeniz'e göç eden bir Doğu Germen kabilesidir ve Germen kabilelerinin en güçlülerindedir. Karadeniz'e yerleşen ilk Heruli kabileleri, küçük bir bölgede hâkimiyet sürdüler. Hunların bu bölgeye baskı uygulaması sonucu, Heruli kabileleri de diğer Germen kabileleri gibi batıya doğru ilerlediler. V. yy'da hem Hun hem de Roma İmparatorluğu ordusunda diğer Germen savaşçılarının olduğu gibi Heruli savaşçıları da mevcuttu. Bkz. Matthew Bunson, "Heruli", *A Dictionary of the Roman Empire*, s. 193.

tarafında, bütün Batı İmparatorluğu kendisine bağlı olan Aëtius²²⁰ vardı. Aëtius'un karışık kuvvetleri, onların kralları Theodorik²²¹ ve en küçük oğlu Thorismud idaresi altında Vizigotlar, güvenilir Alan kralı Sangibanus yönetimi altında Alanlar, Ripuarian Frankları²²², Salian Frankları, Sarmatlar, Burgondlar, Saxonlar ve hatta imparatorluktan kaçan Celtic kabileleri de vardı. Aëtius'un emri altındaki Roma ordusu, herhangi kişisel bir ordudan daha fazlaydı ve bu ordu muhtemelen 20.000 kişiydi. Yaklaşık olarak 60.000 olan Büyük Roma ordusu, Roma imparatorluğu hizmetindeki geçici kuvvetlerin en azıydı.²²³ Roma ordusuna karşılık Hun ordusunun bu savaşta muhtemel sayısı ise, bu döneme göre oldukça fazla olan 30 ila 50 bin

²¹⁹ Gibbon, her iki orduda da çok sayıda Germen olmasından dolayı şu yorumu yapmaktadır: “Volga’dan Atlantik’e kadar tüm uluslar bu savaş meydanında toplanmışlardı. Bu ulusların bir bölümü bölünmeye uğramıştır. Her iki orduda bulunan armalar ve silahlara bakılınca sanki bir ‘iç savaş’ izlenimi edinilebilirdi.” Bkz. Gibbon, *Roma İmparatorluğu’nun Gerileyiş ve Çöküş Tarihi III*, s. 244.

²²⁰ Aëtius, mükemmel bir idarî ve askerî hizmet geçmişine sahip, varlıklı ve nüfuzlu bir aileden geliyordu. Daha genç yaşında 409 yılında, diğer aristokrat rehinerle beraber, 10.000 Hun paralı askerine karşılık Honorius’un verdiği garanti olarak Hunlara gönderilmişti. Tuna’nın öbür yakasında, vaktini Hun seçkinlerinin oğullarıyla beraber geçiren Aëtius’a Hunlar tarafından iyi davranılmıştı. Geri döndüğünde harika bir binici ve hedefini mükemmel tutturan bir okçu olmuştu. Aëtius ayrıca Hunlarla bir dizi sağlam arkadaşlık da kurmuştu. Hunlarla birlikte olduğu dönemlerde onları hem saygıdeğer hem de güvenilir bulmuştu. Ancak bir müddet sonra Roma İmparatorluğu’nda en yüksek askerî makama sahip olmuş ve Hunlarla karşı karşıya gelmiştir. Bkz. Matthew Bunson, “Aëtius”, *A Dictionary of the Roman Empire*, s. 6.

²²¹ Hunlar ile bu savaşı yapmaya Theodorik o kadar hevesli ve kendisini o kadar güçlü hissetmektedir ki, ordusunun kalabalık olmasını dikkate alarak dört oğlunu yurduna geri göndermiş ve iki büyük oğlu ile savaşa katılmıştır. Bkz. Iordanes, XXXVI.190.

²²² İki ayrı grup olarak bu savaşa katılan Franklar, o zamana kadar savaş meydanında görülen en önemli piyade grubunu oluşturuyordu ve geleneksel Roma taktiklerine göre merkezde sıralanıyorlardı. Bkz. Oman, *Ok, Balta ve Mancınık Orta Çağda Savaş Sanatı 378-1515*, s. 21.

²²³ Gerard Friell-Stephen Williams, *The Rome that Did Not Fall: The Survival of the East in the Fifth Century*, London-New York 1999, s. 87; Iordanes’in anlattığına göre iki ordu cesurca ve dürüstçe savaşa tutuştu. Bkz. Iordanes, XXXVI.192.

arasında idi.²²⁴ Görüldüğü üzere, bu savaş sadece Hun ve Roma İmparatorluklarının savaşı değil adeta ulusların bir savaşı niteliğindedir.²²⁵

Orduların başında bulunan Attila ve Aëtius arasında gözden kaçmayan bir benzerlik söz konusudur ki iki komutanda din ve hatta etnik açıdan kendilerine yabancı halkların teşkil ettiği askerî politik koalisyonların başında bulunuyorlardı.²²⁶

Orléans'ı almakta başarısız olup Metz'i yağmaladıktan sonra Attila, bugün dâhi yeri tam olarak bilinmeyen ve *locus Mauriacus* olarak adlandırılan Catalaunian Ovasında, kuzeydoğu Galya'da*, bu zamanda oldukça büyük bir sayı olan muhtemelen 100.000'nin üzerinde savaştığı, büyük ve kanlı bir savaşa tutuştu.²²⁷ (Haziran 451) Kelly' e göre, savaş alanı çok belirgin bir nokta değildi fakat Kuzey Galya'da Champagne bölgesinde ve Troyes ile sınırlandırılan kaba bir üçgen içindeydi. Yerel tarihçilerin yapmış oldukları araştırmalar, bu savaşın Champagne'nin hafifçe engebeli tepeleri ve yeşil alanlarının ortasında bir yerlerde gerçekleştiğini ortaya koymuştur.²²⁸

Iordanes, savaş meydanı -*Catalaunian Ovası*- hakkında da önemli bilgiler vermektedir. Savaş meydanı, dik bir eğimle bir sırta doğru yükselmekteydi. İki ordunun amacı da savaşta üstünlüğü sağlamayı kolaylaştıracak olan ve savaş meydanına hâkim bir konumda bulunan mevcut sırtın (tepenin) ele geçirilmesidir. Nitekim bu amaçla Hun ordusu sırtın sağ tarafını, Romalılar, Vizigotlar ve müttefikleri ise sol tarafı ele geçirdiler.²²⁹

²²⁴ Ahmetbeyoğlu, *Avrupa Hun İmparatorluğu*, s. 97.

²²⁵ Bury, *History of the Later Roman Empire*, s. 294.

²²⁶ L. N. Gumilëv, *Hazar Çevresinde Bin Yıl*, Çev. D. Ahsen Batur, İstanbul 2002, s. 182.

* Bugünkü Troyes.

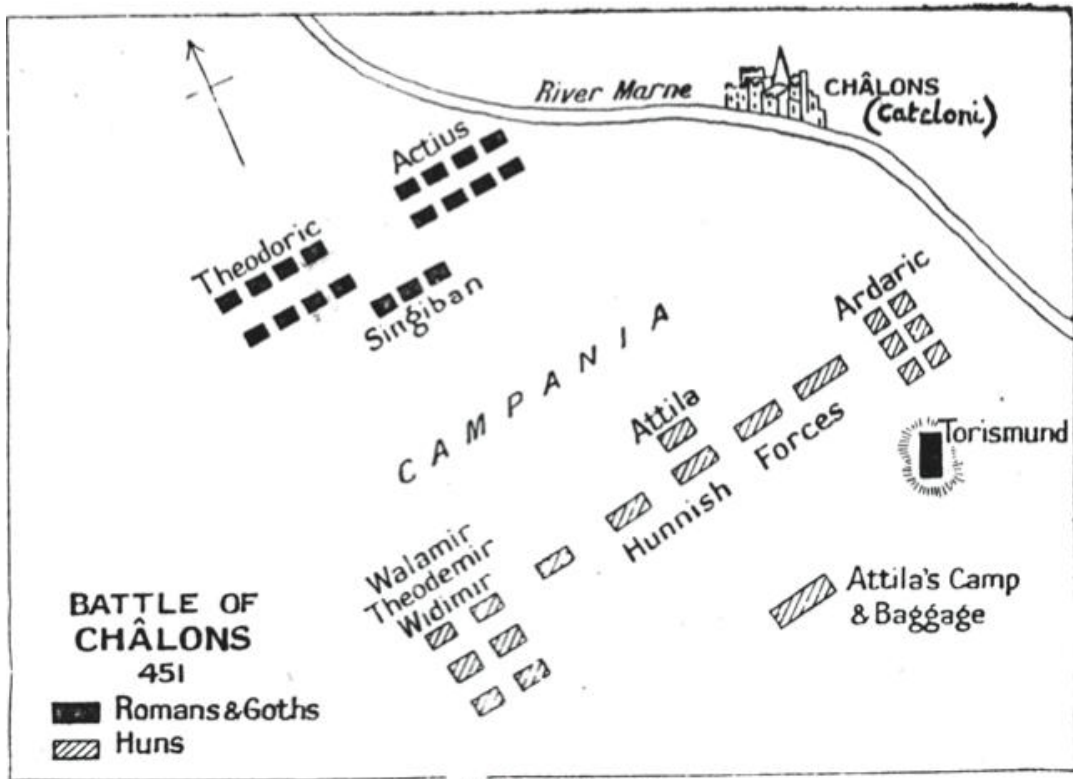
²²⁷ Iordanes, XXXVI.192.

²²⁸ Kelly, *Attila*, s. 240.

²²⁹ Iordanes, XXXVIII.197.

2.8.1.2. Savaş Düzeni İçerisinde Avrupa Hun ve Roma Orduları

Bu savaşın sadece ünlü bir savaş değil aynı zamanda anlaşılması zor ve karmaşık bir savaş olduğunu belirten Iordanes²³⁰, savaş ve savaşta iki ordunun düzeni hakkında da bilgiler vermektedir: “Vizigot ordusu Vizigot kralı Theodorik yönetimi altında sağ kanadı, Roma ordusu Aëtius’un kumandasında sol kanadı tuttu. Ortada ise kaçma ihtimali göz önünde bulundurulan ve etrafi sadık askerlerle özellikle Franklarla çevrilen Alan kralı Sangibanus’un birlikleri vardı.”²³¹ Hun ve Roma ordularının temsili olarak savaş düzenleri şu şekilde olabilir:

Battle of Chalons 451 A.D., 1910

Iordanes’in ifadesiyle Hun ordusu, “Attila’nın hükmü altındaki çeşitli kabilelerden” toplanmıştı. Attila’nın ordusu, en cesur askerleri merkezde yerleşecek şekilde konuşlanmıştı. Iordanes’e göre bunun sebebi, Attila’nın kendi güvenini göz

²³⁰ Iordanes, XXXVII.194.

²³¹ Iordanes, XXXVIII.197.

önünde bulundurmasıydı ve böylece Attila cesur askerlerinin ortasında yer alan konumundan dolayı tehlikelerden korunmuş olacaktı. Hun ordusunun kanatlarını ise yine müttefik orduları tutmuşlardı.²³²

Orduların bu tarz konumlanmasından sonra merkezî konumda bulunan sırtın ele geçirilmesi için mücadele başladı. Nitekim bu sırtı ele geçiren büyük bir üstünlük kazanacaktı. Attila'nın adamlarını sırta gönderdiği anda Aëtius ve Thorismud birlikleri daha çabuk hareket ederek sırta yöneldiler ve gelen Hun birliklerini püskürttüler.²³³ Bunun üzerine Iordanes'in belirttiğine göre Attila ordusuna ateşli bir konuşma gerçekleştirdi ve en ön safta savaşa dâhil oldu. Onun konuşmasıyla bir müddette olsa ordudaki korku verici durum kendisini kaybettirdi. Iordanes, iki ordunun da göğüs göğüse savaştığını, şimdiye kadar hiçbir eski kaynaktan kaydedilmediği kadar şiddetli ve amansız bir savaşın yapıldığını belirtmiştir.²³⁴ İki tarafında galip gelemediği bu savaşta Iordanes, her iki tarafta ölenlerin sayısını 165.000 olarak vermektedir ki, o gün için bu gerçek dışı bir rakamdır.²³⁵ Akitanyalı Prosper, “ölülerin sayısının hesaplanamayacağı” düşüncesini ortaya koyarak daha gerçekçi bir yaklaşım sergilemektedir.²³⁶ Ancak, savaşın şiddet tanımına göre ölümlerin sayısı da pek az değildi.

²³² Iordanes, XXXVIII.199.

²³³ Iordanes, XXXVIII.201.

²³⁴ Iordanes, XL.207; Bu savaşın sonucu hakkında kesin bir şey söylemek zordur. İki tarafında çok sayıda kaybı olmuştur ancak kazanan belli değildir. Ahmetbeyoğlu, Mauriacum Savaşı'nın Hunlar tarafından kazanıldığı bilgisini vermektedir. Bu sonuç hakkında Ahmetbeyoğlu, Attila'nın yaklaşık bir sene sonra İtalya seferine çıkmasıyla, aslında onun yenilmediğini ve üstün geldiğini belirtmektedir. Ayrıca bu savaşta, Hunların Türk savaş tekniği olan Turan taktiğine dayanarak bu savaşı kazandıklarını belirtmektedir. Bkz. Ahmetbeyoğlu, *Avrupa Hun İmparatorluğu*, s. 159. Ancak savaş hakkında ayrıntılı bilgi veren Iordanes, bu tarz bir taktiğin uygulandığından ve savaşın Hunlar tarafından kazanıldığı yönünde hiçbir bilgi vermemektedir. O, savaşın göğüs göğüse çarpışılarak gerçekleştiği bilgisini verir. Şunu da düşünmek gerekir ki, Turan taktiğini uygulayacak olan bir Hun ordusu, ağır ordusuyla direk yamacın eteğine yönelmez ve düşmanı pusuya düşürmek için gerekli taktiği atlı birlikleriyle gerçekleştirirdi.

²³⁵ Iordanes, XLI.217.

²³⁶ Kelly, *Attila*, s. 245.

Mauriacum Savaşı, Attila'nın ordusunun özelliklerini görmemiz bakımından oldukça önemli bir savaştır. Çünkü bundan önce Attila'nın gerçekleştirmiş olduğu savaşların çoğu bir savaş düzeni içerisinde yapılmamış ve dönemin yazarları tarafından anlatılmamıştır. Savaşın detaylarına baktığımızda, savaş öncesinde ilk önce Attila'nın mücadele etmek için bir savaş alanı aradığını görüyoruz. Bu aramanın bu sıralarda gerçekleştirilmesi savaş için önceden planlanan bir yerin olmadığını göstermektedir. Hâlbuki bozkır ordularında eğer bir savaş yapılacaksa savaş alanı ve düşmanı en etkisiz bırakılacak yer bellidir ve bozkır ordusu ona göre stratejik şekilde konumlandırılır. Ayrıca bu savaş, hem Hun hem de Roma ordularının hangi unsurlardan oluştuklarını görmemiz bakımından oldukça önemlidir. Çağdaş yazar olan Iordanes'in vermiş olduğu bilgilerden yola çıkarak, Hun ordularının ağırlığını Hunlardan çok Gotlar oluşturmaktadır ki Iordanes'te en çok onlardan söz açmaktadır. Bu Gotların yanında görüldüğü üzere Attila'nın hâkimiyet kurduğu bütün halklardan savaşçılar mevcuttur. Bunun sonucu ise, ilk dönemlerde çoğunluğu atlı birliklerden oluşan Hun ordularını artık ağır hareket eden ve şiddetli savaşan Germen toplulukları oluşturmaya başlamasıdır. Nitekim savaş alanına hâkim olan tepenin bu ağır hareket eden ordudan dolayı alınmadığı açık bir şekilde ortadadır. Sorulması gereken diğer bir soruda, Hun ordularının temelini oluşturan ve savaşların kazanılmasında en etkin unsur olan Hun atlıları acaba bu savaşta yer almamış mıdır? Nitekim ilgi çekicidir ki Iordanes, bu savaş sırasında bozkır ordularında en etkin unsur olan Hun atlılarından hiç bahsetmemiştir. Aynı şekilde Hun okçularının etkisizliğini de düşünebiliriz ki, Attila'nın sığınmış olduğu arabalarla takviye edilmiş karargâhına, Roma ordusu tarafından şiddetli bir şekilde ok atışlarının gerçekleştirildiğinin bilgisini yine Iordanes'ten öğrenebilmekteyiz.²³⁷ Bu savaşın gerçekleştirildiği döneme bakacak olursak bozkır ordularının alışık olduğu sonbahar dönemi değil yaz dönemidir.

Roma İmparatorluğunun karşısına Hun ordularının önceki savaşlardan daha farklı olarak, düzenli, sistematik ve meydan savaşına hazırlıklı bir şekilde geldiklerini görüyoruz. Ancak, yaya mücadele etmeye alışık olan kalabalık Germen ordusuyla vur-kaç taktiğini yapmak ne kadar başarılı olurdu ki Attila böyle bir

²³⁷ Iordanes, XL.213.

stratejiyi de gerçekleştirmemiş veya düşünmemiştir. Eğer savaş alanı gerçekten önceden belirlenmiş bir savaş alanı olsaydı, alanında hafif engebelik ve ovalık bir alan olduğu düşünülerek çok rahat bir şekilde vur-kaç taktiği, tepeye okçuların yerleştirilmesi ve atlı birliklerle kuşatma stratejisi uygulanabilirdi. Ayrıca Attila ordularının arkasına at arabalarından oluşan bir de savunma sistemi, burası aynı zamanda ordugâhtır, kurdu muştur ki karanlığın çökmesine doğru kendisi tedbirli bir şekilde geri çekilerek buraya sığınmıştır.²³⁸ Nitekim Bury, Attila'nın bu şekilde Orléans'tan uzaklaştırılmasını Roma müttefiklerinin stratejik başarısı olarak değerlendirmektedir.²³⁹

Savaşın sonuçlarına bakarak, savaşın galibi ve mağlubu olmadığı da düşünülmektedir. Bu kayıpların yanında Attila'nın bütün zorluklara rağmen ordusunu çok fazla yok ettirmeden ülkesine dönmesi ve bir yıl geçmeden güçlü bir şekilde Roma sınırlarında tekrar görünmesi savaşın kazanmasından çok onun fazla kayıp vermediğini düşündürmektedir.²⁴⁰

2.9. Avrupa Hunlarının Aquileia Şehri Kuşatması

Mauriacum Savaşı'ndan sonra kendini güvende ve güçlü hisseden Attila, Romalılara hücum etmek için ordusunu yeniden harekete geçirdi ve ilk saldırısı Aquileia²⁴¹ şehrine oldu. Bulunduğu yer itibariyle Aquileia şehri, istilacılar için sadece gelip geçtikleri bir yol değil, aynı zamanda iyi savunulan ve ticaret yaptıkları zengin bir merkez idi. Tarih boyunca savunmacıları tarafından defedilen birçok saldırıda Aquileia şehri dayanıklılık göstermiş olup Bury'e göre, bu zamana kadar Hunlar savaşçıları da kuşatmalarda başarılı değillerdir. Avrupa'yı istila eden Asya atlılarının geri kalanı gibi, onlar da atlıydılar ve meydanlardaki durumları okçularına

²³⁸ Iordanes, XL.210.

²³⁹ Bury, *History of the Later Roman Empire*, s. 294.

²⁴⁰ Ahmetbeyoğlu, *Avrupa Hun İmparatorluğu*, s. 102; Sinor, "Hun Dönemi", s. 269.

²⁴¹ Aquileia şehri, Adriyatik Denizi'nin kuzey ucunda bulunmakta olup Roma döneminin en zengin, en kalabalık ve en ileri savunmalı kentlerinden birisiydi. Aquileia kalesi yüksek duvarlar ve kulelerle tahkim edildiği gibi yanından geçen nehir sayesinde hendeği su ile doldurulmuştu. Bkz. Hüseyin Namık Orkun, *Attila ve Oğulları*, İstanbul 1933, s. 76.

ve hızlarına bağılıydı. Metz gibi geçmişte birkaç şehri ele geçirmelerine rağmen²⁴², bu saldırılarda şehirlerin çoğu ortadan kaldırıldı. Attila, bölge mühendislerini kendine hizmet etmeye zorladı ve bunlar sayesinde ateş, ok ve taş fırlatan makineler, hareketli kuleler ve korkunç bir koçbaşı dizisine sahip oldu. Nitekim Aquileia şehrinin önünde gerçekleştirmiş olduğu saldırı sonucu, makineleri şehrin surlarına pek zarar vermemiş, kuşatmanın uzaması onun istemediği bir gecikmeye neden olmuştu. Bu durum karşısında Attila şehirde bir açlık stratejisi uygulamaya karar vermiştir. Üç ay boyunca süren küçük saldırılar ve Hun liderinin kendi ordusu içerisinde de baş gösteren açlık ve hastalık tehlikesinden dolayı, ordusunu geri çekmek üzereyken aklına bir fikir gelmiş, bir akşam surları keşfederken, yavrularıyla şehirden uzaklaşan bir leylek görmüştür. Batıl inançlara bağılı olan Attila bu olağanüstü manzarayı olumlu bir işaret olarak kabul ederek ona göre, leylek ve yavruları bu şehirden kaçıyor, bu yakında gerçekleşecek olan yıkımın habercisi olmalıydı. Bu durumu göz önünde bulunduran ve bu şehri alma konusunda kararlılığı üst düzeyde olan Attila, ordusuna yeniden saldırı emri vermiştir. Iordanes bu kuşatma hakkında Hunların tahrip edici mancınıklar yapıp harp sanatının tüm ustalıklarını sergileyerek süratle merdivenler yardımı ile şehre girdiklerini ve burayı adeta yerle bir ettiklerini belirtir.²⁴³

Anlaşılan saldırı esnasında Aquileia şehri insanların bir kısmı, şehirden kaçarak ada kıyılarının doğu bataklıkları boyunca ilerlemişlerdir. Balıkçı köyleri uzun süredir bu kıyılarda kurulmuştu. Efsaneye göre, şehre yeni gelen ve onların zenginleri, Akdeniz boyunca ekonomik, siyasî ve askerî bir egemen gücü olan Venedik liman şehrini kurmuşlardır.²⁴⁴

Bu savaştan sonra Attila ciddi bir direnişle karşılaşmadan İtalya'yı kuşatmak için Po Vadisi'nde ilerledi. Karargâhını Mincio ırmağının Po Nehri'ne döküldüğü düzlükte kuran Attila'ya kuşatmadan vazgeçmesi için elçilik heyeti geldi. Papa I. Leon, Roma topraklarından çekilmesi için inandırıcı sebepler sundu ve bunun

²⁴² Bury, *History of the Later Roman Empire*, s. 291.

²⁴³ Iordanes, XLII.221.

²⁴⁴ Paul K. Davis, *Besieges: 100 Great Sieges from Jericho to Sarajevo*, Oxford University Press, New York 2001, s. 43; Heather, *The Fall of the Roman Empire*, s. 340; Gibbon, *Roma İmparatorluğu'nun Gerileyiş ve Çöküş Tarihi III*, s. 249.

etkisinde kalan Attila, İtalya kuşatmasından vazgeçti. Attila'nın bu kararı almasının sebepleri olarak, ordudaki salgın hastalık, yiyecek ve yem kıtlığının payının olduğunu belirtebiliriz. Aquileia kuşatması dikkate alındığında kaynaklarda Hun ordusunun hoşnutsuzluklarından bahsedilmektedir.²⁴⁵ Bu da bize Attila'nın ordusundaki otoritesini yitirmekte olduğunu kesin bir şekilde göstermektedir. Ayrıca İtalya'ya göre daha serin bir iklim bölgesinden gelen Hun savaşçılarının, sıcak iklime alışamadıklarını da bu kuşatma sırasında görmekteyiz ki bundan dolayı ordu bitap düşmüştür.²⁴⁶

Attila'nın İtalya'da bulunduğu sıralarda Doğu Romalılar Hun topraklarına saldırmış ve yine bunu fırsat bilen Alanlar ile bazı Hun birlikleri arasında mücadele gerçekleşmiştir. Nitekim Bachrach, Attila'nın bu mücadeleye bizzat katılmamış olabileceğini ileri sürmektedir.²⁴⁷

2.10. Avrupa Hun Ordusundaki Komuta Zinciri

Ammianus'un vermiş olduğu bilgiye göre, Hun göçebeleri 370'lerde bir liderin veya bir idare mekanizmasının yönetimi altında değildi.²⁴⁸ Ancak 412'de Olympiodorus'un gerçekleştirmiş olduğu elçilik vazifesinde, kendisi bir dizi Hun lideri ile karşılaşmıştı ki bunlardan birisi de Hunların liderleri arasında ilki olarak bilinen Karaton'dur. Ancak Olympiodorus, bu rütbeli şeflerden bahsetmemiştir.

²⁴⁵ Bahsedildiği üzere Iordanes'in vermiş olduğu bilgiye göre, içeriden en cesur Roma askerlerinin savunduğu Aquileia kuşatması, Hun ordusunu rahatsız edecek kadar uzamıştı. Sinor, Aquileia şehrinin Attila'nın ordusunun yanından çok rahat bir şekilde geçebileceği kolaylıkta olduğunu, Attila'nın kuşatmayı gereksiz yere uzattığını ve Aquileia surlarından etkilendiğini ortaya koymaktadır. Bkz. Sinor, "Hun Dönemi", s. 269; Ahmetbeyoğlu ise, imparatorluğun doğu sınırlarını müdafaa eden ve çok iyi tahkim edilmiş olan Aquileia şehrinin, Attila'nın ileri hareketinde bir engel teşkil ettiğini ve Attila'nın bu önemlerinden dolayı kuşatmayı uzattığını ortaya koymuştur. Bkz. Ahmetbeyoğlu, *Avrupa Hun İmparatorluğu*, s. 102; Gibbon'da bu şehri, Attila'nın ordusunun önünde İtalya'nın fethini geciktiren tek engel olarak görmektedir. Bkz. Gibbon, *Roma İmparatorluğu'nun Gerileyiş ve Çöküş Tarihi III*, s. 247.

²⁴⁶ Gibbon, *Roma İmparatorluğu'nun Gerileyiş ve Çöküş Tarihi III*, s. 251.

²⁴⁷ Bachrach, *A History of the Alans in the West*, s. 68.

²⁴⁸ Ammianus, XXXI.2.7.

Priscus'un elçiliği sırasında bu bağımsız liderlerden bahsedildiği ve birer güç olduklarına dair bilgiler verilmektedir.²⁴⁹ Heather da Hun birlikleri arasında düzeni korumak için bir takım mekanizmaların gerekliliği üzerinde durmaktadır. Ancak ona göre, Hun liderleri arasında 370'lere kadar böyle bir hiyerarşinin olup olmadığını bilinememektedir.²⁵⁰

Batılı yazarların gözden kaçırdıkları veya bilmedikleri bir durum söz konusudur ki, o da bozkır hayatının kendine özgü bir aristokrat model üzerine kurulmasıydı. Bu modele göre, yalnız siyasî hayatta değil içtimaî hayatta da hiyerarşi söz konusudur. En üst tabakayı aristokratlar -kağanlar, beyler ve yüksek dereceli memurlar- oluştururdu. Soylu olmayanlar emredemezdi. Soylu olmayan bir kimse savaşlarda kazandığı kahramanlık sayesinde “*bagatur*” olurdu. Aile de bile mertebelere dikkat edilir, reisin sağ en büyüklere, sol tarafı ikinci derecede bulunanlara verilirdi.²⁵¹ Nitekim bu konular arasındaki derece farklılıklarının en güzel örneğini Attila'nın sarayında görmekteyiz. Bizans elçilik heyetinin davet edildiği bir yemekte Priscus, mevkii olarak Attila'nın sağının en şerefli yer, ikinci derece olarak da sol tarafının olduğu ve buraya kendilerinin oturduğunun bilgisini vermektedir. Ayrıca İskitler arasında bir soylu olan Berichus'un yanlarında fakat mevkii olarak onlardan üstün olduğunun ve Attila'nın sedirinin sağ tarafında bir sandalyede de Onegesius'un oturduğunun bilgisini vermektedir. Bu bilgiden de anlaşılacağı üzere Onegesius, Attila'nın güvenini kazanmış yüksek mevkii de birisidir. Priscus ayrıca Attila'nın iki oğlunun Onegesius'un karşısında, en büyük oğlunun ise Attila'nın sedirinde ona yakın olmayan bir yerde oturduğunu belirtmektedir. Bu durumda bize aile içindeki küçük ve büyük kardeşlerin konumunu göstermektedir.²⁵² Toplumda bu tarz bir yapılanmanın bulunması, hem sivil hem de askerî kesimde merkezî otoritenin disiplini sağladığı kesindir.

Yüksek Hun bürokrasisinin en tepesinde tam olarak bilinmeyen bir soydan gelen iki kardeş bulunmaktaydı. Bunlar Onegesius ve kardeşi Scotta idi. Onegesius,

²⁴⁹ Heather, “Goths and Huns c. 320-425”, s. 506.

²⁵⁰ Heather, “The Huns and the End of the Roman Empire in Western Europe”, s. 11.

²⁵¹ Baştav, *Makaleler I*, s. 414; Váczy, “Hunlar Avrupa'da”, s. 85.

²⁵² Bury, *History of the Later Roman Empire*, s. 287.

Attila'dan sonra en büyük makama sahipti. Belki de İlek²⁵³ ile birlikte Hun İmparatorluğu'nun batı kanadından sorumlu idi. Onun mahiyetinde esirlikten kurtulmuş olan Yunan ve Lâtin asıllı kişiler bulunmaktaydı. Barış zamanlarında Hun ordusu onun yönetimi altında bulunuyordu.²⁵⁴

Bilindiği üzere Eski Türk devletlerinde ülkenin genellikle iki kanat şeklinde idare edildiği görülmektedir. Bu idare düzenin, en başından beri Avrupa Hun İmparatorluğunda da olduğu bilinmektedir. İmparatorluğun temelleri atılırken Ruga, imparatorluğun Karpatlar'ın güneyiyle Tuna'nın kuzeyinde kalan doğu bölümüne hâkimken; Karpatlar'ın kuzey ve batısındaki Büyük Macaristan Ovası'nı kapsayan bölgeye ise, Ruga'nın kardeşi Oktar hâkimdi.²⁵⁵ Nitekim bu anlamda Bleda ve Attila yönetimini de Attila'nın tek başına merkezî otoriteye sahip oluncaya kadar olan dönemini örnek verebiliriz. Görüldüğü üzere kanat éligleri, hükümdar ailesine mensup kişilerdir. Uldin, Aybars, Oktar, Attila'nın baba tarafından akrabaları olup daha sonraki kanat éligleri; İrnek, Dengizik, İmparator İlek'in kardeşleri idiler.²⁵⁶

2.10.1. Avrupa Hunlarında Bir Karar Alma Mekanizması Olarak Logadesler

Avrupa Hunlarının birbirinden farklı özelliklere sahip Germenler ve liderleri üzerinde hâkimiyet kurması, bozkır devletlerinde karar alma mekanizması olarak işlev gören “bozkır meclisi”nin değişmesine ve asil Hun yapısıyla beraber yenilenmesine ön ayak olmuştur. Bu anlamda batılı kaynaklar, özellikle Priscus, Attila'nın sarayında soylu ve askerî kişilerden oluşan bir karar alma meclisinden bahseder. Bu meclis Bizans tekliflerini müzakere eden ve Hun hâkimiyetini ciddi

²⁵³ Kaynaklarda Ellak veya İlek şeklinde geçmekte olup Attila'nın en büyük oğludur. Attila, fethedilen Akatzirlerin ve bütün Pontus civarında oturan kavimlerin başına bu büyük oğlu İlek'i atadı. Bkz. Váczy, “Hunlar Avrupa'da”, s. 93. Ayrıca bu isim, Hun dili ve Hun yöneticilerinin isim kökenleri ve anlamları hakkında geniş bilgi almak için bkz. Omeljan Pritsak, “The Hunnic Language of the Attila Clan”, *HUS*, Vol. VI, No. 4, 1982, s. 428-476.

²⁵⁴ Ahmetbeyoğlu, *Avrupa Hun İmparatorluğu*, s. 74.

²⁵⁵ Kelly, *Attila*, s. 258.

²⁵⁶ Kafesoğlu, *Türk Milli Kültürü*, s. 262.

anlamda kabul eden kişilerden oluşan seçkinler meclisidir. Attila'nın güvendiği kişiler -logades-²⁵⁷lerden oluşmuştur.

Attila yönetime geçtiği zaman aslında yıpranmış olan bilinen bozkır yönetim tarzını, kabile reislerini de bir arada tutarak yenileme ihtiyacı hissetmiş veya böyle bir gerçek ile yüz yüze kalmıştır. Priscus'un seyahatinden önce Attila böyle bir karar alma mekanizması oluşturmuştur ki Priscus bu yapıdan bahsetmiştir. Karar alma mekanizması ve bir mahkeme olarak da nitelendirebileceğimiz *Logades*'leri incelediğimizde Hun asilleri ve Germen liderlerinin Attila'ya yakın oluşlarına göre itibarları yüksekti ve aynı karar alma meclisinin üyeleri idiler. Aynı zamanda bu asil ve liderler her yerde kendisini gösteren bir etki ile soyluluklarının gerektirdiği misyona göre hareket ediyorlardı. Bu yüzden onların soylulukları ve yetkilere sahip olmaları; vergilerin toplanması, çeşitli diplomatik ilişkilerin düzenlenmesi, ordunun ihtiyaçlarının karşılanmasına ciddi bir şekilde bağlı idi. Bu şekilde hem Hun asilleri hem de Germen liderleri etrafında toplanan adanmışlar kitlesi, sadece aşiretin devamlılığının güvencesi değil aynı zamanda Hun Devletini ayakta tutan en önemli unsuruydu. Attila bu anlamda egemen güç olarak ona karşı gerçekten gönülden bağlı olduğuna inandığı Germen liderlerini ve Hun asillerini devletin temeline yerleştirdi. Çok açıktır ki bu karar alma mekanizması Attila'nın üstün liderlik yeteneğinin sonucuydu.²⁵⁸

Attila'nın kararlarını aldığı veya paylaştığı bu meclis tarzındaki yapılanmada kağan olarak Attila, Attila'dan sonra en büyük makama sahip olan Onegesius, devletlerarası ilişkilerde elçi olarak gönderilen ve Attila'nın saray muhafızlarının komutanı olan Edekon, Hun hâkimiyetini kabul etmiş ve Attila'nın güvenini kazanmış olan Gepid kralı Ardarik ve Ostrogot kralı Valamer, yine elçilik vazifesinde görev alan ve Bizans elçilik heyetinin Attila ile görüşmeden önce

²⁵⁷ Romalı yorumcular, Attila'nın sadık dostlarından bu tanım ile bahsederler. Bu kişiler, muhtemelen askerî aristokratlardan ziyade ileri gelen kişilerdir. Bu yönüyle Nicolle, Avrupa Hun İmparatorluğu'nun Türk-Moğol özelliklerinden çok Alman devleti özelliği taşıdığını ve böyle bir devletin, step imparatorluklarıyla fazla bir ortak yanının olmadığını, aynı zamanda Attila'nın logades'lerinin adlarının çoğunun Alman ismi taşıdıklarını belirtmiştir. Bkz. Nicolle-McBride, *Attila and the Nomad Hordes*, s. 23.

²⁵⁸ Altheim, *Attila et Les Huns*, s. 138.

görüşükleri Orestes²⁵⁹ ve Attila'nın danışmanı Scotta, muhtemelen Attila'nın katipliğini üstlenen Rusticius ve tercümanlık görevini yapan Pannonialı Constantiolus bu yönetim yapısında bulunuyorlardı.²⁶⁰ Elbette ki bu yapılanmaya katılanların kaç kişi olduğu belirsizdir. Çünkü kanat éliglerinin ve bağlı Germenlerin liderlerinin de katıldığını düşünabiliriz. Bu anlamda karar alma mekanizması aslında tek bir kişi de toplanmamakla birlikte Attila yapılacak olan siyasî veya askerî faaliyetlerinde çok muhtemelen bu kişilere başvuruyordu. Schmid'in belirttiğine göre, bu logadesler zengin savaş esirleri, devlet yönetimini bilen ve askerî yetenekleriyle ün yapmış zeki ve kültürlü kişileri ve çok fazla ganimet getiren kişileri de kapsıyordu. Logadesler içinde Hunların yanı sıra Romalı ve Germen kişilerin olduğunu görüyoruz. Görüldüğü üzere Attila güvendiği kişileri yönetime dahil etmiş ve özellikle Doğu ve Batı Roma ile gerçekleştirilen siyasî ilişkilerde Germen ve Latin dilli elçilerin ve tercümanların bulunması, devlette değişimin yanı sıra gelişmiş bir diplomatik yapıda meydana getirmiştir.²⁶¹ Bu anlamda Attila'nın karar alma mekanizmasının dönemin devletleriyle her anlamda ilişki kurabilecek yapıda olduğu görülmektedir. Bu tarz bir meclis Avarlarda da vardı.²⁶² Muhtemelen devleti ilgilendiren önemli kararlar bu mecliste alınıyor ve komşu devletler ile ilişkiler bu yapı sayesinde geliştiriliyordu.²⁶³

²⁵⁹ Aslında bir Romalı olan Orestes, muhtemelen topraklarını elinde tutmasına müsaade edilmesi karşılığında, Attila'ya güvenilir bir özel sekreter olarak hizmet ediyordu. Orestes'in Latince bilgisi Hunların siyasî ilişkilerinde büyük bir önem ifade ediyordu. Bkz. Kelly, *Attila*, s. 155.

²⁶⁰ Ahmetbeyoğlu, *Avrupa Hun İmparatorluğu*, s. 74-75.

²⁶¹ Schmid, "Attila", s. 365.

²⁶² Kafesoğlu, *Türk Milli Kültürü*, s. 250.

²⁶³ Bilindiği gibi en eski çağlardan günümüze kadar, bütün toplumlar ve onları yöneten hükümdarlar, devlet işlerini görürken, alınacak olan kararları danışmak ve topluma benimsetmek vb. için kurullar oluşturma ihtiyacını hissetmişlerdir. Nitekim Hsiung-nu'lardan başlamak üzere Avrupa Hunları ve Gök-Türkler gibi kurulan bütün Türk devletlerinde, belirli aylarda bu kurulların ya da meclislerin yapıldığını görüyoruz. Bu konu hakkında geniş bilgi almak için bkz. İbrahim Kafesoğlu, "Eski Türklerde Devlet Meclisi (Toy)", *Türk Kültürü*, Yıl: XVIII, S. 211-214, s. 218-222; Mehmet Seyitdanhoğlu, "Eski Türklerde Devlet Meclisi "Toy" Üzerine Düşünceler", *DTCF Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. XXVIII, S. 45, s. 1-11.

Avrupa Hunlarının askerî mekanizmasını, Germanler ile olan ilişkilerini, savaş tarzlarını, onları savaşa ve istilaya iten sebepleri açıkladıktan sonra bunları uygularken kullanmış oldukları silahların neler olduğu ve bunları nasıl kullandıklarını üçüncü bölümde vermeye çalışacağız.

III. BÖLÜM

AVRUPA HUN ORDUSUNUN SİLAHLARI

Bu bölümde Avrupa Hun İmparatorluğu'nun Avrupa'nın merkezinde büyük bir imparatorluk kurmasında etkili olan ve savaşçıların etkili bir şekilde kullanmış oldukları silahları inceleyeceğiz. Hun savaşçıların silahlarını hafif ve ağır silahlar olmak üzere iki ana grupta sınıflandırabiliriz.

3.1. Avrupa Hun Ordusunun Hafif Silahları

Macar Arkeolog Nándor Fettich'in yazmış olduğu “Hunların Arkeolojik Hatıraları” adlı makalesinde, ağırlıklı olarak Avrupa Hunlarına ait arkeolojik buluntular hakkında bilgiler verilmektedir.²⁶⁴ Bu araştırmada Hsiung-nuların arkeolojik buluntularına çok az yer verilmiş olsa da, buradaki bilgiler ile Avrupa Hunlarına dair bilgileri karşılaştırma imkânı elde edebilmekteyiz.²⁶⁵ Hsiung-nuların tarihini ve en eski buluntularını, Hun arkeolojisi uzmanı Nicola Di Cosmo, Çin’de yapılan son arkeolojik araştırmalarına dayanarak, İlkbahar - Sonbahar döneminin başlangıç yıllarına (yani M.Ö. VIII. yüzyılının ilk yarısına) kadar götürmektedir.²⁶⁶

3.1.1. Ok ve Yay

Ok ve yay²⁶⁷, Türkler için bir savunma ve saldırı silahı olmasının yanı sıra, kültürel bakımdan da büyük bir öneme sahiptir. Türkler için, genel olarak güç ve

²⁶⁴ Nándor Fettich, “Hunların Arkeolojik Hatıraları”, *Attila ve Hunları*, Ed. Gyula Németh, Çev. Şerif Baştav, Ankara 1982, s. 195-225.

²⁶⁵ Sarıtaş, *Çin’de Yapılan Arkeolojik Araştırma ve Kazılara Göre İslâmiyet’ten Önce Türklerde Kültürel Hayat*, s. 25.

²⁶⁶ Di Cosmo, *Inner Asia In Chinese History*, s. 26.

²⁶⁷ Eski çağlardan itibaren hemen hemen bütün topluluklar da av silahı olarak görülen ok ve yay, Türklerin savaş taktiklerine uygun olarak yüzyıllar boyunca geliştirilmiş ve etkili bir muharebe silahı haline getirilmiştir. Nitekim Türkler ok ve yay sayesinde “uzak savaş” usulünü muharebe taktikleri

kudreti temsil eden bu silahların, devlet ve hâkimiyet anlayışı içerisinde de özel bir yeri vardır.²⁶⁸

Uzun yılların deneyimleri ile imal ettikleri yaylarını Hunlar, mezarlarına ve kurban ateşlerine koymamışlar ve babadan oğula miras bırakmışlardır. Avrupa'daki fetihleri sonucunda, Hun orduları ile çok az sayıda yay ustasının gelmiş olmasından dolayı, bu bölgede yayların değeri gittikçe artmıştır. Bununla kısmen ilişkili olarak da Alanların, Germenlerin ve Sarmatlar'ın Hunların yaylarını taklit edemedikleri anlaşılmaktadır.²⁶⁹

Hunlarda da olduğu gibi, en son zamanlara kadar göçebelerin silahı yaydı. Hunlar, ok atma sanatlarıyla²⁷⁰ batılı müelliflerin de dikkatlerini çekmişlerdir.²⁷¹ Bu anlamda Hunların silah donanımları hakkında Ammianus'un verdiği ilk bilgi, yay ve

sistemine bir yenilik olarak getirmişlerdir. İbrahim Kafesoğlu, *Türk Milli Kültürü*, İstanbul, 2010, s. 273.

²⁶⁸ Erkan Göksu, "Ok ve Yayın Türk Devlet Geleneği ve Hâkimiyet Anlayışındaki Yeri", *TS*, C. 5/2, Bahar 2010, s. 986; Savaşçı bir kavim olan Türklerin siyasî ve kültürel yaşamında okun önemli bir rol oynadığı bilinmektedir. Nitekim Türk kağan ve sultanları, tâbi bey ve hükümdarlara ok göndermekle onları bir toplantı veya sefere davet ederek aralarındaki münasebetleri hukukî bir zemine oturtmaktadırlar. Bu anlamda Türklerde okun, kültürel özelliklerinin yanı sıra, siyasî ve askerî anlamda da bir davet ve bir bağlılık sembolü olarak kullanıldığı görülmektedir. Bkz. Osman Turan, "Eski Türklerde Okun Hukukî Bir Sembol Olarak Kullanılması", *Belleten*, C. IX, S. 35, 1945, s. 306.

²⁶⁹ Başta, *Büyük Hun Kağanı Attila*, s. 195-196.

²⁷⁰ Bir savaş sanatı olarak nitelendirebileceğimiz Hunların at üzerindeki ok atışlarının fiziksel tanımlamasını şu şekilde yapabiliriz: At üzerindeki savaşçının dikkate alması gerektiği en önemli unsur, dengesini bozmadan bedenini taşımasıdır. Savaşçı bunu yaparken, zeminden gelebilecek her darbeyi bedenine iletmeyecek kadar esnek ve güçlü olmalıdır. Ayrıca, ileri-geri hareketi yaparken de çeşitli yönlere rahatça dönebilecek, aynı zamanda da dengeyi bozmayacak kadar yine esnek olmalıdır. Bileği sayesinde, öne-arkaya, sağa-sola dönebilir ve böylece bedeninin yükünü istenen yere çekebilir. Bununla uyumlu olarak dizler ve kalçalar da ağırlığı çeker ve ok atış hareketinin yapılmasını kolaylaştırır. Bu hareketleri yaparken kollar, vücut ve omuzlar aksi yöndedir. Bu aksilik sayesinde tüm vücutta bir denge sağlanır. Bkz. Alfred, W. Crosby, *Ateş Etmek (Tarihte Fırlatma Teknolojileri)*, Çev. Aybek Görey, İstanbul 2003, s. 14-15.

²⁷¹ Bizans kaynaklarına dayalı olarak ele almış olduğu makalesinde Kaegi, Türklerin ok atmadaki ustalıkları hakkında önemli bilgiler vermektedir. Bu konu hakkında geniş bilgi için bkz. Walter Emil Kaegi, Jr., "The Contribution of Archery to Turkish Conquest of Anatolia", *Speculum*, Vol. XXXIX, January 1964, s. 96-108.

oktur. Olympiodorus Hun liderlerini, iyi yay çekme yetenekleri ile över. Hunların arasına askerî eğitim almaya giden Aëtius, usta okçu ve çok iyi ata binen bir süvari olmuştu. Şair Sidonius Apollinaris, biçimli yay ve okların Hunların büyük bir zevki olduğunu ve onların en iyi okçular olduklarını²⁷², Got tarihçisi Jordanes'te Hunların mükemmel binici, ok ve yay kullanmada hünerli olduklarından bahsetmektedir.²⁷³ Anlaşıldığı üzere, Greko-Romen kaynaklar, Hunların yay kullanımları hakkında tam bir doğruluk içerisindedirler.²⁷⁴ Nitekim bozkır göçebelere üzerinde çalışan Lattimore'da bu okçu birliklerinin Çin kültürü üzerindeki etkisini şu şekilde vurgulamıştır:

*“Çinliler, tarım ekonomilerini göçebe ekonomisine bağımlı kılmadan atlı okçuluk tekniğini Hunlardan öğrenmişlerdir. Bu, hem atlarının hem de okçularının bu göçebelere oranla daha zayıf olduğu anlamına geliyordu. Bu zayıflık, arka arkasına gelen seferberlik yılları yerleşik ekonomilerine zarar verinceye kadar devam etmiş, fakat sonunda step süvarileri ile boy ölçüşebilecek derecede ‘beşikten yetişen’ ve profesyonel nitelikli Çinli süvariler ortaya çıkmıştı.”*²⁷⁵

Göçerlerin okçuluğa verdiği önem dikkate alındığında, Hunlar arasında altın yaldızlı yayların soyluluğun simgesi olduğunu görmek şaşırtıcı değildir. Asıl şaşırtıcı olan, kimi zaman Hunların ataları olarak görülen Hsiung-nu'lar başta olmak üzere, diğer kavimlerde bu tür yaldızlı silahlara rastlanılmamasıdır. Yaldızlı Hun silah ve eyerleri üzerinde görülen ve balık pulu diye nitelendirilen desenler aslında belki de efsanevî kuş simurg'un tüylerini simgeler ve benzer bezemeler geç dönem Sâsâni ve İran silahlarında da görülür. Bu tür süslemeler sadece Sâsâni etkisini göstermekle kalmayıp büyük ihtimalle sahibine koruma sağlayarak “kut” benzeri bir işlev de görmektedir.²⁷⁶

Romalılar arasında dâhi rağbet gören Hun yayları, kendi türlerinin birer şaheseri idiler. İki tarafı kemik safihalarla takviye edilen bu yaylar -özellikle ters

²⁷² Maenchen-Helfen, *The World of the Huns*, s. 221.

²⁷³ Jordanes, XXIV.128; Denis Sinor, “The Inner Asian Warriors”, s. 139.

²⁷⁴ Fields-Hook, *The Hun Scourge of God AD 375-565*, s. 43.

²⁷⁵ Owen Lattimore, *Inner Asian Frontiers of China*, Beacon Press, Boston 1962, s. 65.

²⁷⁶ Nicolle-McBride, *Attila and the Nomad Hordes*, s. 13.

yay- esnemesi kolay olan ağaç türlerinden yapılmakta olup gerilmesi çok güç olan tabîi bükülmesinin ters yönünde çekilmesi gerekirdi.²⁷⁷ Bu yay tipleri, geç Roma dönemi şairi Claudianus tarafından övülmeye layık görülmüştür.²⁷⁸

Başkunçak gölü kenarındaki bir mezarda yapılan kazıda, iskeletin hemen yanında bulunan bir yayın uzunluğu 1. 40 m. idi. Mezarda Hun yayının kemik ve ağaç kısımlarına, ölünün başının sağında üç köşeli ok uçlarına rastlanılmıştır. Bilhassa kemik yaylar, bu kültürün Orta Asya karakterini gösteren en önemli eserleri idi.²⁷⁹ Macaristan bölgesindeki Carnuntum'daki yay buluntu yeri, muhtemelen bir silah deposu idi. I. Theodosius'un ölüm tarihine denk gelen bu depoda, 32 tane yay bulunmuştu. Ayrıca Hun yayları, İskit ve Alan yayları ile aynı değildi. Aralarında büyük farklar vardı. Bundan anlaşılıyor ki, Volga boylarına bu yayları yeni gelen kavimler getirmekte idiler.²⁸⁰

Kısaca tipik Orta Asya yayının özelliklerine ve yapımına baktığımızda yay, genellikle kemik destekli ağaç, boynuz ve sinir kirişinin bileşiminden oluşur. Genellikle asimetrik yapılan yayda karakteristik özellik olan kalın yay kirişi, daima uzun kola bağlanır. Bu bileşik yaylar, menzili iki katı olan uzun yaylara göre daha büyük bir güç oranına sahiptir. Yayın kavisli yapısı boyunu azaltmakta ve çok uzun bir çekişe imkân sağlamaktadır. Yay bileşik yapısı sayesinde, uzun yaya göre daha da geriye çekilebilmektedir. Bileşik malzemenin içeriği de farklı olabilmektedir. Başta görelî olarak uzun ve hantal piyade silahı olan bileşik oku, yüzyıllar içinde İskit oku, Part oku, Hun oku ve Sâsâni oku gibi aşamalardan geçerek, sonunda ortaçağda tahrip gücü yüksek Türk okuna dönüşmüştür.²⁸¹ Av ve savaş için okun

²⁷⁷ Váczy, *Hunlar Avrupa'da*, s. 82; Ahmetbeyoğlu, *Avrupa Hun İmparatorluğu*, s. 160; Kafesoğlu, *Türk Milli Kültürü*, s. 274.

²⁷⁸ László Rásonyi, *Tarihte Türklük*, Ankara 1971, s. 69.

²⁷⁹ Ögel, *İslâmiyet'ten Önce Türk Kültür Tarihi*, s. 97.

²⁸⁰ Ögel, *İslâmiyet'ten Önce Türk Kültür Tarihi*, s. 104.

²⁸¹ Türk okçuluğu üzerine, Paul E. Klopsteg, *Turkish Archery and the Composite Bow*, Evanston, 2nd Ed. 1947; Yaptığı bu araştırma ile Alman Klopsteg, Avrupa'da Türk oku ve okçuluğuna bir ilgi uyanmasına vesile olmuştur. Onun eseri, II. Mahmut'un Kahvecibaşısı olan Mustafa Kânî Bey'in yazmış olduğu *Telhîs-i Resâilât-ı Rumât* adlı esere dayanmaktadır. Nitekim eser, Türk menzil okçuluğu üzerine yazılmış son önemli eser niteliğini taşımaktadır. Bkz. Ünsal Yücel, *Türk Okçuluğu*,

farklı tür veya ağırlıktaki çeşitleri kullanılmıştır. Kimi kavimler okta uzun menzili tercih ederken kimi kavimler ise saplanma şiddetine veya en kısa sürede atılabilen ok sayısına bakmıştır.²⁸²

Bunlarla birlikte okçuluğu, sadece yaylardan ibaret saymamak gerekmektedir. Çünkü bu silahın niteliği, aynı zamanda okun ve yay kirişinin tür ve ağırlığına yüksük kullanılıp kullanılmamasına ve diğer bazı etkenlere bağlıdır. Örneğin, kısmen ya da tamamen kamıştan yapılmış oklar, fırlatılmanın titreşimini çok daha kısa sürede emdiği için tahta oklara göre daha çabuk doğrularak ilerler.²⁸³

3.1.1.1. Avrupa Hun Okçularının Yardımcı Teçhizatları

Hun atlı-süvarileri yaylarını daha etkili bir şekilde kullanabilmek için *bracer*'a hem yaylarını hem de oklarını muhafaza etmek için ise çeşitli sadaklara ihtiyaç duymuşlardır.

3.1.1.1.1. Bracer

Bileşik yayı kullanan bozkır savaşçıları, kirişin ters tepkisinden korunmak için, yayı sol elde tutmaya yarayan, sol ön kolda deri bir *bracer*'a yani korumalığa ihtiyaç duydular. Bu *bracer*, kirişin ters tepkisinin olması durumunda okçunun parmaklarını da korurdu. Moğol yayı için ise *bracer*'a ihtiyaç duyulmayıp,

Ankara 1999, s. 33; Mustafa Kânî Bey'in bu eseri, *Okçuluk Kitabı* adı altında günümüz ilim dünyasına kazandırılmıştır. Mustafa Kânî Bey, *Telhîs-i Resâilât-ı Rumât (Okçuluk Kitabı)*, Haz. Kemal Yavuz - Mehmet Canatar, İstanbul 2010; Özellikle Ortaçağ İslâm dünyasındaki ok ve okçuluk hakkında geniş bilgi almak için bk. W. F. Paterson, "The Archers of Islam", *Journal of The Economic and Social History of The Orient*, Vol. IX, No. 1/2, 1966, s. 69-87; Günümüzdeki ok ve okçuluk hakkında geniş bilgi için bk. Murat Özveri, *Okçuluk Hakkında Merak Ettiğiniz Herşey*, İstanbul 2007.

²⁸² Nicolle-McBride, *Attila and the Nomad Hordes*, s. 12.

²⁸³ Nicolle-McBride, *Attila and the Nomad Hordes*, s. 14.

başparmağı kesmeden yayı tutmayı ve çekmeyi sağlayan bir başparmak yüzüğüne (*a thumb-ring*) ihtiyaç duyulurdu.²⁸⁴

3.1.1.1.2. Yay Kılıfı ile Sadaklar

Hun savaşçılarının yayları ve okları nemli havalarda çabuk bozulduğu için, onlar her ikisini de bu duruma karşı koruyabilecek, yay için bir kılıf ve belli miktarda okun içine konulabileceği bir sadağa ihtiyaç duydular. Sınırlı yay, genellikle soldan asılan sağdaki sadağı ile geniş bir yay kılıfında korunurdu. Kılıflar ve sadaklar, ağaç, ağaç kabuğu ve deri gibi çabuk çürüyebilen materyallerden yapılırdı.²⁸⁵

En çok kullanılan iki sadaktan kısa, üstü açık ve neredeyse çantaya benzeyeni, steplerin uç bölgelerindeki profesyonel süvariler arasında çok yaygındı. Tamamen kapalı olan kutu biçimindeki sadak ise göçer atlı okçular arasında veya yerleşik hayatın egemen olduğu bölgelerde, son dönemlerde göç edenler arasında, daha yaygın görülmektedir. Çanta tipi sadak, okları avuçlarıyla “deste desteye” alıp, en iyisini Ortadoğulu atlı okçuların yaptığı gibi, hayranlık verici bir hızla atanlar için daha uygundur. Kutu tipi sadaksa sert iklimli bölgelerde uzun sürelerle sefere çıkan, bu yüzden de oklarını koruması gereken askerler için daha elverişlidir. Fin-Ugurların yayayken kullandıkları, tamamen farklı bir üçüncü sadakları vardır ki bu sadak, kayak yaparak avlanırken kullandıkları, kemerlerine değil sırtlarına astıkları sadaklardır.²⁸⁶

Hun savaşçılarının uzak mesafelerden ok atışları gerçekleştirerek düşmanlarını etkisiz hale getirmeleri, onları Ammianus'un gözünde bütün savaşçıların en kötüsü ve acımasızı yapmıştır. Ammianus, onların bilinen yaya ordularıyla saldırmak yerine uzak mesafelerden keskin kemik uçlu oklar ile saldırdıklarını belirtir. Ancak bu tanımdan da anlaşılacağı üzere, en iyi bir şekilde yayı kullanan Hun okçularının, neden kemikten yapılmış ok uçlarını kullandıkları

²⁸⁴ Fields-Hook, *The Hun Scourge of God AD 375-565*, s. 42-43.

²⁸⁵ Fields-Hook, *The Hun Scourge of God AD 375-565*, s. 43.

²⁸⁶ Nicolle-McBride, *Attila and the Nomad Hordes*, s. 13.

hiçbir şekilde açık değildir. Ammianus'un düşünceleri abartılı olup sürekli olduğu gibi, tek bir buluntu bütün kaynaklarda yazılanlardan daha fazla şey söyler.²⁸⁷

Bir yüzyıl sonra Doğu Romalılar, Hunların savaş taktiklerini ve silahlarını aldıktan sonra, atın üstündeyken yanlara yatabilen ve düşmanları peşindeyken de ok atabilen uzman süvariler oldular. Onlara göre, Hunlar en iyi okçulardı ve atında büyük bir hızla ilerlerken bile ustalıkla doğru yere nasıl atış yapabileceklerini bilirlerdi.²⁸⁸ Roma süvarilerinin Hun askerî tarzında teşkilatlandırılması sonucu, şair Claudianus'un övmüş olduğu Hun yayı, Roma imparatorluğunun en ücra köşelerine; Güney İngiltere'deki Wales'teki *Gaerleon*'a kadar ulaşmıştır. Nitekim oradaki imalathanede Hun tarzı takımlara rastlanılmıştır.²⁸⁹

3.1.1.1.3. Ok Uçları

Ok başları büyük bir çeşitlilik gösterdiği için günümüzde dâhi herhangi bir ok başının belli bir kabile veya kavime özdeşleştirmek gerçekten zordur. Bu bakımdan ok uçlarının çeşitliliği insanı hayrete düşürecek düzeydedir. Üzerinde sivri çıkıntılar veya yuvalar bulunan ya da bulunmayan en basitinden, en keskin kanatlı, arkasından ıslık sesi çıkaran delikleri olan, zehir koymak için küçük olukları bulunan ok uçları olmak üzere geniş bir yelpaze söz konusudur.²⁹⁰

Hun devrinde kullanılan ok uçları genellikle demirden olup baklava biçiminde ve ortalama 3 ila 9 cm. arasındaki bir uzunlukta idi. Ok uçlarının daha değişik şekillerinin yanında, amaçlarına göre kemikten hazırlanmış olanları da vardı. Hunlar, oklarının sivri uçları yukarıda olmak üzere sadağa koyarlardı. Hun savaşçısının mezarına konulan okların sayısı, muhtemelen savaşçının rütbesi ile orantılıydı. Kafkasya, Volga ve Don Irmağı boyundaki Alan mezarlarına ok ve yay

²⁸⁷ Maenchen-Helfen, *The World of the Huns*, s. 221-222.

²⁸⁸ Maenchen-Helfen, *The World of the Huns*, s. 221.

²⁸⁹ Ràsonyi, *Tarihte Türklük*, s. 69.

²⁹⁰ Nicolle-McBride, *Attila and the Nomad Hordes*, s. 13.

konulması en başta gelen Hun âdeti idi.²⁹¹ Şipovo kurganındaki²⁹² en karakteristik Hun eserleri arasında, üç köşeli ok uçlarını saymak yerinde olacaktır.²⁹³

3.1.2. Kılıç

Bu bölümde Avrupa içlerine kadar genişleyen devlet sınırlarıyla Avrupa Hun İmparatorluğunun yayılışında önemli bir rol oynayan “kılıç”²⁹⁴ faktörü üzerinde duracağız.

Kılıç, M.Ö. 1022 senesine ait bir kayıta “lüks kılıç” manasında bir “Kingluk” kelimesi, “Hunların eski ecdadının sözü” olmak üzere M.Ö. 47 yılında yazılan bir Çin kaynağında zikredilmiştir. Bu kelime, Türkçede “ikiyüzlü bıçak” anlamında bugün dâhi kullanılan “Kingirlik” kelimesiyle birleştirilmiş ve “tarihte kayıtlı en eski Türkçe kelime” olarak kaydedilmiştir.²⁹⁵

Bazı müelliflerin İran’ın efsanevî hükümdarı Cemşîd’in icat ettiğini söyledikleri bu silah, Türklerin ok ve yaydan sonra kullandıkları en önemli silahtır. Kılıcın göğüs göğüse savaşlar sırasında kullanılan silahların başında geldiği, ok ve yaya göre daha kullanışlı olduğu bilinmektedir.²⁹⁶ Bu konu hakkında dönemin tarihçisi Ammianus Marcellinus şunları belirtmektedir:

²⁹¹ Başta, *Büyük Hun Kağanı Attila*, s. 196-197.

²⁹² Şipovo Kurganı, Hunlardan kalan bir kurgandır. Volga bölgesinde Saratov civarında bulunan kurganlar Avrupa Hunlarına aittir. Buradaki buluntuların, Macaristan’daki Hun sanatının menşeyini göstermesi bakımından önemi büyüktür. Bkz. http://tr.wikipedia.org/wiki/Şipovo_Kurganı.htm, 09.01.2012; Şipovo kurganında ortaya çıkarılan ziynet eşyaları, Macaristan’a yerleşen Attila Hunlarının nereden geldiklerini açık bir surette göstermektedir. Bkz. Ögel, *İslâmiyet’ten Önce Türk Kültür Tarihi*, s. 96.

²⁹³ Ögel, *İslâmiyet’ten Önce Türk Kültür Tarihi*, s. 96.

²⁹⁴ Kılıç kelimesi, hemen hemen bütün Türk lehçelerinde kılıç, nadiren de “kılınç” ve “kilic”, “kilis”, “kiliş” gibi şekillerde görülür. Arapçada genellikle kök itibarıyla “helâk etmek” anlamını taşıyan *seyf*, Farsça’da ise kılıcın yanı sıra Osmanlıca’da da “şemşir” kelimesi kullanılır. Kılıç’ın tarihsel gelişimi ve tarihi önemi hakkında geniş bilgi almak için Bkz. Nebi Bozkurt, “Kılıç”, *DİA*, C. XXV, s. 405-408.

²⁹⁵ Zeki Velidî Togan, *Umumî Türk Tarihine Giriş*, İstanbul, 1981, s. 30.

²⁹⁶ Göksu, *Türk Kültüründe Silah*, s. 198.

“Onlar bazen düşmanlarına meydan okuyarak göğüs göğüse dövüşürler. Fakat savaşa katıldıklarında çeşitli savaş çığıkları atarak hatlar halinde ilerlerler. Hafif teçhizatla donanırlar ve hareketleri anîdir. Savaş esnasında bilerek dağılırlar ve katliamlar yaparak rast gele etrafa koşarlar...”²⁹⁷

Ammianus’un ifadesinden de anlaşılacağı üzere Hun savaşçıları, at üzerindeyken çok rahat bir şekilde ok, yay, mızrak vb. hafif silahları kullanabildikleri gibi atından inip düşman saflarına saldırdıkları zamanlarda da kılıçlarıyla göğüs göğüse dövüşebilirlerdi.

Hun, Avar, Gök-Türk, Volga Bulgarları, Moğollar gibi kültür çevrelerinde ele geçen kılıç buluntuları üzerinde çalışan Bahaeddin Ögel, Ordos’ta bulunan *bronz satırların* Türk kılıcının proto-tipleri olabileceği üzerinde durmaktadır.²⁹⁸ Sonradan Japonya’ya kadar yayılan bu Türk kılıcının, kendine has yapım tekniklerinin bulunduğunu ve kökeninin Altay bölgesi olduğunu ortaya koymuştur. Çünkü bu tür kılıcın Uzak ve Yakın Doğu kültürlerinde ilkel veya gelişmiş şekline rastlanamamıştır. Kıvrımının iç kısmı keskin olan bıçak vs. pek çoktur. Ordos’ta bulunan kılıç mahfazaları sonraki Türk kılıçlarına çok benzemektedir. Nitekim bazı stellerdeki Hun savaşçılarının kullanmış oldukları kılıçların türleri ve asılış şekilleri kendilerine has özellikler arz etmektedir.²⁹⁹

Avrupa Hun mezarlarında ve kurban yerlerinde kılıçlara çok rastlanır ve zaman zaman birkaçı bir arada bulunur. Bulunan bu kılıçların kabzaları çeşitli kıymetli taşlar ve altın kaplama ile süslüdür.³⁰⁰ Ancak elimize geçen kılıç teferruatına ait parçalar, pek fazla mevcut olmayıp bu örneklerden yapılış tarzlarıyla ilgili bilgiler edinebiliyoruz. Macaristan’a gitmeden önce Hunların Güney Rusya

²⁹⁷ Ammianus, XXXI.2.8; Hildinger, *Warriors of the Steppe*, s. 57.

²⁹⁸ Bahaeddin Ögel, “Türk Kılıcının Menşe ve Tekâmülü Hakkında”, *DTCF Dergisi*, C. VI, S. 5, (1948), s. 431; Son zamanlarda Çin’in hudut bölgelerinde ve bilhassa, Ordos’ta ve Batı Kansu’da meydana çıkan bıçaklar, ufak kılıçlar ve tunç levhalar keza İskit-Sibirya sanat ürünleri olup bazı araştırmacılara göre bunlar yerlilerin yani Hsiung-nu’ların ürünleridir. Bkz. Ligeti, *Asya Hunları*, s. 43.

²⁹⁹ Ögel, “Türk Kılıcının Menşe ve Tekâmülü Hakkında”, s. 431.

³⁰⁰ Baştav, *Büyük Hun Kağanı Attila*, s. 197.

steplerinde bir etkileşim içerisine girdiklerini biliyoruz.³⁰¹ Bu dönemde Güney Rusya'nın yerli sanatından birçok unsurlar alındığı gibi Germen sanatından da birçok yeni şeyler alınmış veya verilmiştir.³⁰² Bunun güzel bir örneği, Attila devrine ait buluntularda rastlanan balıksırtı altın plakalarla kaplanmış ağaç kabzalara, hançer ve kılıç kınlarına Şipovo kurganında da rastlanılmıştır. Hunlar, Güney Rusya'da bulunurken altın veya diğer kıymetli ince levhalarla kaplama tekniklerini oldukça geliştirmişlerdir. Şu husus önemlidir ki, bu kaplama teknikleri, yalnız Hunlara ait olmayıp komşuları veya tâbileri olan Gotlarda da oldukça revaçta idi. Bununla birlikte Macaristan'daki Hun kalıntılarının daha çok Volga bölgesindeki buluntulara benzerlik göstermesi, Hunların ikinci ve hatta üçüncü yurdunun bu yerler olduğunu ispat etmektedir.³⁰³

Bazı yazarlar eğri kılıçların ilk defa Türkler tarafından yapıldıklarını belirtmişlerdir.³⁰⁴ Nitekim eğri kılıçların en büyük özellikleri, darbe esnasında bütün gücün uca yakın kısımdaki kaviste toplayarak böylece kılıcın öldürücü gücünün artmasıdır. Diğer bir fark ise düz kılıçların iki, eğri kılıçların tek tarafının keskin olmasıdır. Eğri kılıçlarda, bileğin hareketi önem kazanırken ağır olan düz kılıçlarda,

³⁰¹ Bu dönemde özellikle Güney Rusya'da bilhassa Alanların etkisiyle İran tesiri görülmektedir. Nitekim onların vasıtasıyla İran kültürü, Orta Avrupa'ya kadar yayıldı. Arkasından Avrupa'ya göç eden Hunlar ve onlarından giden Alanlar, yakın komşuluk ilişkileri dolayısıyla İran kültürüne ait ortak unsurlar taşımakta idiler. Nitekim bu etkileşimle alakalı olarak, İran'ın kuzeyindeki Sogdiana ve Turfan örneklerinde olduğu gibi kılıç, iki kayış bağıyla eğik bir şekilde kılıç kemerine bağlı görülür. Günümüzde Hermitage müzesinde sergilenen gümüş bir levhada, kın sapının P şeklinde olduğu kılıçlı bir süvari görülür. Ghirshman, bu levha üzerindeki süvarinin belki de bir Türk-Moğol göçebesinin veya bir Avar liderinin olabileceğini iddia etmektedir. Bkz. Helmut Nickel, "About the sword of the Huns and the 'Urepos' of the Steppes", *MMJ*, Vol. VII, 1973, s. 131.

³⁰² Germenlerin, Hunların göçebe kültüründen etkilendikleri bilinmektedir. Bu Hun tesirine maruz kalanların hiç şüphesiz ki, kuruldukları coğrafya dolayısıyla, ilk başta gelenleri Doğu Gotlarıdır. Doğu Gotları, Pontus ve aşağı Tuna sahalarına sokulmuşlar ve bu bölgedeki İranî Sarmatların hâkimiyetine son vermişlerdir. Bununla birlikte Doğu Gotları çok hızlı bir şekilde daha önceden bölge de güçlü olan Grek ve İranî step kültürü tesiri altında da kalmışlardır. Bu anlamda Doğu Gotlarının buldukları coğrafya, kültürel etkileşimin ve çeşitliliğin yoğun bir şekilde gerçekleştiği bir bölgedir. Bkz. Váczy, "Hunlar Avrupa'da", s. 107.

³⁰³ Ögel, "Türk Kılıcının Menşesi ve Tekâmülü Hakkında", s. 435.

³⁰⁴ Gumilëv, *Hazar Çevresinde Bin Yıl*, s. 51.

bilek gücü önem kazanır. Bu tür kılıcı kullanmak özel bir talim ve ustalık gerektirmektedir. Kılıçların ince yapılı olması ve kullanımını kendilerine has bir mahareti gerektirdiği için bu kılıcı savurmasını bilmeyen çabuk kırabilirdi.³⁰⁵ Altay, Doğu Ural, Orta Asya'dan Güney Rusya ve Ukrayna bozkırlarına kadar uzanan sahada tanınan bu kılıçlar, aynı döneme denk gelen Germanlerin aynı tipteki kılıçlarından levhasının dar olmasıyla fark edilir.³⁰⁶

Eğri Kılıç, muhtemelen V. yy'ın erken dönemlerine kadar Çinliler tarafından da biliniyordu. Tek tarafı keskin fakat düz kılıçlar -proto-tip kılıçlar- bozkır göçebeleri arasında yaygın olarak kullanılacaktır. Bu kılıç, Avrupa'daki Avarlar ve kendilerine haraç olarak verilen iki kenarı keskin kılıçları hor gören Hazarlar arasında da kullanıldı. Eğri kılıç, yakın zaman sonra ortaya çıkmasına rağmen, bahsettiğimiz tipin yerini dolduramamıştır. Kının kılıç kemerine asılması kılıçtaki gelişmelerle bağlantılıydı. Kının dışından bağlanan ve kılıcı dikey bir şekilde tutmaya yarayan kın halkası, ilk olarak Batı İran'ı egemenlikleri altına alan Kuşanlar arasında ortaya çıkan, daha ağır ve uzun süvari kılıcını tutmak için tasarlanmıştır. Kın halkası daha sonra İranlılar, geç Romalılar, erken Bizanslılar, çeşitli German kabileleri ve Hunlar tarafından kullanılmıştı. VIII. yy'dan itibaren eğri kılıç, Orta Avrupa'da *gladius hunniscus* olarak bilinmesine rağmen, Hunların gerçekten tek kenarı keskin kılıç kullandıklarına dair kanıt yoktur. Onlar, bazı Gotlar tarafından da kullanılan, süvari savaşına uygun *Sâsâni tipi* uzun iki tarafı keskin kılıç kullanırlardı.³⁰⁷ Ostrogotlara ait kılıçlar tam olarak tanımlanamamakla birlikte, onların ağır kesici kılıçlar kullandıkları bilinmektedir. Nitekim Edirne Savaşı öncesinde Ad Salices de yapılan bir savaşta (M.S. 376), Ostrogot süvarileri tarafından, Roma ordusundan kaçan askerlerin sırtlarına ve başlarına, bu kılıçların güçlü darbelerinin indirildiği belirtilmektedir. Değerli taşlarla göze çarpan bu görkemli silahlar, Pontus'taki imalathanelerde yapılırdı.³⁰⁸

³⁰⁵ Göksu, *Türk Kültüründe Silah*, s. 201.

³⁰⁶ Baştav, *Büyük Hun Kağanı Attila*, s. 197.

³⁰⁷ Nicolle-Mcbride, *Attila and the Nomad Hordes*, s. 13.

³⁰⁸ Maenchen-Helfen, *The World of the Huns*, s. 237-8.

Bundan sonraki en büyük değişiklik, kının iki kayışla kılıç kemerine asılmasıdır. Bu da, tek kenarı keskin kılıcı istendiği şeklinde ayarlayabilen bir açıyla tutmak amacıyla tasarlandığı için, kın halkasına göre piyade savaşına çok daha uygundu. Bu sistem ilk kez doğu steplerinde ortaya çıkmış ve kadim Türklerle, muhtemelen Ak Hunlarla ilişkilendirilmiştir.³⁰⁹

Genel olarak Türklerin özelde de Hunların, muharebelerde uzun kılıç kullanmaları veya uzun kılıcın savaşlardaki üstünlüğünü göstermeleri de üzerinde durulması gereken bir konudur. Kısa kılıçlar, yaya muharebeleri için uygun olmakla beraber, süvari birlikleri kısa kılıç yerine atın üzerinden düşmana daha rahat saldırabilecekleri uzun kılıçları tercih etmişlerdir. Bu kılıçlar ve teknikler, Hunların başarılarını artırmakla kalmamış, aynı zamanda çevre kültürleri de savaş teknikleri ve silahları bakımından etkilemiştir.³¹⁰

Mezar taşlarının kemerlerine tutturulmuş silahlar arasında en göze çarpanı Herodotus'un *akinakes* ve Çinlileri'in *çing-lu* dediği ve her ikisinin de Türkçedeki karşılığı *kingırak* (iki yüzü keskin bıçak) olan, göçebelerin kısa kılıcıydı.³¹¹

Sadece avda kullanılan yaylar ile barış zamanlarında kullanılan kılıçlar farklıydı. Özellikle kılıçlar kıymetli taşlar ile süslü, sahibinin güç ve nüfuzuyla orantılı idi.³¹² Attila'nın kılıcının, atının ve teçhizatlarının diğer İskit komutanlarınınkinden oldukça sade olduğu kayıtlarda geçmektedir. Nitekim Attila'nın bu sadeliği karşısında Bizans elçilik heyeti şaşkınlığını gizleyememiştir.³¹³

³⁰⁹ Nicolle-Mcbride, *Attila and the Nomad Hordes*, s. 14.

³¹⁰ Ligeti, *Asya Hunları*, s. 29; Osman Turan, *Türk Cihan Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi, II*, İstanbul 1999, s. 113.

³¹¹ Emel Esin, *Türklerde Maddi Kültürün Oluşumu*, İstanbul 2006, s. 241.

³¹² Ahmetbeyoğlu, *Avrupa Hun İmparatorluğu*, s. 160.

³¹³ Bury, *History of the Later Roman Empire*, s. 287; Hildinger, *Warriors of the Steppe*, s. 68; Ahmetbeyoğlu, *Grek Seyyahı Priskos (V.Asır)'a Göre Avrupa Hunları*, s. 49; Sahip olduğu kılıcının sadeliğinin yanında Attila'nın ona kutsal bir manada vermiş olduğunu görmekteyiz. Attila'nın kılıç hakkındaki çarpıcı buluşu, kılıcın önemine ilişkin bu geleneksel inançlar ve tanrının müdahalesiyle onaylanmış tek liderin kendisi olduğunu öne sürme olanağı vermiştir. Bkz. Kelly, *Attila*, s. 104; Kılıcın kutsal addedilmesini çeşitli topluluklarda görmekteyiz. İran kökenli Alanlar, toprağa saplanmış bir şekildeki savaş tanrısına taparlardı. Diğer bozkır halklarında olduğu gibi, Hunlar için de

Roma askerlerinin kullandıkları ve *spatha* olarak adlandırdıkları kılıçlara benzeyen uzun, düz, keskin kılıç tipleri Sarmatların ve Gotların tipik kılıçlarıydı.³¹⁴

3.1.3. Mızrak/Kargı

Alan ve Roma ağır süvari birlikleri gibi Hunlar da bileşik yaylarının yanında uzun mızraklar/kargılar da kullanmışlardır. Bu mızrak, ağır *Sarmat kontoi*³¹⁵ mızrağıyla hemen hemen aynıdır. Hun mızrağı oldukça hafif olmasına rağmen, bu çevrede bulunması muhtemel olup³¹⁶ önceki yüzyıllarda da yarı Alan ve Hun ordularının Sarmatlarındaki gibi mızraklar kullandıklarını, kazılarda çok miktarda ortaya çıkan mızrak başlıkları kanıtlamaktadır.³¹⁷

Ammianus bu konu hakkında da şu bilgileri vermektedir: “*Onlar bir mesafeden keskin, sivri uçlu, bronz veya demirden yapılmış mızraklarla savaşırlar. Bunları hedefe fırlatmakta müthiş hünerlidirler*”³¹⁸ bilgisini vererek Hunların mızraklarını da kılıç, ok ve yayının yanında hünerli bir şekilde kullandıklarını belirtmektedir.³¹⁹

Çin kaynakları, Hsiung-nu savaşçılarının yanında uzun menzilli silahları olan yay ve okun yanı sıra demir saplı küçük bir mızraklarının da bulunduğunu belirtir.³²⁰

kılıç büyük sembolik öneme sahipti ve Türklerin yeminlerinde kılıcın merkezî bir rolü söz konusu idi. Bkz. Nicolle-Mcbride, *Attila and the Nomad Hordes*, s. 11.

³¹⁴ Hildinger, *Warriors of the Steppe*, s. 64.

³¹⁵ Güney Rusya Sarmatlarının uzun ve ağır mızrakları olan *kontoi*'yi (Grekçe Kontos, Latince Contus), M.S. I. ve II. yüzyıllardaki kabartmalardan ve duvar resimlerinden bilmekteyiz. Bu zamandaki kabartmacılar, bu mızrağın uzunluğunu abartmışlardır. Kerç'deki Anthesterius'un lahitindeki fresklerde, onlar 15-20 feet (5-6m.) uzunluğunda tasvir edilmişlerdir. Bkz. Maenchen-Helfen, *The World of the Huns*, s. 239.

³¹⁶ Hildinger, *Warriors of the Steppe*, s. 64.

³¹⁷ Maenchen-Helfen, *The World of the Huns*, s. 239.

³¹⁸ Ammianus, XXXI.2.9.

³¹⁹ Ahmetbeyoğlu, *Avrupa Hun İmparatorluğu*, s. 160.

³²⁰ *Han Hanedanlığı Tarihi Hsiung-nu (Hun) Monografisi*, (Açıklamalı Metin Neşri), Haz. Ayşe Onat, Sema Orsoy, Konuralp Ercilasun, Ankara 2004, s. 1, 100.

IX. yy'ın Arap kaynağı olan el-Câhiz (766/776-869 m.) de Türklerin çok iyi bir şekilde mızrak kullandığı konusunda Batı kaynakları ile hem fikirdir.³²¹

Pul veya yelme zırhlara bürünmüş olan Hun süvarisi, elinde bir ucu zincirle atın boynuna bağlanmış olan uzun mızraklarıyla, atın hız yönüne göre çok güçlü darbeler vurabiliyordu. Nitekim Türkler arasında çok yaygın olarak kullanılan ve küçük zilleri olan bu mızraklar³²², düşmanın ata ve süvariye yaklaşmasını engelleyen uzun mızraklardı.³²³ Hunlar, ölümden sonraki hayata inandıkları için ölülerini mızraklarıyla beraber gömmüşler³²⁴ ve hatta bazı yerlerde mızrakların mezarların üzerlerine dikmişlerdir.³²⁵

3.1.4. Bıçak/Hançer

Bronz dökümcülüğü ve demir eritme sanatında usta olan Hunların kullanmış oldukları askerî silahlar, bu sanatlarını ön plana çıkaran, genellikle demir ve bronzdan yapılmış olan silahlardır. Bunların önemli bir kısmını kamalar, bıçaklar, baltalar ve kılıçlar oluşturmaktadır. Özellikle bronzun Hun askerî yaşantısında çok büyük bir öneme sahip olduğu anlaşılmaktadır. Bununla bağlantılı olarak da Hun mezarlarından çok sayıda bronzdan veya demirden yapılmış bıçak, kama ve hançer çıkarılmıştır.³²⁶

Diğer atlı göçebe kavimler de olduğu gibi bıçak, Hunlar arasında da en fazla kullanılan kesici aletlerden birisidir. Hançer ve kama³²⁷ olarak adlandırılan daha özelleştirilmiş, eğri uçlu ve iki yüzü keskin olan bu bıçaklar, daha çok yakın

³²¹ Ebû 'Osman 'Amr b. Bahr el-Câhiz, *Hilâfet Ordusunun Menkabeleri ve Türklerin Faziletleri*, Çev. Ramazan Şeşen, Ankara 1967, s. 66.

³²² Nicolle-Mcbride, *Attila and the Nomad Hordes*, s. 16.

³²³ Gumilëv, *Hunlar*, s. 572-573.

³²⁴ Hildinger, *Warriors of the Steppe*, s. 64.

³²⁵ Göksu, *Türk Kültüründe Silah*, s. 228.

³²⁶ Sarıtaş, *Çin'de Yapılan Arkeolojik Araştırma ve Kazılara Göre İslâmiyet'ten Önce Türklerde Kültürel Hayat*, s. 63.

³²⁷ Çin kaynakları, Hunların yakın dövüş silahı olarak kamalardan da bahsetmektedir. Bkz. *Han Hanedanlığı Tarihi*, s. 1.

muharebelerde kullanılmıştır.³²⁸ Hun kurganlarında, demir levhalarla kaplanmış bıçak kaplarına da rastlanır. Demir levhanın eğrilmesi ve uçlarının çivilenmesiyle meydana gelen bu kından, tek ağızlı ve tedrici olarak sivrilen demir bir bıçak çıkmıştır. Bıçak kına nazaran küçüktür. Bu tip bıçaklar, muhtemelen eğri kılıçların proto-tipini oluşturmuştur.³²⁹

Batı Hunları, ikinci bir kısa kılıç ya da uzun hançer (kama) kullandılar. Bu kama muhtemelen, eski İranlıların ya da İskitlerin kullandığı kısa kılıçtan ortaya çıkmıştır. Gerçekte, bu tür ikinci silahların ilk kökeni, Orta Asya'dır. Bel çevresine yatay olarak asılan bu kamayı, Maverâünnehr'e kadar ulaşan Araplar, savaştıkları Türklerden öğrenmiş ve onu "*khanjar*" olarak adlandırmışlardır. Avrupa'da erken ortaçağ boyunca Germen ve Norman (Kuzey Avrupalı) kabilelerin kullandığı ve en karakteristik özelliklerinden olan *seax* adlı kamanın kökeni, muhtemelen bu silaha dayanmaktadır.³³⁰

Nitekim arkeolojik buluntulara göre, M.Ö. 500-300 yılları arasında ilk Sibiryaya bronz hançer ve bıçak üretimi meydana gelmiş olup bunlar Minusinsk'den itibaren bir tarafta Hun çağı Ordosuna diğer taraftan da Macaristan içlerine kadar yayılmıştır.³³¹

3.1.5. Kement

Çoğu bozkır göçebesinin kullandığı gibi Hunlarda, savaş esnasında düşmanlarını etkisiz hale getirmek için bir savaş silahı olarak kemendi kullanmışlardır.³³² Hunlar, seri uygulanan, alışılmadık manevralardan ve uzun bir sırtığın ucuna bağlanan iplerden oluşan bu kement ile at üzerindeki süvarileri de etkisiz hale getirmişlerdir.³³³

³²⁸ Váczy, "Hunlar Avrupa'da", s. 83.

³²⁹ Ögel, "Türk Kılıcının Menşesi ve Tekâmülü Hakkında", s. 435.

³³⁰ Nicolle-Mcbride, *Attila and the Nomad Hordes*, s. 14.

³³¹ Grousset, *Bozkır İmparatorluğu*, s. 45.

³³² Hildinger, *Warriors of the Steppe*, s. 64.

³³³ Roux, *Orta Asya -Tarih ve Uygarlık-*, s. 39.

Hunlar hakkında bilgi veren Ammianus, “...düşmanlar, süvari kılıcı ile yaralanmaktan korunurlarken, Hunlar üzerine örgülü çaput şeritler (kement) atarlar, onları dolayıp yakalar ve onların yürüme ya da binme güçlerini ellerinden alırlar”³³⁴ diyerek kemendin Hunlar tarafından nasıl kullanıldığını ve düşmanı nasıl etkisiz hale getirdiğini belirtmektedir.³³⁵ Bu konuyla ilgili olarak Sozomenus’un aktarmış olduğu bir hikâyede oldukça ilginçtir. Sozomenus tarafından anlatılan bu hikâyede, Tomi Piskoposu Theotimus, Hunlara esir düşer. Bir Hun da Theotimus’a kement atmak için elini kaldırdığında eli havada donup kalır ve ancak müstakbel kurbanın -Theotimus’un- Hunlu namına Tanrı’ya yalvarmasıyla Hun savaşçısının eli düzeler.³³⁶ Böyle bir bilginin ışığında insan şunu merak edebilir: Acaba Plano Carpi’nin bildirdiğine göre, her Moğol -bozkır- askerinin taşımakta olduğu ip gerçekten savaş alet edevatının çekilmesi amacıyla mı yoksa -Franciscan’ın görüşünde olduğu gibi- basitçe bir kement olarak mı bulunduruluyordu.³³⁷

Bazı yazarlar tarafından Türklerin ortaya çıkardığı bir silah olarak görülen kement³³⁸ hakkında dönemin tanığı olan Efraim’de bilgi vermekte ve bu silah sayesinde Hunların en güçlü yiğitleri bile etkisiz hale getirdiğini belirtmektedir.³³⁹ Aynı yazar, Hunların Urfa’ya ulaşip İsa’nın şerefine yapılan kadın ve erkek keşiş ikametgâhlarını alçaltmak için şehrin yüksekliklerine kadar tırmandıklarından bahsetmektedir. Ancak bu tırmanmanın kementle mi yoksa merdiven gibi herhangi bir tırmanma aracıyla mı yapıldığı açık değildir. Erken dönemlerde hızlı süvari birliklerinin yanında merdiven gibi uzun bir tırmanma aracının taşınması zor olacağı için büyük ihtimalle Hunlar, bu ikametgâhlara kement fırlatarak tırmanmışlardır.³⁴⁰

³³⁴ Marcellinus, XXXI.2.9; Sinor, “The Inner Asian Warriors”, s. 142; Maenchen-Helfen, *The World of the Huns*, s. 240.

³³⁵ Ahmetbeyoğlu, *Avrupa Hun İmparatorluğu*, s. 160.

³³⁶ Turhan Kaçar, “Avrupa Hunları ve Hıristiyanlık”, *Türkler*, C. III, Ed. H. C. Güzel, K. Çiçek, S. Koca, Ankara 2002, s. 388.

³³⁷ <http://www.newadvent.org/fathers/26027.htm>, 11.07.2012; Sinor, “The Inner Asian Warriors”, s. 142.

³³⁸ Roux, *Orta Asya -Tarih ve Uygarlık-*, s. 39.

³³⁹ Sándor Eckhardt, “Efsanede Attila”, *Attila ve Hunları*, Ed. Gyula Németh, Çev. Şerif Başstav, Ankara 1982, s. 127.

³⁴⁰ Váczy, “Hunlar Avrupa’da”, s. 53.

Ayrıca kement kullanmayı Germenler ya Hunlardan ya da Alanlardan aldılar. Kement, Alanlarında tipik silahıydı ve belli bir kültürel çevreye dâhil edilmeden geniş bir alanda kullanıldı.³⁴¹

Orta Asya'daki Türkler hakkında bilgi veren ve IX. yy'ın en önemli Arap yazarlarından olan el-Câhiz de Türklerin at üzerindeyken etkili bir şekilde kement kullanmasından bahsetmiştir ki:

“...Bu kadar hızlı gitmesine rağmen kement atmasında, kemendi ile düşmanın atını yere yıkmasından ve süvariye atının üzerinden kapıp almasından emin olunamaz. Bununla beraber Türk, ekseri kement atarken başka türlü oyunlar düşünür” demektedir.³⁴²

3.2. Avrupa Hun Ordusunun Savunma Araçları

3.2.1. Zırh

Asya'nın doğusunda karşılaştığımız zırh, muhtemelen ilk önce atın yüzünü koruması için deri bir başlığın takılmasıyla ortaya çıkmış ve bu başlık daha sonra gerçek bir zırha dönüşmüştür. Aynı zamanda zırhlı askerlerin ve atların ortaya çıkışı da Çin'deki Han dönemi (M. Ö. 206-M. S. 220) çizimlerinden anlaşıldığı kadarıyla aynı döneme rastlaması muhtemeldir.³⁴³

Hun savaşçıları kendilerini ölümcül saldırılardan korumak için dizlerine ya da bellerine kadar uzanan katmanlı ve öncekilere göre daha dayanıklı olan *lamellar* zırhını kullanırlardı. Bu zırh, savaşçının sosyal konumuna bağlı olarak da daha estetik ve sık bir şekilde yapılırdı. Yalnız şunu belirtmek gerekir ki, Hunların çok az bir kısmı, başbuğları ve maiyetindekiler genellikle zırh ile donanırdı. Fakat Roma'da ve Konstantinopolis'te paralı asker olarak hizmet eden Hunlar, muhtemelen Roma ve Got teçhizatlarından satın alırken zırh çeşitlerini de tanımışlardır.³⁴⁴ Özellikle Attila

³⁴¹ Maenchen-Helfen, *The World of the Huns*, s. 240.

³⁴² el-Câhiz, *Hilâfet Ordusunun Menkabeleri ve Türklerin Faziletleri*, s. 67.

³⁴³ Altheim, *Attila et Les Huns*, s. 23.

³⁴⁴ Fields-Hook, *The Hun Scourge of God AD 375-565*, s. 29.

zamanında Hun askerlerinin demir göğüs zırhlarını kullandıklarını ve bazı yıldızlı tolgalardan bahsedildiğine dair kayıtlar vardır.³⁴⁵

Muhtemelen Asya doğusunda ortaya çıkan bu *lamellar zırhı*, yatay ve dikey bir şekilde birbirine bağlanan, ince, dar dikey plakalar olan lamina'dan yapılmıştı. Pullu zırha benzer şekilde *lamellar*, oldukça bükülmez esnek olmayan bir vücut zırhı türüydü ve saldırıya açık olan kasıklarda ve kollarda ilave *pteruges*³⁴⁶ gerektirirdi.³⁴⁷

3.2.2. Miğfer/Başlık

Hun savaşçıları ayrıca başlarına gelebilecek darbelere karşı korunmak için, günümüzde arkeologlar tarafından “*spangenhelm*” olarak adlandırılan demir bir başlık takarlardı. Muhtemelen Tuna havzası ve Sarmatlar arasında veya Sâsâni-Pers kökenli olarak ortaya çıkan bu başlıklar, kenar bantları ile desteklenerek, yuvarlak şeklini muhafaza eden genellikle dört veya altı bölümden oluşan başlıklardı. III. yy'ın sonu ve erken IV. yy'ın başında bu başlık türü, Roma ordusunda da yaygın bir şekilde kullanıldı. Ayrıca bir yüz maskesi eklenmesiyle bir başlık olan ünlü Sutton Hoo Anglo-Saxon zırhının öncüsü oldu.³⁴⁸ Temel formlarında bu başlıklar, bir bereden biraz daha fazlası idi. Fakat yüzü genel itibariyle koruyan yanak kaplamaları, boyun ve burun korumalıkları da mevcuttu. Bu başlıklar, genellikle ganimetlerde elde ediliyordu.³⁴⁹

3.2.3. Kalkan

Hun savaşçıları, hem atın üzerindeyken hem de yaya olarak savaştıkları zamanlarda, kendilerine gelebilecek saldırılara karşı kalkanlar kullanırlardı. Bu

³⁴⁵ Nicolle-Mcbride, *Attila and the Nomad Hordes*, s. 22.

³⁴⁶ Romalı askerlerin giymiş oldukları, etek şeklinde, şeritlerden oluşan ve muhtemelen ketenden yapılmış olan bir giysi, hem etek şeklinde hem de omuzlarda kullanıldığını görüyoruz.

³⁴⁷ Fields-Hook, *The Hun Scourge of God AD 375-565*, s. 29.

³⁴⁸ Hildinger, *Warriors of the Steppe*, s. 65.

³⁴⁹ Fields-Hook, *The Hun Scourge of God AD 375-565*, s. 30.

kalkanlar, özellikle atın üzerinde kullanılabilecek ve hareket kabiliyetini engellemeyecek kadar küçüktü. Hunların yaya savaşmak için attan indiği, piyade okçusu olarak hizmet ettiği zamanlarda, bu kalkanlar ile korunduklarını görüyoruz.³⁵⁰ Bu korunmalarını, küçük bir dairevî sepet söğüdünden veya ağaçtan yapılmış kalkanlar ile yaparlar ve bunların arkalarına gizlenebilirlerdi. Hun savaşçıları kalkanlarını genellikle sol kola sararlardı.³⁵¹

3.3. Avrupa Hunlarının Kale Kuşatması

Göçebe bozkır ordularında kale kuşatma tekniklerinin çok iyi bir şekilde bilinmediği ve bu özelliklerinin sonradan ortaya çıktığı bir gerçektir. Orta Asya'da gerçekleştirilen kale kuşatma mücadelelerinde bozkır atlılarına ihtiyaç duyulduğunu biliyoruz. Bu anlamda Avrupa'nın içlerine kadar geniş bir hâkimiyet sahası temin eden Avrupa Hunları da kale kuşatma tekniklerini bilmiyorlardı. Kuruluş devresinde ve özellikle de Doğu bölgelerinde güçlü olmayan Roma kalelerine karşı da bu teknikleri öğrenmek zorunda kalmamışlardı. Nitekim Kafkasların kuzeyindeki Alanların ve batısındaki Gotların şehirlerini tahkim eden kaleleri mevcut değildi. Bu durum bir anlamda bozkır savaş usullerinin geniş alanlarda kullanılmasına olanak sağlıyordu. Ancak Hun saldırılarının Orta hatta Batı Avrupa'ya kadar genişlediği zamanlarda atlı ve okçu birliklerinin gerçekleştirmiş olduğu saldırıların yeterli olmadığı görülmüştür. Germanlerin Hun askerî birliklerine katılması bir anlamda Orta ve Batı Avrupa'daki güçlü Roma kalelerinin kuşatılmasına ve savaş sisteminin değişmesine imkan tanımıştır. Nitekim onların Hunlardan farklı savaş tarzlarının ve silahlarının olduğu bilinen bir gerçektir. Askerî sisteme dahil olmalarıyla ilk önce fetihler için ve sonrada savaş teçhizatlarının taşınmasında gerekli olan insan gücünün temini sağlanmış oluyordu. Bu anlamda Germanlerin katılımı, orduya sayıca bir üstünlük vermenin yanı sıra kuşatma tekniklerinin de öğrenilmesinde ve uygulanmasında önemli bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Nitekim Germanler ve özellikle de Gotlar, Roma güçleri ile sürekli mücadele ediyorlardı. Onların nasıl hareket ettiklerini biliyor, Roma ordularından öğrenmiş oldukları kuşatma

³⁵⁰ Nicolle-Mcbride, *Attila and the Nomad Hordes*, s. 15.

³⁵¹ Hildinger, *Warriors of the Steppe*, s. 65.

tekniklerini ve silahlarını hızlı bir şekilde benimsiyor ve Hun askerî sınıfı ile özellikle de kağan ile paylaşıyorlardı.

Hun soyluları, birinci elden ilk kuşatmayı 439 yılında görmüşlerdi. Heather'a göre, Hunların Viminacium ve Naissus şehri kuşatmaları, yeni geliştirdikleri bir savaş tekniğini temsil etmesi bakımından daha büyük bir olasılıktı.³⁵² Orta ve Batı Avrupa'ya yapılan saldırılar sonucunda özellikle Viminacium, Ratiaria, Naissus ve Aquileia kalelerine yapılan kuşatmalar çok önemlidir. Dönemin bu güçlü kaleleri, atlı ve okçu birliklerinin ele geçirebileceği tarzda kaleler değildi ve güçlü bir şekilde tahkim edilmişlerdi. Bu anlamda örnek verebileceğimiz iki kale kuşatması söz konusudur. Bunlar Naissus ve Aquileia kuşatmalarıdır.

Naissus kuşatma sırasında surların önüne doğru insan gücü ile ilerletilen tekerlekler üzerine monte edilmiş ve okçuları korumak için panelleri olan uzun vinçlerin veya okçu kulelerinin, bunun yanında çok büyük makineler olan mancınıkların surları yıkmada etkili bir şekilde kullanıldığını görüyoruz. Ayrıca Hun ordusunun bir kısmının da yüksek merdivenler ile surlara tırmanmaya çalıştıklarını ve ana kapıdan da bir kısım Hun askerinin koçbaşı ile girmeye çalıştıklarını görüyoruz.³⁵³ Aynı şekilde Aquileia şehri kuşatması da bu şekilde gerçekleştirilmiştir. Bu kuşatmalar sırasında Germen birliklerinin sayısının oldukça fazla olduğunu tahmin edebiliriz. Nitekim bu tarz kuşatmalarda insan sayısı oldukça etkili ve önemlidir.

Hun ordusunun savaşlar sırasında kullanmış oldukları saldırı ve savunma teçhizatlarından bahsettiğimiz bu bölümden sonra son bölümümüzde askerî yapının sosyo-kültürel boyutlarını ve etkilerini anlatmaya çalışacağız. Ayrıca Avrupa Hun İmparatorluğu'nun kurulduğu coğrafya, hem Roma İmparatorluğuna sınır olması hem de Germen bölgeleri üzerinde hakimiyet kurması sebebiyle bir takım askerî etkileşimleri de beraberinde getirmiştir. Bu anlamda özellikle Roma İmparatorluğu içerisindeki Hun askerlerinin durumunun ne olduğu, Hun ordu yapısının ve

³⁵² Heather, *Fall of the Roman Empire: A New History of Rome and the Barbarians*, s. 303.

³⁵³ Ahmetbeyoğlu, *Grek Seyyahı Priskos (V. Asır)'a Göre Avrupa Hunları*, s. 74-75; Kelly, *Attila*, s. 126.

teçhizatlarının Roma ve Germen orduları üzerindeki etkilerinin ne olduğu ve ordunun gelecekte nasıl bir değişime maruz kaldığı sorusunu cevaplamaya çalışacağız.

IV. BÖLÜM

SOSYO-KÜLTÜREL BAĞLAMDA AVRUPA HUN ORDUSU

4.1. Sosyo-Kültürel Bağlamda Avrupa Hun Ordusu

Göçebe yaşam tarzı, doğayla iç içe olan ve mücadeleyi gerektiren bir yaşam tarzıdır. Ancak, tabiat bu göçebe kavimlere o engin bozkırlarda at sürmek için gerekli olan her şeyi, fizikî yapıyı ve hayat tarzını vermeyi de ihmal etmemiştir.³⁵⁴ Bu anlamda göçebe savaşçıların, doğayla ve düşmanlarıyla sürekli bir mücadele içerisinde olduklarını ve bununla bağlantılı olarak da çevik -eğitilmiş- durmaları gerektiğini de unutmamak gerekir. Nitekim Hunlar da, yeni otlaklara ve savunmalara ihtiyaç duymadıkları barış zamanlarında, askerî becerilerini geliştiren bir takım av talimleri gerçekleştirirdi.³⁵⁵

Çin kaynağı Sima-Qian, bu atlı birliklerin eğitimlerinden şöyle bahsetmektedir:

*“... Çocuklar bir koyuna biner, küçük kuşlara ve sıçanlara bir yayla atış yaparlar. Büyüdüklerinde tilkileri ve tavşanları ve yemek için ihtiyaç duyduklarını vururlar. Savaşçıları mükemmel okçular ve tamamıyla zırhlanmışlardır. Barış zamanlarında sürülerini takip etmek gelenekleridir. Böylece okçulukları ve avlanmaları yaşamlarının bir tarzı olarak şekillenmiştir. Savaşla tehdit edildiklerinde, bu talimleri, beklenmedik saldırılar yapmak ya da istila etmek için uygularlar. Bu onların doğasının parçasıydı.”*³⁵⁶

Bu ifadeyi doğrulayacak bir tanımda Batılı yazar Sidonius tarafından yapılmaktadır ki o, “Çocuk atını alıp bindiğinde annesinin yardımı olmaksızın nadiren üzerinde durmayı öğrenmesi gerekmektedir”³⁵⁷ bilgisini verir. Bu açıklamadan, Hunların küçük yaşlarda binek binmeyi -özellikle bazen birisinin yardımına ihtiyaç duyarak- öğrendiklerini görmekteyiz. Ayrıca bazı Batılı yazarlar

³⁵⁴ Grousset, *Bozkır İmparatorluğu*, s. 19.

³⁵⁵ Ahmetbeyoğlu, *Avrupa Hun İmparatorluğu*, s. 158.

³⁵⁶ Fields-Hook, *The Hun Scourge of God AD 375-565*, s. 26-27.

³⁵⁷ Maenchen-Helfen, *The World of the Huns*, s. 206.

Hun süvarilerinin atından indikten sonra yürüyemediklerini belirtirler.³⁵⁸ Ammianus'un vermiş olduğu bu bilginin garip olmasının yanı sıra, günlük yaşantılarının uzun bir parçasını atının üzerinde geçiren bozkır süvarilerinin - göçebelerinin- yürüyüşlerinin yalpalı olması gayet normal karşılanmalıdır.³⁵⁹ Ayrıca doğa ile gerçekleştirmiş oldukları bu yaşam tarzları sayesinde, özellikle toplu olarak gerçekleştirilen av talimlerinde, geleceğin kağanları, askerlik sanatının en önemli dersi olan arazinin durumunu çabucak belirleme, uzaklığı ve zamanı kestirebilme yetisini de kazanırlar.³⁶⁰

İster kovalama da ister savaş meydanında olsun, Hun savaşçısının yay kullanımı onun çevresinde, savaşçının güçlenmesi ve itibarının artması anlamına geliyordu. Ayrıca bir Hun delikanlısının birisine meydan okuması, onun at ve yay kullanımındaki hâkimiyetine bağlıydı. Bunu başarması ise onu atlı bir savaşçı konumuna getirir ve itibarını artırır.³⁶¹

4.1.1. Bir Avrupa Hun Savaşçısının Donanımı

Hiç şüphesiz ki bütün Asya göçebelerinin en etkili silahı, kullanımı ayrı bir yetenek gerektiren *Bileşik yay*dır. Ancak Hun savaşçıları sadece yay taşımamışlar, bunun yanında bir çobanın doğal silahı olan kemendin yanı sıra hafif mızrak ve kılıçta taşımışlardır. Ammianus, Hun savaşçılarının taşımış oldukları kılıçların iki kenarının çok keskin, uzun kabzalı, demirden yapılmış ve at üzerinde kullanıma uygun kılıçlar olduğunu söyler.³⁶² Bir kılıca ilave olarak, savaşçının belini çepeçevre saran kemerinde³⁶³, yatay bir şekilde duran uzun bir hançer de bulunurdu. Sadaklar bir kemere bağlı ya da sırtta omuzdan asılarak taşınırdı. Fiziksel savunmalarını

³⁵⁸ Ammianus, XXXI.2.6.

³⁵⁹ Maenchen-Helfen, *The World of the Huns*, s. 207.

³⁶⁰ Gibbon, *Roma İmparatorluğu'nun Gerileyiş ve Çöküş Tarihi II*, s. 400.

³⁶¹ Fields-Hook, *The Hun Scourge of God AD 375-565*, s. 27.

³⁶² Ammianus, XXXI.2. 9.

³⁶³ Grousset de, Hunların geniş pantolonlar giydiklerini ve pantolonlarını “tokalı bir kemer” ile tutturdıklarını belirterek ayrıca kemerlerine bağlı olarak bellerinden aşağıya sarkan sadaklarının veya kılıç kınlarının olduğundan bahseder. Bkz. Grousset, *Bozkır İmparatorluğu*, s. 49.

küçük bir dairevî kalkan ile yaparlardı. Böylece iyi donanmış bir Hun soylusu, bir zırha, başlığa, kılıca ve kalkana sahip olacak ve yayının yanı sıra mızrakta taşıyacaktı. Nitekim atı ve silahları ile hünerleri onu oldukça heybetli yapacaktı.³⁶⁴

4.1.2. Günlük Yaşamı Sırasında Avrupa Hun Savaşçısının Giyimi

Diğer bozkır göçebeleri gibi Hun savaşçıları da atları üzerinde rahat hareket edebilecek ve soğuktan korunabilecekleri tarzlarda elbiseler giymişlerdir. Prokopius, Hunların sık dokunmamış elbiseler giydiğinden bahseder. Bele kadar uzanan ve kemerle tutturulan kısa kollu gömlekleri, doğal yün veya keçi kılı yapımıydı. Uzun deri botları, öküz derisinden olup genellikle topuksuz ve tabanları yumuşak deriden yapılmıştı. Büyük kaftanları, elleri sıcak tutmak için çok uzun olması ile genellikle kürklüydü. Kendi tasarımları olan bu kaftanlar, ata binişlerde esnekliğe uygundu. Ayrıca Hunlar, keçi postundan kulaklıklılı veya tilki derisinden kesilmiş keçe bir şapka giyerlerdi. Şurası ilginçtir ki, giyilen bu kürklerin tipleri bir erkeğin rütbesini - halk içindeki konumunu- gösterirdi. Halktan kimseler, kurt ya da köpek yünü -postu- giyerken bir Hun soylusu ise samur ya da sincap kürkü giyerdi.³⁶⁵ Bu bilgilerin yanı sıra Romalılar, keten gömleğin giyildiğini ilk defa Hunlarda görmüşlerdi.³⁶⁶

4.1.3. Savaş Esirlerinin Durumu

Kazandıkları muharebeler sonrasında Hunlar, esirler almışlar ve yapılan anlaşmalar karşılığında da bu esirlerin değiş tokuşunu gerçekleştirmişlerdir.³⁶⁷

³⁶⁴ Hildinger, *Warriors of the Steppe*, s. 65.

³⁶⁵ Fields-Hook, *The Hun Scourge of God AD 375-565*, s. 29.

³⁶⁶ Kafesoğlu, *Türk Milli Kültürü*, s. 306.

³⁶⁷ 434 de Doğu Roma İmparatorluğu ile gerçekleştirilen Margus Barışı'nda: “*Esir edilmiş Romalılarla ve daha önce Roma'ya kaçmış olan birçokları ile birlikte, Hunlardan kaçacaklar Roma hududuna kabul edilmeyecekler*” ve “*Romalı mülteciler ile esir alınmış olanların her biri için 8 altın kurtarma ücreti ödenecek. Ancak bu fidyeyi verdikten sonra esirler geri dönebilecekler.*” maddelerinin yer alması özellikle Hun yönetimi için çok fazla şey ifade ediyordu. Bkz. Ahmetbeyoğlu, *Avrupa Hun İmparatorluğu*, s. 62; Birincisi, bu esirlerin değiş tokuşu sırasında, fidyelerin esir alanlara ödendiğini

Romalıların ihtiyaç duydukları kadar Hunlar esirlere ihtiyaç duymamışlar, onları genellikle fidye karşılığında serbest bırakmışlardır.³⁶⁸ Ayrıca Hun İmparatorluğu içerisindeki kölelerin önemli mevkilere yükseldikleri de görülmüştür.³⁶⁹ Savaşlar sırasında Hunlar tarafından alınan esirler, efendilerinin hizmetinde çalışmış, av partilerine ve savaşlara katılmışlardır. Paniumlu Priscus, Hunlar için çalışan Romalı esnaflardan ve Hunların esirleri ile iyi anlaştığını belirtmiştir. Ayrıca A. Bernštam Hunların bu davranışlarıyla, köleci toplum düşüncesini yıkarak, tarihte ileri bir rol oynadıklarını da veciz bir ifade ile belirtmektedir.³⁷⁰ Hunların Naissus kuşatmasında vasıflı kişileri esir olarak aldıklarını görüyoruz.³⁷¹ Hun toplumunda özgürlüklerini kazanmış esirlerde mevcuttu. Attila'nın sarayına yapmış olduğu seyahati sırasında Priscus Fragment 8'de bunun çok güzel bir örneğini vermektedir. Seyahati sırasında Priscus, zengin görünümlü aslen Grekli olan birisiyle muhabbet eder. Bu muhabbetinde Greklinin Onegesius'un esiri olduğu, savaşlarda elde etmiş olduğu ganimetleri efendisi Onegesius'a vererek özgürlüğüne kavuştuğunu, Hun ülkesinden bir kadın ile evlendiği ve önceki hayatından daha refah bir hayat sürdürdüğü bilgisini

ve devletin kasasına doğrudan bir paranın gitmediğini görüyoruz. İkincisi, Hun kağanları esirlerin fidye ödenmeden kaçmalarını önlemek için sıkı önlemler almak zorunda kalmıştır. Bkz. Şerif Başta, *Makaleler II*, Haz. E. Semih Yalçın - Emine Erdoğan, Ankara 2005, s. 244; Ayrıca, sığınan ya da kaçan mültecilerin ve özellikle bunların ödemelerinin gerçekleştirilmediği bahane edilerek sık sık savaş sebebi de yapıldığını görüyoruz. Bu tarz durumlarda her iki imparatorlukta esirleri, siyasi ve askerî mekanizmaları tetikleyen birer unsur olarak kullanmıştır. Nitekim Roma sınırları içerisinde bulunan mültecilerin Roma imparatorluğunun finanse etmesi durumunda Hun yönetimine karşı her zaman isyan çıkarma potansiyelleri mevcuttu. Bkz. Kelly, *Attila*, s. 117.

³⁶⁸ Uldin hâkimiyetinin ilk yıllarında Hunlar Romalı esirler karşılığında bu dönem için hiç de az olmayan 1 Solidus alırlardı. Bu dönemde yalnız yaşayan bir işçi bir solidus ile birkaç ay geçinebilirdi. IV. yy.'da orduya alınan bir kişi üniforma, teçhizat ve diğer başlangıç masrafları için 6 solidus alıyordu. Bkz. Kelly, *Attila*, s. 141; Margus Barışında bir esir için 8 solidus, Anatolius Barışında ise 12 solidus ödenmesi kararlaştırılmıştı. Dönemin ekonomik şartları, özellikle Roma İmparatorluğu için düşünüldüğünde bir esir için ödenen fidye ciddi bir rakamdı ve bir anlamda Hun ileri gelenlerinin zenginleşmesi için basit bir yoldu.

³⁶⁹ Nicolle-McBride, *Attila and the Nomad Hordes*, s. 22.

³⁷⁰ Alexander P. Kazhdan, "Huns", *ODB*, Vol. II, Ed. Alexander P. Kazhdan, Oxford University Press 1991, s. 957.

³⁷¹ Kelly, *Attila*, s. 45; Friell-Williams, *The Rome that Did Not Fall: The Survival of the East in the Fifth Century*, s. 70.

vermektedir.³⁷² Bu bilgiden de anlaşılacağı üzere Hun toplumunda esir ya da özgür savaşçıyla lideri arasında büyük bir sosyal tabaka farkı söz konusu değildi.³⁷³

Ayrıca Priscus, İskit âdetlerine göre esirlerin önce şeflerine gittiğini ve sonra ileri gelenlerin köleleri seçtiği bilgisini vermektedir.³⁷⁴ Batılı yazarlar da Hunlarda kölelik kavramının olduğundan hiç bahsetmemişlerdir. Nitekim Ammianus, Alanların Hunların yönetimi altına girmesinden sonra onların esarete olmadıklarının bilgisini vermiş ve bu konu üzerinde büyük bir titizlikle durmuştur.³⁷⁵

4.1.4. Avrupa Hun İmparatorlarının Askerî Özellikleri

Türk kağanlarının askerî yetenekleri tarihte bilinen bir gerçektir. Bu anlamda Hsiung-nu kağanı Mo-tun'un on'luk sistemi bulması ve ordusunu bu sisteme göre düzenlemesi askerî anlamda büyük bir yeteneğin ve değişimin örneğidir. Bu sistemin çok sayıda faydaları olmakla beraber en önemli faydası bozkır ordularının artık düzenli orduya geçişini sağlaması ve komuta kademesinin oluşmasıdır.

Hun göçebelerinin çeşitli nedenlerle Orta Asya'dan ayrılmaları ve Doğu Avrupa coğrafyasına yerleşmeleri, elbette ki onları komuta edecek ve bir arada tutunmalarını sağlayacak askerî anlamda yetenekli lider veya liderleri gerektirmiştir. Bu anlamda Doğu Avrupa'ya yapılan ilk göçler esnasında Hun göçebelerinin lideri konumunda fazla bilgi sahibi olamadığımız Balamir bulunmaktaydı. Onun ölümünden sonra Doğu ve Batı Roma İmparatorluklarını askerî ve siyasî anlamda kontrolü altında tutmaya çalışan Uldin Avrupa Hunlarının lideri olmuştur. Onun döneminde Batı Roma İmparatorluğu ile iyi ilişkiler gerçekleştirilmiş, askerî anlamda çok önemli olan ittifaklar gerçekleştirilmiştir. Bu ittifaklar sonucunda Avrupa Hun lideri Uldin, Batı Roma İmparatorluğu'nu askerî anlamda kendisine muhtaç kılmıştır. Ayrıca onun bu askerî gücü ve güveni sayesinde Roma İmparatorluğu'na tehditler savurmuş, "*Güneşin battığı yere kadar her yeri*

³⁷² Bury, *History of the Later Roman Empire*, s. 283.

³⁷³ Nicolle-Mcbride, *Attila and the Nomad Hordes*, s. 22.

³⁷⁴ Bury, *History of the Later Roman Empire*, s. 284.

³⁷⁵ Thompson, *Hunlar*, s. 66.

fethedebileceğini” belirtmiştir. Askerî ve siyasî anlamda akılcı ve yetenekli olan Uldin, Batı Roma İmparatorluğu ile iyi ilişkiler ve gelebilecek tehditlere karşı ittifaklar kurmuş, bir anlamda denge siyaseti takip etmiş, Doğu Roma İmparatorluğu’nu ise sürekli baskı altında tutmuştur. Bu siyaset sayesinde Avrupa Hunları Tuna kıyılarını geçip Roma sınırlarına girmişlerdir. Böylece Hun göçebelerine yeni yaşam alanları sağlanmıştır. Rua döneminde de Batı Roma İmparatorluğu ile olan askerî müttefiklik devam etmiştir. Onun ölümünden sonra da Hun yönetimini Attila ve Bleda üstlenmiş olup hükümdarlık vasfını Bleda taşımıştır. Ancak üstün yeteneklerinden dolayı devlet işlerinin tamamını Attila yürütmüştür.

Attila bir devlet adamında olması gereken, kurnazlık, sezgi, sabır, kararlılık, ileri görüşlülük gibi bütün meziyetlere sahipti. Bir harp adamı olmasından ziyade mükemmel bir diplomat ve her fırsatı iyi değerlendiren, açık görüşlü ve müzakerelerde inatçı bir teşkilatçıydı. Kırıp döken düzensiz göçebe gruplarını disiplinli bir askerî kıtaya dönüştüren parlak bir komutandı.³⁷⁶ Onun askerî özelliklerini ve uyanıklığını gösteren birçok örnek mevcuttur. Bir örneğini verecek olursak, Margus barış anlaşmasının yapılmasından sonra 439-440 yıllarında Vandallar Afrika’nın birçok yerini ele geçirmiş ve bundan dolayı da Doğu-Batı Roma orduları onlara karşı koymak için sevk edilmişlerdir. Bu durumu fırsat bilen Attila sağlam istihbarat sonucunda büyük bir hızla hareket ederek Tuna’da bulunan ve Doğu Roma’nın son sığınağı ve aslında bir pazar yeri olan Castra Constantia’ya saldırdı ve yağmaladı. Bunun üzerine Romalılar derhal Hunlara elçi göndermişler ve bu saldırının anlaşmaya uygun olmadığını belirtmişlerdir. Ancak askerî ve diplomatik yetenekleri göz önüne alındığında Attila, hareketin neden yapıldığını Roma elçilerine diplomatik ikna ediciliği sayesinde anlatmıştır. Attila’ya göre bu saldırının sebebi, Margus Piskoposu Hun sınırlarına girerek Hunlarca kutsal olan mezarları soymuştu. Bu sebeple piskoposu kaçaklarla birlikte, Margus anlaşmasına uygun bir şekilde iade etmedikleri taktirde savaş ilan edeceğini belirtmiştir. Bu durumda Attila’nın diplomatik manevralarının kendisini haklı duruma çıkaracak kadar etkili olduğunu görüyoruz.³⁷⁷

³⁷⁶ Kelly, *Attila*, s. 15.

³⁷⁷ Ahmetbeyoğlu, “Büyük Hun Kağanı Attila”, s. 904.

Attila'nın hesaplı bir ifade bolluğu gösteren nutukları ve korkutmaları hep stratejik hazırlıklar idi. Savaşla korkutma sayesinde Attila daha harekete geçmeden Romalılar birçok isteğini yerine getirmiş oluyordu.³⁷⁸ Bunun yanında Iordanes ve Priscus Attila'yı kendi adamlarına karşı son derece âdil, hizmetkârlarına karşı cömert, samimî, itaatte hoşgörülü, çevresinin debdebesi yanında basit hayatlı birisi olarak tanıtmışlardır. Bu göçebe ordusunun başkomutanında olması garip gelen bilhassa muharebelerde gösterdiği hile ve siyaset dehâsıydı. Muharebe anında bir komutandan ziyade insanları sevk eden bir özellik göstermekte tehdit ettiği yerin dışında başka bir yerden saldırmakta ve daima bu göçebede görülen ve hiç olmazsa zahiren kendisini haklı çıkarmak için ortaya koyduğu hukuk taraftarlığı, diplomatik bahaneler yaratmak için hukukî dayanaklar araması oldukça ilgi çekicidir.³⁷⁹ Attila'nın ölümünden sonra başa geçen Avrupa Hun kağanlarının askerî ve siyasî anlamdaki yeteneksizlikleri devletin hızlı bir şekilde çökmesine neden olmuştur. Bu anlamda devletlerin güçlenmesinde ve güçlü kalmasında, dirayetli, akıllı, askerî ve siyasî anlamda yetenekli kişilerin etkili olduklarını Avrupa Hun İmparatorluğunda çok iyi bir şekilde görebilmekteyiz.

4.2. Roma Ordusu

Ele alınan dönem, -IV. yüzyılın ortası ile VI. yüzyılın sonu- antik dünyaya ait kurumların özellikle de mevcut askerî kurumların sona erdiği ve yeni bir düzenin oluşmaya başladığı bir dönemdir.³⁸⁰ Bu dönemde Roma'nın kuzey komşularının yarattığı baskı, Hıristiyanlık, askerî ve ekonomik zayıflıklar, sosyal ve idarî bozulmalar, demografik sorunlar ve salgın hastalıklar Roma İmparatorluğu'nun batı kanadının çökmesine neden olmuş ve bu durumda geniş bir coğrafyada birçok değişikliği beraberinde getirmiştir.³⁸¹

³⁷⁸ Váczy, "Hunlar Avrupa'da", s. 100.

³⁷⁹ Grousset, *Bozkır İmparatorluğu*, s. 106-107.

³⁸⁰ Oman, *Ok, Balta ve Mancınık Orta Çağda Savaş Sanatı 378-1515*, s. 14.

³⁸¹ Kaçar, "Eskiçağ Akdeniz Dünyasında Siyasal Birliğin Sonu: Romalılar ve Kuzey Komşuları", s. 204.

Roma ordusunun erken dönemlerdeki belkemiğinin piyade olduğu bilinir. Orduya katılan süvariler başlangıçta yabancı yardımcı kuvvetlerin alanıydı ve sınırlı sayıdaydı. Ayrıca bunlar iyi teşkil edildikleri zaman bile sadece özel ve sınırlı rolleri vardı. Roma ordusunun temelini oluşturan lejyonun gücü müfrezelerin dayanıklılığından geliyordu. Lejyonlar, büyük kalkanların arkasından uygun adım ilerleyen zırhlı insan külesiydi. Bilinen dünyada başka hiçbir piyade kuvveti normal şartlarda bu askeri birliğe karşı gelemezdi. Geç antikçağın sonuna doğru Roma İmparatorluğu yeni tehditlerle yüzleşti ve ordusunun karşısına alışkın olmadığı yeni yöntemler çıktı.³⁸²

4.2.1. Paralı Asker Olarak Avrupa Hunları

Bazı Germen toplulukları ve Hunlar, Doğu ve Batı Roma orduları için paralı askerliğin önemli bir kaynağı olarak görülürken, diğerleri *foederati* olarak bilinen ve Roma toprakları içerisinde belli sınır bölgeleri olan garnizonlara yerleştirildiler. İmparatorluğun bir barbar kavmiyle savaşmak için, bu ücretli askerleri özellikle Hunları göndermesi, Roma ordusunu savaşın belirsizliklerine yollamaktan çok daha az masraflı ve riskli idi.³⁸³ İmparatorluğa alınan bu birlikler aslında temel orduyla birleştirilmedi; onlar sadece kendi komutanlarına itaat ediyorlardı. İmparatorluğun

³⁸² Timothy Dawson-Angus McBride, *Bizans Piyadesi Doğu Roma İmparatorluğu 900-1204*, Çev. Gürkan Engin, İstanbul 2011, s. 9.

³⁸³ Mavrikios, *Strategikon*, Haz. George T. Dennis, Çev. Volkan Atmaca, İstanbul 2010, s. 15; Bizans İmparatoru Mavrikios (582-602)'un, ülkesinin etrafında bir güvenlik meselesi oluşturan milletlerin askerî durumundan bahseden bu önemli eseri, sadece Türklerin ve diğer milletlerin savaş tekniklerinden bahsetmekle kalmayıp aynı zamanda bunlara karşı ne tür harp stratejileri uygulamaları gerektiği hususunda da halkına tavsiyelerde bulunur. Bkz. Hatice Palaz Erdemir, *VI. Yüzyıl Bizans Kaynaklarına Göre Göktürk-Bizans İlişkileri*, İstanbul 2003, s. 7; M.S. 380'de Doğu Gotlarının bir kısmı ile bir Hun ve bir Alan grubu Roma arazisi içinde Pannonia'da yerleşir. Batı tarihçilerine göre bu sayı çok olmasa gerektir. Bununla beraber Roma sınırları içerisinde, imparatorluğun takdirini alarak görev yapan Hunlara ait yay ve ok parçalarını içeren arkeolojik verilere rastlıyoruz. Carnuntum geç Roma ordugâhında ve Viyana-Semmering mezarlarındaki arkeolojik malzemelere dayanarak Hunların 380'lerden itibaren Roma ordularında görev almaya başladıklarını belirtebiliriz. Bkz. Váczy, "Hunlar Avrupa'da", s. 62.

kaderi onlara emanet edilmişti, çünkü onlar imparatorluk güçlerinin en etkin birliklerini oluşturuyorlardı.³⁸⁴

Hadrianople savaşında Gotların süvari yardımcı birlikleri olarak Hunları görmekteyiz. Hunlar bu savaşta birkaç yüz kişiden fazla değillerdi. Muhtemelen, ana Got kuvvetlerinin yanında artçı güç olarak bulunuyorlardı. Bu Hunlar, Roma imparatorluk sınırlarına ulaşmış ilk Hunlardı.³⁸⁵ Ammianus, Got lideri Fritiger'in bu savaş sonrasında kurnazlıkla, büyük bir ödül karşılığında onları yanına çektiğini söyler.³⁸⁶ Bu bilgiden de anlaşılacağı üzere Hun birlikleri aslında mücadelelerde denge ve güç unsuru olarak kullanılmışlardır.³⁸⁷

İmparatorluk güçlerinin, 400 yılında bazı saldırılara rağmen hala taktik, teknoloji ve lojistik destek bakımından hem Germenlerden hem de Hunlardan üstün durumda olduğu görülmektedir.³⁸⁸ Ancak Roma İmparatorları, devamlı hale gelen Germen kavimlerinin akınlarını durdurmak ve özellikle bir siyasî güç dengesi oluşturmak için Hun birliklerini ücretli asker olarak ordusuna almışlardır. Nitekim imparatorluk ordusunun asker ihtiyacı o kadar fazla idi ki, bu dönemde her türlü askerî birlik ücret karşılığı hizmete alınmıştır. Bilindiği üzere Uldin 401 yılında doğrudan Arcadius ile siyasî ilişki içerisindeydi ve 406'da Hun askerlerini Stilicho'nun ordusunda paralı asker olarak hizmet etmek için batıya göndermişti.³⁸⁹ 409 yılında da Batı İmparatorluk yöneticileri, büyük bir Hun yardımcı gücü ile anlaşmışlardı.³⁹⁰ Ancak Uldin'in barışçıl iskâna yönelik ilk önerileri reddedildi. Uldin, yüklü bir ödeme talep ederek gelecek dönemlerde de Hun İmparatorluğunun siyasî ve askerî amacı olarak belirlenen "...ordusunun güneşin aydınlattığı bütün toprakları fethedebileceği..." düşüncesini, biraz kibirle ve ordusunun gücüne

³⁸⁴ Oman, *Ok, Balta ve Mancınık Orta Çağda Savaş Sanatı 378-1515*, s. 17-18.

³⁸⁵ Fields-Hook, *The Hun Scourge of God AD 375-565*, s. 18-19.

³⁸⁶ Ammianus, XXXI.16.3.

³⁸⁷ Deguignes, *Büyük Türk Tarihi II*, s. 477.

³⁸⁸ Heather, "The Huns and the End of the Roman Empire in Western Europe", s. 15.

³⁸⁹ Kelly, *Attila*, s. 75.

³⁹⁰ Heather, "Goths and Huns c. 320-425", s. 505.

güvenerek söyledi.³⁹¹ Bu durum, Uldin döneminde Hun savaşçılarının devlet ilişkilerinde denge unsuru olarak kullanıldığını ve aciz durumlarında Roma İmparatorluğunun Hun kağanlarına ve savaşçılara nasıl güvendiğini ortaya koymaktadır.

Ammianus, Claudianus, Sidonius, Apollinaris ve Iordanes, Hunları ilk tanımladıklarında, onların hem Doğu hem de Batı Roma imparatorlukları için birçok durumda güvenilir paralı askerler olduklarını kaydetmişlerdir. Nitekim Attila yönetimi altında bulunan Hunlar da Germen ve Sarmat müttefiklerine savaşta yardım etmişlerdir. Bütün baskılara rağmen Hun paralı askerleri, Romalı bir hükümdar veya komutan için işe yarar olarak düşünülür. Ayrıca Hunlar, Roma sınırları içerisinde çok yararlı zorlayıcı bir güç olabilirlerdi. Nitekim yararlı olan Hun veya Germen askerlerinin Roma imparatorluklarında rütbe aldıklarına dair bilgiler mevcuttur. Vandal asıllı olan Flavius Stilicho'nun, devlete olan sadık hizmetlerinden dolayı *magister peditum* (ordu komutanlığı) unvanı ile mevkisi yükseltilmiştir. Honorius'un Ravenna'daki³⁹² sarayının güvenliği için oluşturduğu "*scholae palatinae*" (saray muhafızları) bölümünde, en az 300 Hun bulunmaktaydı ve 409 yılı içerisinde Alarik'e karşı 10.000 Hun'u da göreve almıştı. Olympiodorus, bu gücün gerekli ihtiyaçlarını karşılamak için imparatorluğun alışılmışın dışında bir çaba sarf ettiğinin altını çizer. Öncelikle, kendi liderleri yönetimi altında hizmet eden Trakya'daki birçok Hun da Honorius'un babası olan I. Theodosius için de mücadele etmişlerdir. Bu durumda, Hun atlılarının büyük bir bölümünün yalnızca Roma'nın belli bir noktasında

³⁹¹ Kelly, *Attila*, s. 75; Mücadeleler sonrasında Roma İmparatorluğu ile Hunlar arasında yapılan görüşmeler sırasında dikkat çeken bir husus vardır ki, güçleriyle orantılı olarak Hunların isteklerinin Roma İmparatorları tarafından tereddütsüz kabul edilmiş olmasıdır. Bu anlamda Hunların Romalılar üzerindeki etkisi yadsınmamakla birlikte yapılan anlaşmalar sonrasında da Hunlara ödenecek olan haraç miktarlarının da sürekli artırılması bunu kanıtlamaktadır. Ayrıca bu durum Romalılara çok ağır bir ekonomik yük getirmekle beraber bunun yanında değerli hediyeler göndererek elçilik vazifesinin gerçekleştirilmesi de yönetim ve halk üzerinde olumsuz bir etki bırakıyordu. Bkz. Deguignes, *Büyük Türk Tarihi II*, s. 482; Artan haraçların imparatorluk ve halk üzerindeki olumsuz etkisi Priscus tarafından da özellikle vurgulanmıştır. Bkz. Ahmetbeyoğlu, *Grek Seyyahı Priskos (V.Asır)'a Göre Avrupa Hunları*, s. 27.

³⁹² Ravenna, *partibus occidentis* (Batı parçası) İmparatorlarının ikametgâhı (başkent) konumundadır. Bkz. Pirenne, *Hız Muhammed ve Charlemagne*, s. 17.

yoğunlaştığını iddia edebiliriz. Prokopius, bir saldırı esnasında kendi liderlerinin yönetimi altında hizmet eden Hunları da belirtir. Ayrıca bir rehine olarak Hunlar ile yaşayan Flavius Aëtius, Galya'nın yeniden ele geçirilmesi sırasında Hun paralı askerlerinden faydalandı. Nitekim o, yapmış olduğu mücadele sonucunda Attila'yı defetmiş ve 20 yılın üzerinde Batı'da tek güç olmuştu.³⁹³

4.2.2. Bucellarii Ordusu İçerisinde Avrupa Hunları

Çoğu kez Hunlar gibi “yabancı savaşçılar”, yerel ileri gelenler ve imparatorlar için korunmalarını sağlayan mükemmel birliklerdi. Yarı-özel birlikler olan bu *bucellarii* birlikleri, komutanları nereye giderlerse gitsinler onları takip ederek güvenliğini sağlardı. Bunlar sadece atlı savaşçılardı. Saray şairi Claudianus, Arcadius'un barbarlardan oluşan silahlı bir mahiyetle dolaştığını belirtir ve başka bir kaynaktan da bu kolordunun yalnız Hunlardan oluştuğunu öğreniriz. Hun muhafız kıtasıyla çevrili olduğu zaman, Stilicho'da kendisini çok güvende hissediyor ve saray entrikalarında en çok bu parayla satın aldığı muhafızlara güveniyordu.³⁹⁴ Prokopius'a göre Trakya'nın tamamını dolaşan Belisarius, para teklif ederek, yaklaşık 4000 gönüllüyü askere kaydetmişti. Onun Afrika seferi sırasında, ona bağlılık yemini eden 300 Hun atlı savaşçısını da içeren yaklaşık 1.100 *bucellarii* mevcuttu. İmparatorluk gücünün azalmasının en önemli sonucu, hem merkezde hem de dışarıda, dış baskılara karşı bölgeleri savunan ve kontrol eden eyalet yöneticilerinin ortaya çıkmasıydı. Yarı-özel bir ordu yetiştirme uygulaması, zaman zaman imparatorluk onayıyla olmasına karşın, teknik olarak yasal değildi. Özellikle batıda sık sık böyle ordular, deniz aşırı savaşlarda mücadele eden eğitimli

³⁹³ Fields-Hook, *The Hun Scourge of God AD 375-565*, s. 21-22; Váczy de Honorius'un Ravenna'daki sarayına ait 300 kişilik özel bir Hun ordusunun olduğunu ve bununla bağlantılı olarak da Roma imparatorluğunun Hun muharebe tekniğine ne kadar değer verdiğini ortaya koymaktadır. Bkz. Váczy, “Hunlar Avrupa'da”, s. 63.

³⁹⁴ Kelly, *Attila*, s. 64.

adamların kazançlı bir kaynağı oldu. Fakat bu gelişme, imparatorların şiddet tekelinin kaybolmasına da neden oldu.³⁹⁵

Bucellarii, son IV. yy'ın göçleri esnasında, bir kurum olarak kurulduğu gibi, Honorius'un günlerinde, Olympiodorus'un notlarında da 420'lere kadar bu terim yaygın olarak kullanılırken, *Bucellarius* adı, sadece Roma askerlerine değil, bazı Gotlar içinde kullanılır oldu. Ancak VI. yy'ın sonuna kadar *bucellarii* ordusu, hükümet tarafından devralındı ve bundan sonra gerekli ödemeleri yapılarak tamamıyla imparatorluk ordusuna dâhil edildiler.³⁹⁶

4.3. Avrupa Hun Askerî Teşkilatının Roma ve German Ordularına Tesiri

Dördüncü yüzyılın ortası ile altıncı yüzyılın sonu arasında, uygar dünya olarak kabul edilen coğrafyada hiç beklenmedik ve geriye çevrilmesi imkânsız değişimler meydana geldi. Akdeniz çevresine, Avrupa ve Afrika içlerine egemen olan Roma İmparatorluğunda bu dönemde büyük değişiklikler meydana geldiği yadsınamaz. İmparatorluğun kurumları ve fiziksel görünümü değiştiği gibi ordusu da bu durumdan payına düşeni aldı ve imparatorlukta, askerlik tarihinde bir geçiş dönemi yaşandı. Keltler veya Germanlerin en amansız saldırıları karşısında bile mevziini terk etmeyen sert ve disiplinli Roma lejyonerleri artık çağın ihtiyaçlarını karşılayamıyordu. Gelen saldırılara karşı koyabilmek için dönemin savaş tarzına

³⁹⁵ Fields-Hook, *The Hun Scourge of God AD 375-565*, s.22-24; VI. yy Bizans yazarı olan Prokopius, yazmış olduğu eserinde Hunların Bizans ordusunda oynamış oldukları roller hakkında ayrıntılı bilgiler vermektedir. Avrupa Hun İmparatorluğu'nun yıkılmasından sonra Hun savaşçılarının Bizans İmparatorluğu'na yoğun bir şekilde ücretli asker olarak alındığını biliyoruz. Bunun sonucunu 530 Haziranında Bizans ve Sâsâni İmparatorlukları arasında cereyan eden *Dara Muharebesi*'nde görüyoruz ki bu önemli muharebede Bizans İmparatorluğunun savaşı kazanmasında, Hun ücretli askerlerinin (kıtalarının) büyük rolü olmuştur. Bu savaş ve bu savaştaki ücretli Hun askerlerinin katkıları hakkında geniş bilgi almak için Bkz. Akdes Nimet Kurat, "530 Yılı Haziran'ında Bizanslılarla İranlılar Arasında Vukubulan Dara Muharebesinde Hunların Rolü", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Dergisi*, C. I, S. 3, 1935, s. 18-22.

³⁹⁶ Fields-Hook, *The Hun Scourge of God AD 375-565*, s. 24.

ayak uydurmak zorunlu idi. Bunu gerçekleştirmek için orduya, özellikle Hunlardan ücretli süvari birlikleri alındı ve bundan sonra orduda zırhlı ve üzengili atlar süren ağır zırhlı süvariler daha çok kullanılmaya başlandı.³⁹⁷ Nitekim lejyonerler ayakta dövüşmeyi bırakıp ata binerek okçu ve mızraklı süvariler haline geldi. Silahlarla birlikte birliklerin hacminden taktiklerine kadar her şey önemli ölçüde değişti. Nitekim Karadeniz'in kuzeyinde yaşayan Germen kavimleri de çareyi ata binmekte bulmuş ve iyi silahlarla daha etkili savaşabildiklerini fark etmişlerdi.³⁹⁸ Bu anlamda Franklar ordularını tam anlamıyla hafif silahlı süvari birliklerine dönüştürmüşlerdir.

Roma ordusunun yenilmez lejyonerleri bu dönemde, ilk önce kılıç ve *pilum*'u³⁹⁹ kullanmayı bırakıp onların yerine daha hafif bir mızrak ve yay kullanmaya başladılar. Ayrıca ordudaki süvari sınıfını da güçlendirme ihtiyacı hissediliyordu ki, bu anlamda süvari sınıfının sayısı IV. yüzyıl boyunca sürekli artış gösterdi. Nitekim bu sınıf, daha geniş ve bağımsız gruplar haline getirildi.⁴⁰⁰

Hunların Roma ordusu üzerindeki başlıca etkisinin, devletlerinin yıkılmasından sonra gerçekleştiği düşünülür. Ancak Belisarius'un İtalyadaki Gotlara

³⁹⁷ Dawson-McBride, *Bizans Piyadesi Doğu Roma İmparatorluğu 900-1204*, s. 10; Görüldüğü üzere imparatorluk bu dönemde saldıran taraf olmaktan çok sadece kendi eyaletlerini korumakla yetiniyordu. Bu durumda da sınırda düşmanın tehdit ettiği bir noktadan diğerine hızla sevk edebilecek birliklere gitgide daha fazla ihtiyaç duyulduğu ortadaydı. Askerî araç gereç ve malzemeyi korumak için ağır hareket etmek zorunda kalan lejyonlar, hızlı hareket eden Hunlar karşısında yavaş kalıyorlardı. Bu nedenle orduya akınları durdurmak için çok sayıda süvari gerekiyordu. Bkz. Oman, *Oman, Ok, Balta ve Mancınık Orta Çağda Savaş Sanatı 378-1515*, s. 15.

³⁹⁸ Mavrikios, *Strategikon*, s. 7-8; Görüldüğü üzere Germen kavimleri, steplerin askerî teknolojisini benimsemişlerdir. Aslında Orta Asya, daha IV. ve V. yüzyıllardaki göçler başlamadan önce Ortadoğu ve Roma silahlarını etkilemiştir. Avrupa demircileri ve zırh yapımçıları o tarihten XIII. yüzyıla kadar Doğu'dan bu silahları ve teknikleri öğrenmeye devam etmişlerdir. Nitekim Batı dünyasının yanında Müslüman dünyasının silah yapımçıları da her zaman Türk-Moğol etkisi altında kalmışlardır. Askerî teknolojiye gelişim de ancak böyle bir etkileşimle ortaya çıkmıştır. Bkz. Nicolle-McBride, *Attila and the Nomad Hordes*, s. 11.

³⁹⁹ Pilum/Pila (Lat.): Roma ordusunda kullanılan uzun ve ağır savaş kargısı ya da mızrağıdır. Bu mızrak, genellikle iki metre uzunluğunda ve iki ila beş kilo arasında değişen fırlatması gerçekten zor olan bir mızraktır. Bkz. Herbert W. Parke-Michael Vickers, "Arms and armour", *The Oxford Classical Dictionary*, Ed. Simon Hornblower-Antony Spawforth, Oxford University Press, 1997, s. 174.

⁴⁰⁰ Oman, *Ok, Balta ve Mancınık Orta Çağda Savaş Sanatı 378-1515*, s. 15.

karşı (537) saldırılarına kadar imparatorluğun hayatta kalan her süvarisi, bileşik bir yay ile silahlandı.⁴⁰¹ Bu süvari birlikleri mızrakları ve vücut zırhları ile Hunlardan daha iyi bir hale gelmişlerdi. Erken dönem Roma atlı okçuları gibi bu okçu-mızraklı birliklerde uzaktan mücadele etmenin yanı sıra, göğüs göğüse de dövüşebiliyorlardı. Dahası Hun modeline dayanan bu Roma okçularının, Perslilerden de daha etkili hale geldiği görülür ya da en azından Prokopius'un iddia ettiği şey de budur. Bu tarz olan değişimler ve gelişimler daha çok zamana bağlıdır.⁴⁰² Şunu da eklemekte fayda vardır ki, Roma süvarileri artık diğer ulusların süvarileri gibi hızlı hareket edebilen ve saldırılara karşı koyabilecek yeteneğe sahiptir. Özellikle VI. yy'ın sonlarında piyadelerin mevcut hücum gücü kendisini korumuş ve bu atlı birlikler sayesinde Roma ordusu açık savaş alanında rakipsiz taarruz gücüne dönüşmüştür.⁴⁰³

Bu etkileşim çerçevesinde özellikle Bizans'ta Türk ordularının taklit edilmesi ile kalınmamış orduya askerî bilgi ve taktik verme anlamında da çok sayıda eser yazılmıştır. Bu anlamda Bizans ordusunda da Türk askerî savaş usulleri ve silahları tanıtılmış ve bunlar uygulanmıştır.⁴⁰⁴

Orta Asya'daki Hsiung-nu - Çin mücadelelerinde de Hsiung-nuların bitmek bilmeyen saldırıları karşısında Çinliler, tıpkı Roma İmparatorluğu gibi, bu tehlikeli düşmanlarını yalnız onlarınkine benzer silahlarla yenebilecekleri gerçeğini anlamışlardı. Nitekim Çinli Wu-Ling, askerlerine Hunlar gibi ok atmayı ve ata binmeyi sabırlılıkla öğretmeye çalışmıştı.⁴⁰⁵ Cao hanedanı, ilk defa olarak eski Çin muharebe tekniklerini ve teçhizatını terk ederek Hunlar tarzındaki ordularla onlara karşı çıkmıştır. Bu değişiklik sonuç vermiş ve uzun zaman Hunlar, Çin sınırlarında gözükmemişlerdir.⁴⁰⁶

⁴⁰¹ Yunan ve Erken Roma İmparatorluğu dönemi'nde okçuluk kuzeyden gelen yardımcı birliklerin uzmanlık alanıydı. Geç antikçağın sonuna gelindiğinde Romalılar, okçuluğu benimsemişler ve aslen göçer atlı kavimlerin at üzerinde kullandığı "başparmak çekişi"nden "Roma çekişi" olarak bahsetmişlerdir. Bkz. Dawson-McBride, *Bizans Piyadesi Doğu Roma İmparatorluğu 900-1204*, s. 10.

⁴⁰² Fields-Hook, *The Hun Scourge of God AD 375-565*, s. 21.

⁴⁰³ Dawson-McBride, *Bizans Piyadesi Doğu Roma İmparatorluğu 900-1204*, s. 10.

⁴⁰⁴ Kafesoğlu, *Türk Milli Kültürü*, s. 279.

⁴⁰⁵ Jurmain, *Once Upon A Horse*, s. 37.

⁴⁰⁶ Ligeti, "Asya Hunları", s. 29.

Bu anlamda Hunların yakın ilişkiler kurdukları Germenlerinde Hun atlı göçebe kültüründen birçok şey aldıklarını görüyoruz. Bu Hun tesirine maruz kalanların ilk sırasında Doğu Gotları bulunuyordu. Nitekim bunlar kuruldukları coğrafya itibariyle ilk başta İran tesiri altında kalmışlar, arkasından atlı göçebe Hunların bölgeye girmesiyle atlı göçebe hayatıyla tanışmışlardır. Onlar komşuları Quadları da atlı hayata alıştırdılar ve bunun sonucunda bu topluluklar âdetleri ve silahları bakımından tamamen birbirlerine benzer hale geldiler.⁴⁰⁷

⁴⁰⁷ Váczy, “Hunlar Avrupa’da”, s. 106.

SONUÇ

IV. yüzyılın ortalarından önce Kafkasya'nın kuzeyine yerleşen Hun kabileleri, aynı yüzyılın ortalarında Kuzey Karadeniz ve Doğu Avrupa bozkırlarında siyasî oluşum içerisine girmişler ve bu bölgelerde at koşturmuşlardır. Bu yüzyıldan sonra V. yüzyılın başında Bleda ve Attila'nın devleti ikili teşkilata uygun olarak yönetmeleri arkasından da 445'de Attila'nın tek başına Avrupa Hunlarının başına geçmesi devlette büyük bir otoritenin yer alacağını ve değişimin gerçekleştirileceğine kanıt idi. Attila'nın kağan olması ve Doğu-Batı Roma İmparatorlukları üzerindeki siyasî ve askerî faaliyetleri, onun ve devletin Avrupa'nın merkezinde korkulan bir güç haline getirmiştir. Hun Devleti'nin Avrupa'da korkulan bir güç haline gelmesi, savaşçıların Orta Asya temelli olarak uygulamış oldukları savaş tarzları ve aynı zamanda bölgedeki yerleşik Germenlerin hem siyasî hem de askerî anlamda nasıl hakimiyet altına alındığı ile ilişkilidir. Bu dönemde bölgede bulunan Germenlerin Roma İmparatorluğu ile olan mücadeleleri, onların Hun Devletine askerî güç olarak katılmalarıyla en üst seviyeye çıkmıştır.

Avrupa Hun İmparatorluğu liderlerinin Orta Asya bozkırlarından farklı bir coğrafya da devletin temellerini atması bir takım sorunları gün yüzüne çıkarmıştır. Tarihi olayların gerçekleştiği ve devletlerin kurulduğu coğrafya, eğer devletlerin siyasî, askerî, toplumsal ve sosyo-kültürel vb. özellikleri üzerinde ciddi anlamda etkiliyse -ki bunun etkisi tarihte hiçbir zaman yadsınamaz- bunun en güzel örneğini Avrupa Hun İmparatorluğunda görebilmekteyiz. Bu sorunların çözümünde bazen pratik çözümler bulunabildiği gibi bazılarında ise yavaş işleyen değişim süreçlerini takip edebilmekteyiz. Bu değişim süreçlerinden bir tanesi coğrafyaya alışma evresi olarak nitelendirebileceğimiz, insanların ve esasta geçimlerini sağladıkları ve hayati bir önem taşıyan hayvanlarının doğa koşullarına uyum evresidir. Bu anlamda Kuzey Karadeniz ve Doğu Avrupa her ne kadar Orta Asya bozkırlarının devamı niteliğinde görülse de farklı iklim olaylarının ve coğrafi şartların mevcut olduğu bir bölgedir. Hun kabilelerinin de bu coğrafi şartlardan etkilenmemesi imkansızdır. Bu coğrafi şartlar, devletin merkezinin Orta Avrupa'da kurulmasıyla etkisini daha da belirginleştirmiştir. Nitekim Avrupa Hunlarının kurulduğu Büyük Macaristan ovasını dikkate aldığımızda Kazakistan bozkırının yaklaşık sekiz katı küçüklüğündedir.

Ayrıca Büyük Macaristan ovası tamamıyla bir bozkır alanı değil, belli bir bölümünde Karpat dağlarının uzandığı, yer yer bataklıkların ve engebelik alanların bulunduğu bir coğrafyadır. Ancak bu özelliklerine rağmen Hunların Orta Avrupa'da atlarını ve küçükbaş hayvanlarını besleyebilecekleri en müsait ortam idi. Bu anlamda Hun atlılarının gerçekleştirecekleri seferler, atlarını besleyebilecekleri ve savaş taktiklerini uygulayabilecekleri coğrafyalara bağlı idi. Nitekim batıya, güneye ve kuzeye giden Hun atlıları, bu bölgelerin kendi yaşam tarzlarına uygun olmaması sebebiyle gerçekleştirmiş oldukları seferlerini çeşitli olumsuzlukların baş göstermesi sonucu yarıda bırakmak zorunda kalmışlardır. İşte bu noktada Hunların hakimiyet kurmuş oldukları, bölge şartlarını en iyi şekilde bilen, bu coğrafyaya göç etmelerine rağmen uyum sağlamış olan ve yaya savaşmayı bilen Germenlerin etkisi ön plana çıkmaktadır. Onların Hun siyasî ve askerî yapılarına dahil edilmeleri, özellikle Attila döneminde, ciddi anlamda olumlu ve ilerleyen dönemlerde ise olumsuz sonuçlar doğurmuştur. Nitekim Attila döneminde Germen kabilelerinin ve liderlerinin sıkı bir siyasî otorite altında bulduklarını görüyoruz ki bu durum ve onlar ile olan siyasî ve askerî ilişkiler devletin yapısının anlaşılmasında can alıcı noktayı oluşturmaktadır.

Kafkasya'nın kuzeyindeki yaşamlarında ve kuruluş devresinde Hun ordusunun diğer kurulan bozkır devletlerinde olduğu gibi okçu-süvari birliklerden oluştuğunu görüyoruz. Bu anlamda ordunun temelini bu birlikler oluştururdu. Ancak Avrupa Hun İmparatorluğunun başarıları altında yatan en önemli unsurlar, hiç şüphesiz daha az dikkatleri çekmiştir. Bu anlamda Hunların yeni gelişmelere ve farklılıklara karşı kayıtsız kalmadıklarını görüyoruz. Nitekim Viminacium, Naissus ve Ratiaria kuşatmaları Hunlar için adeta birer dönüm noktası olmuştur. Roma İmparatorluğunun ticarî bölgelerinin ele geçirilmesi ve özellikle Viminacium ve Ratiaria fetihleri onların ekonomik, askerî ve toplumsal anlamda gelişmesini sağlamıştır. Bu ticarî şehirleri fethetmeleriyle aslında Germenleri bir arada tutan ganimet ve bölgeler arası ticaret Hunlara geçmiştir. Ayrıca kuşatmalar sırasında kendi durumlarından memnun olmayan savaş makineleri ve teçhizatları yapan ustaların Hun ordusuna dahil edilmesi Hun ordusunu güçlendirmiştir. Bunun yanında Hun askerlerinin ve soylularının Roma İmparatorluğuna yardımcı kuvvet olarak gitmeleri, Roma askerî taktiklerinin öğrenilmesinde ve onlara karşı kullanılmasında etkili olmuştur. Hem Germenlerin hem de bu savaş makinelerinin orduya dahil

edilmesi aslında hızlı olan Hun ordusunu yavaşlatmış ve hareket kabiliyetini engellemiştir.

Attila döneminde meydana gelen bu değişiklikler, Roma İmparatorluğunun güçlü kalelerine karşı aynı zamanda sistemli saldırıları ve askerî düzeni gerektiriyordu. Bu anlamda Attila'nın askerî teşkilatı oldukça disiplinli, düzenli ve cesurca savaşmayı bilen Germen ve Hun askerî birliklerinden oluşuyordu.

Sonuç olarak Avrupa Hun İmparatorluğunun kuruluşunu gerçekleştirdiği bu koşullar altında gerekli donanımların oluşturulması, farklı çözümler sayesinde Germen kabilelerin bir arada tutulması, askerî güç olarak devlete dahil edilmeleri ve en önemlisi de birlikte hareket ederek savaşmayı öğrenmeleri, kullanılan silahların ve uygulanan taktiklerin sağladıkları üstünlük sayesinde Hun askerî güçleri, Avrupa coğrafyasında dönemin en güçlü imparatorluğunu Kavimler Göçüne sebep olması dolayısıyla Doğu ve Batı Roma İmparatorluğu olmak üzere ikiye bölmüş (395) arkasından da Batı Roma İmparatorluğunun yıkılmasında (476) tarihî bir rol oynamıştır.

KAYNAKÇA

AHMETBEYOĞLU, Ali, *Avrupa Hun İmparatorluğu*, Ankara 2001.

_____, *Grek Seyyahı Priskos (V. Asır)'a Göre Avrupa Hunları*, İstanbul 1995.

_____, “Avrupa Hunlarının ‘Sihirli Geyik’ Efsanesi”, *Prof. Dr. Hakkı Dursun Yıldız Armağanı*, Ankara 1995, s. 65-68.

_____, “Büyük Hun Kağanı Attila”, *Türkler*, C. I, Ankara 2002, s. 902-920.

_____, “Tarihçi Jordanes (VI. Yüzyıl) ve Türkler Hakkında Verdiği Bilgiler”, *XIV. TTK Kongresi*, C. I, s. 71-81.

ALTHEİM, Franz, *Attila et Les Huns*, Paris 1952.

_____, *Asya'nın Avrupa'ya Öğrettiği*, Çev. E. T. Eliçin, İstanbul 1967.

AMMIANUS MARCELLINUS, *III Books XXVII-XXXI*, Excerpta Valescona, with an English Translation by John C. Rolfe, England 1939.

ARTAMONOV, İ. M., *Hazar Tarihi: Türkler, Yahudiler, Ruslar*, Çev. D. Ahsen Batur, İstanbul 2004.

ASCHERSON, Neal, *Black Sea*, New York 1995.

BACHRACH, Bernard S., *A History of the Alans in the West*, University of Minnesota Press 1973.

BANCHİCH, M. Thomas, “Eunapius in Athens”, *Phoenix*, Vol. 50, No: 3-4, s. 304-311.

BAŞTAV, Şerif, *Büyük Hun Kağanı Attila*, Ankara 1998.

_____, “Attila'nın Hayatı ve Ölümü”, *Türk Kültürü*, S. 1, 1962, s. 33-38.

_____, *Makaleler I-II*, Haz. E. Semih Yalçın - Emine Erdoğan, Ankara 2005.

BOZKURT, Nebi, “Kılıç”, *DİA*, C. XXV, s. 405-408.

BÖKÖNYİ, Sándor, *Przevalsky Horse*, Translated by Lili Halápy, London 1974.

BRAUDEL, Fernand, *II. Felipe Döneminde Akdeniz ve Akdeniz Dünyası*, Çev. M. Ali Kılıçbay, C. II, Ankara 1994.

BROWNING, R., “Where was Attila’s camp?”, *JHS*, 73, 1953, s. 143-144.

BURNS, S., “The Battle of Adrianople: A Reconsideration”, *Historia: Zeitschrift für Alte Geschichte*, Vol. 22, 1973, s. 336-345.

BURY, B. J., *History of the Later Roman Empire: from the Death of Theodosius I. to the Death of Justinian*, Vol. I, Dover Publications, New York 1923.

BUNSON, Matthew, “Äetius”, *A Dictionary of the Roman Empire*, America 1991, s. 6.

_____, “Franks”, *A Dictionary of the Roman Empire*, America 1991, s. 162.

_____, “Goths”, *A Dictionary of the Roman Empire*, America 1991, s. 185.

_____, “Heruli”, *A Dictionary of the Roman Empire*, America 1991, s. 193.

BÜCHNER, F. V., “Simurgh”, *İA*, C. X, s. 653-654.

CAMERON, Averil, “Vandal and Byzantine Africa”, *The Cambridge Ancient History, Vol. XIV, Late Antiquity: Empire and Successors, A.D. 425-600*, Cambridge University Press, Cambridge 2008, s. 552-569.

CLAUSEWITZ, Von Carl, *Savaş Üzerine*, Çev. Selma Koçak, İstanbul 2008.

CROSBY, W. Alfred, *Ateş Etmek (Tarihte Fırlatma Teknolojileri)*, Çev. Aybek Görey, İstanbul 2003.

DAVIS, K. Paul, *Besieges: 100 Great Sieges from Jericho to Sarajevo*, Oxford University Press, New York 2001.

DAWSON, Timothy - McBRIDE, Angus, *Bizans Piyadesi Doğu Roma İmparatorluğu 900-1204*, Çev. Gürkan Engin, İstanbul 2011.

DEÉR, Jozsef, “İstep Kültürü”, Çev. Şerif Baştav, *DTCF Dergisi*, C. XII, S.1-2, s. 159-176.

DEGUIGNES, Joseph, *Büyük Türk Tarihi II*, Haz. Selâhattin Alpay, İstanbul 1976.

DEMİRKENT, Işın, *Bizans Tarihi Yazıları (Makaleler-Bildiriler-İncelemeler)*, İstanbul 2005.

DI COSMO, Nicola, *Inner Asia In Chinese History: An Analysis of the Hsiung-nu in the “Shih-chi”*, Indiana University Press, Indiana 1991.

DUBS, H., “An Ancient Military Contact Between Romans and Chinese”, *AJP*, Vol. 62, No: 3, 1941, s. 322-323.

EBERHARD, Wolfram, “Hsiung-nu’ların Müttefikleri Olarak Roma Askerleri”, Çev. İkbâl Berk, *Bulleten*, C. VIII, S. 29, 1944, s. 143-145.

ECKHARDT, Sándor, “Efsanede Attila”, *Attila ve Hunları*, Ed. Gyula Németh, Çev. Şerif Baştav, Ankara 1982, s. 123-185.

EL-CÂHİZ, Ebû ‘Osman ‘Amr b. Bahr, *Hilâfet Ordusunun Menkıbeleri ve Türklerin Faziletleri*, Çev. Ramazan Şeşen, Ankara 1967.

ERDEMİR, P., Hatice, *VI. Yüzyıl Bizans Kaynaklarına Göre Göktürk-Bizans İlişkileri*, İstanbul 2003.

_____, “Eski Türklerde Su ve Su Ulaşımı”, *TS*, Vol. 6/2, Spring 2011, s. 819-836.

ESİN, Emel, *Türklerde Maddî Kültürün Oluşumu*, İstanbul 2006.

ESLEN, Nejat, *Tarih Boyu Savaş ve Strateji*, İstanbul 2003.

FETTICH, Nándor, “Hunların Arkeolojik Hatıraları”, *Attila ve Hunları*, Ed. Gyula Németh, Çev. Şerif Baştav, Ankara 1982, s. 195-225.

FIELDS, Nic – HOOK, Christa, *The Hun Scourge of God AD 375-565*, UK 2006.

FOX, Ralph, *Cengiz Han*, Ankara 2006.

FRIELL, Gerard – WILLIAMS., Stephen, *The Rome that Did Not Fall: The Survival of the East in the Fifth Century*, London - New York 1999.

GIBBON, Edward, *Roma İmparatorluğu'nun Gerileyiş ve Çöküş Tarihi II*, Çev. Asım Baltacıgil, İstanbul 1987.

_____, *Roma İmparatorluğu'nun Gerileyiş ve Çöküş Tarihi III*, Çev. Asım Baltacıgil, İstanbul 1988.

GOFFART, Walter, “Zosimus, The First Historian of Rome's Fall”, *AHR*, Vol. 76, No. 2, 1971, s. 412-441.

GOLDEN, B. Peter, *Türk Halkları Tarihine Giriş*, Çev. Osman Karatay, Ankara 2002.

_____, “War and Warfare in the Pre-Cinggisid Western Steppes of Eurasia”, *Warfare in Inner Asian History (500-1800)*, Edited by Nicola Di Cosmo, Leiden 2002, s. 105-172.

GÖKSU, Erkan, “Ok ve Yayın Türk Devlet Geleneği ve Hâkimiyet Anlayışındaki Yeri”, *Turkish Studies*, C. 5/2, Bahar 2010, s. 986-1011.

GÖKSU, Erkan, *Türk Kültüründe Silah*, İstanbul 2008.

GRAKOV, N. B., Grakov, *İskitler*, Çev. D. Ahsen Batur, İstanbul 2008.

GROUSSET, Rene, *Bozkır İmparatorluğu*, Çev. M. Reşat Uzmen, İstanbul 2006.

GUMİLËV, N. L., *Hunlar*, Çev. D. Ahsen Batur, İstanbul 2002.

_____, *Hazar Çevresinde Bin Yıl*, Çev. D. Ahsen Batur, İstanbul 2003.

_____, *Avrasya'dan Makaleleler-1*, Çev. D. Ahsen Batur, İstanbul 2006.

HEATHER, J. Peter, *Fall of the Roman Empire: A new history of Rome and the Barbarians*, Oxford University Press, New York 2005.

_____, "Goths and Huns c. 320-425", *The Cambridge Ancient History, Vol. XIII, The Late Empire, A.D. 337-425*, Ed. Averil Cameron-Peter Garnsey, Cambridge University Press, Cambridge 2008, s. 487-515.

_____, "The Huns and the End of the Roman Empire in Western Europe", *EHR*, Vol. 110, No. 435, 1995, s. 4-41.

HILDINGER, Erik, *Warriors of the Steppe: A Military History of Central Asia, 500 B.C. to A.D. 1700*, Da Capo Press, America 2001.

IODANES, *The Origin and Deeds of the Goths*, English translated by Charles C. Mierow, Princeton University Press 1908.

İNAN, Abdulkadir, "Orun ve Ülüş Meselesi", *Makaleler ve İncelemeler*, Ankara 1987, s. 241-254.

_____, "Türk Folklorunda Simurg ve Garuda", *Makaleler ve İncelemeler*, Ankara 1987, s. 350-352.

İPLİKÇİOĞLU, Bülent, *Eski Batı Tarihi I*, Ankara 1997.

İŞYAR, G., ÖMER, "Avrasya'da Devletlerin Şekilleniş, Yükseliş ve Düşüş Süreçleri: Türk ve Rus Örnekleri", *OAKA*, C. III, S. 6, Ankara 2008, s. 104-136.

JONES, Peter - KEITH Sidwell, *The World of Rome: An Introduction to Roman Culture*, Cambridge University Press 1997.

JURMAIN, Suzanne, *Once Upon A Horse (A History of Horses and How They Shaped Our History)*, Newyork 1989.

KAÇAR, Turhan, “Eskiçağ Tarih Yazıcılığında Barbarların Görünüşü: Ammianus Marcellinus'ta Hunlar”, *XIV. TTK Kongresine Sunulan Bildiriler, C. I*, Ankara 2005, s. 83-95.

_____, “Avrupa Hunları ve Hıristiyanlık”, *Türkler*, C. III, Ed. H. C. Güzel, K. Çiçek, S. Koca, Ankara 2002, s. 385-389.

_____, “Eskiçağ Akdeniz Dünyasında Siyasal Birliğin Sonu: Romalılar ve Kuzey Komşuları”, *Doğu Batı*, S. 34, 2005, s. 203-222.

KAEGI, E. Walter Jr., “The Contribution of Archery to Turkish Conquest of Anatolia”, *Speculum*, Vol. XXXIX, January 1964, s. 96-108.

KAFESOĞLU, İbrahim, *Türk Milli Kültürü*, İstanbul 2010.

_____, “Eski Türklerde Devlet Meclisi (Toy)”, *Türk Kültürü*, Yıl: XVIII, S. 211-214, s. 218-222.

_____, “At”, *DİA*, C. IV, s. 26-28.

KÂNÎ, Mustafa, *Telhîs-i Resâilât-ı Rumât (Okçuluk Kitabı)*, Haz. Kemal Yavuz - Mehmet Canatar, İstanbul 2010.

KAZHDAN, P. Alexander, “Huns”, *The Oxford Dictionary of Byzantium (ODB)*, Vol. II, Ed. Alexander P. Kazhdan, Oxford University Press 1991, s. 957-958.

KELLY, Christopher, *Attila Hunlar ve Roma İmparatorluğu'nun Çöküşü*, Çev. Turhan Kaçar, İstanbul 2011.

KLOPSTEG, E. Paul., *Turkish Archery and the Composite Bow*, Evanston 1947.

KOCA, Salim, “ Türklerin Göçleri ve Yayılmaları”, *Türkler*, C. I, Ankara 2002, s. 651-663.

_____, “ Eski Türklerde Sosyal ve Ekonomik Hayat”, *Türkler*, C. III, Ankara 2002, s. 15-37.

KÖYMEN, A. Mehmet, *Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi I*, Ankara 1989.

KURAT, N. AKDES, *IV-XVIII. Yüzyıllarda Karadeniz Kuzeyindeki Türk Kavimleri ve Devletleri*, Ankara 1992.

_____, “530 Yılı Haziran’ında Bizanslılarla İranlılar Arasında Vuku bulan Dara Muharebesinde Hunların Rolü”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Dergisi*, C. I, S. 3, 1935, s. 18-22.

LATTIMORE, Owen, *Inner Asian Frontiers of China*, Boston: Beacon Press (first printed 1940), 1962.

LIGETI, Lajos, “Asya Hunları”, *Attila ve Hunları*, Ed. Gyula Németh, Çev. Şerif Baştav, Ankara 1982, s. 25-50.

_____, “Attila Hunlarının Menşei”, *Attila ve Hunları*, Ed. Gyula Németh, Çev. Şerif Baştav, Ankara 1982, s. 9-24.

LINDNER, Paul, Rudi, “Nomadism, Horses and Huns”, *Past and Present*, 92, s. 3-19.

MACHIAVELLI, Niccolò, *The Art of War*, (Translated of from French by Peter Whitehorne and Edward Dacres), Winder Publications, Radford 2007; Türkçeye terc., *Savaş Sanatı*, Çev. Berna Hasan, İstanbul 1999.

MAENCHEN - HELFEN, O. J., *The Worlds of the Huns*, London 1973.

MANGALTEPE, İsmail, *Bizans Kaynaklarında Türkler*, İstanbul 2009.

MAHMUD, Kaşgarlı, *Divanu Lûgat-it-Türk I-II-III*, Çev. Besim Atalay, Ankara 2006.

MAVRIKIOS, *Strategikon (Bizans Kültüründe Strateji Sanatı)*, Haz. George T. Dennis, Çev. Volkan Atmaca, İstanbul 2010.

MELLOR, Ronald, *The Roman Historians*, London and New York 1999.

MORAVCSIK, Gyula, *Byzantinoturcica I*, Berlin 1958.

_____, *Türk Tarihinin Bizans Kaynakları*, Çev. Hüseyin Namık Orkun, Ankara 1938; Orijinali *A Magyar Történet Bizanci Forrasai = Macar Tarihinin Bizans Kaynakları*, Budapeşte 1934.

MORGAN, David, *The Mongols*, Blackwell Publishing, UK 1990.

NÉMETH, Gyula, *Attila ve Hunları*, Çev. Şerif Baştav, Ankara 1982.

NICEL, Helmut , “About the sword of the Huns and the ‘Urepos’ of the Steppes”, *MMJ*, Vol. VII, 1973, s. 131-142.

NICOLLE, David – McBRIDE, Angus, *Attila and the Nomad Hordes*, Osprey Publishing, UK 1990; Türkçeye terc. *Attila ve Göçer Kavimleri*, Çev. Levent Cinemre, İstanbul 2011.

OMAN, C. W. C., *Ok, Balta ve Mancınık Orta Çağda Savaş Sanatı 378-1515*, Çev. İsmail Yavuz Alogan, İstanbul 2002.

ONAT, A., ORSOY, S., ERCİLASUN, K., *Han Hanedanlığı Tarihi Hsiung-nu (Hun) Monografisi*, (Açıklamalı Metin Neşri), Ankara 2004.

ORKUN, Namık Hüseyin, *Attila ve Oğulları*, İstanbul 1933.

OSTROGORSKY, Georg, *Bizans Devleti Tarihi*, Çev. Fikret Işıltan, Ankara 2011.

ÖGEL, Bahaeddin, *İslâmiyet'ten Önce Türk Kültür Tarihi -Orta Asya Kaynak ve Buluntularına Göre-*, Ankara 1991.

_____, *Türk Mitolojisi I*, Ankara 2010.

_____, *Türk Kültür Tarihine Giriş VI*, Ankara 1991.

_____, *Büyük Hun İmparatorluğu Tarihi*, Ankara 1981.

_____, “Türk Kılıcının Menşe ve Tekâmülü Hakkında”, *DTCF Dergisi*, C. VI, S. 5, 1948, s. 431-460.

ÖZVERİ, Murat, *Okçuluk Hakkında Merak Ettiğiniz Herşey*, İstanbul 2007.

PARKE, W. Herbert – VICKERS, Michael, “Arms and armour”, *The Oxford Classical Dictionary*, Ed. Simon Hornblower- Antony Spawforth, Oxford University Press 1996, s. 173-174.

PARKER, H. Edward, *A Thousand Years of the Tartars*, printed by Kelly & Walsh, Shangai 1895.

PATERSON, F. W., “The Archers of Islam”, *Journal of The Economic and Social History of the Orient*, Vol. IX, No. 1/2, 1966, s. 69-87.

PIRENNE, Henri, *Hz. Muhammed ve Charlemagne*, Çev. Mehmet Ali Kılıçbay, Ankara 2006.

PRITSAK, Omeljan, “The Hunnic Language of the Attila Clan”, *HUA*, Vol. VI, No. 4, 1982, s. 248-476.

RÀSONYI, László, *Tarihte Türklük*, Ankara 1971.

_____, *Doğu Avrupa’da Türklük*, Haz. Yusuf Gedikli, İstanbul 2006.

ROUX, P. Jean, *Orta Asya Tarih ve Uygarlık*, İstanbul 2001.

SARITAŞ, Eyüp, *Çin’de Yapılan Arkeolojik Araştırma ve Kazılara Göre İslamiyet’ten Önce Türklerde Kültürel Hayat (En Eski Çağlardan IX. Yüzyılın Ortalarına Kadar)*, İstanbul 2010.

SCHMID, Ludwig, “Attila”, *CMH*, Vol. I, *The Christian Roman Empire and the Foundation of the Teutonic Kingdoms*, Ed. H. M. Gwatkin - J. P. Whitney, New York 1911, s. 360-366.

SEYİTDANLIOĞLU, Mehmet, “Eski Türklerde Devlet Meclisi “Toy” Üzerine Düşünceler”, *DTCF Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. XXVIII, S. 45, s. 1-11.

SINOR, Denis, "The Inner Asian Warriors", *JAOS*, Vol. 101, No: 2, 1981, s. 133-144.

_____, "İç Asya Kavramı", *Erken İç Asya Tarihi*, Der. Denis Sinor, Çev. Ruşen Sezer, İstanbul 2009, s. 11-32.

_____, "Hun Dönemi", *Erken İç Asya Tarihi*, Der. Denis Sinor, Çev. Mete Tunçay, İstanbul 2009, s. 245-282.

SUN-TZU, *Savaş Sanatı*, Çev. Adil Demir, İstanbul 2001.

ŞAHİN, Ulusan, Şayan, "Türk Kültüründe At Arabası", *Bilig*, S. 35, 2005, s. 165-178.

THOMPSON, A. E. , "Olympiodorus of Thebes", *CQ*, Vol. 38, No: 1-2 (1944), s. 43-52.

_____, *Hunlar*, Çev. M. Sibel Dinçel, Ankara 2008.

_____, "Eunapius", frag. XIV, 7, *CR*, Vol. 57, 1943, s. 70.

_____, "Priscus of Panium, Fragment I b", *CQ*, Vol. 39, No: 3-4, 1945, s. 92-94.

THUKYDIDES, *Peloponnesos Savaşları*, Çev. Furkan Akderin, İstanbul 2010.

TOGAN, Velidî, Zeki, *Umumî Türk Tarihine Giriş*, İstanbul 1981.

TURAN, Osman, "Eski Türklerde Okun Hukukî Bir Sembol Olarak Kullanılması", *Belleten*, C. IX, S. 35, 1945, s. 305-318.

_____, *Türk Cihan Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi II*, İstanbul 1999.

UYAR, Mustafa, *İlhanlı Devleti'nin Askerî Teşkilatı*, (Basılmamış Doktora Tezi) Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2007.

ÜSTÜN, Abdullah, *Türk Tarihinin Bir Kaynağı: De Orgine Actibusque Getarum* (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir 2007.

VÁCZY, Péter, “Hunlar Avrupa’da”, *Attila ve Hunları*, Ed. Gyula Németh, Çev. Şerif Baştav, Ankara 1982, s. 51-122.

VÁSARÝ, István, *Eski İç Asya'nın Tarihi*, Çev. İsmail Doğan, İstanbul 2007.

WITHBY, Michel, “The Balkans and Greece, 420-602”, *The Cambridge Ancient History, Vol. XIV, Late Antiquity: Empire and Successors, A.D. 425-600*, Cambridge University Press, Cambridge 2008, s. 701-730.

WOOD, N. I., “The Barbarian Invasions and First Settlements”, *The Cambridge Ancient History, Vol. XIII, The Late Empire, A.D. 337-425*, Ed. Averil Cameron-Peter Garnsey, Cambridge University Press, Cambridge 2008, s. 516-537.

YÜCEL, Ünsal, *Türk Okçuluğu*, Ankara 1999.

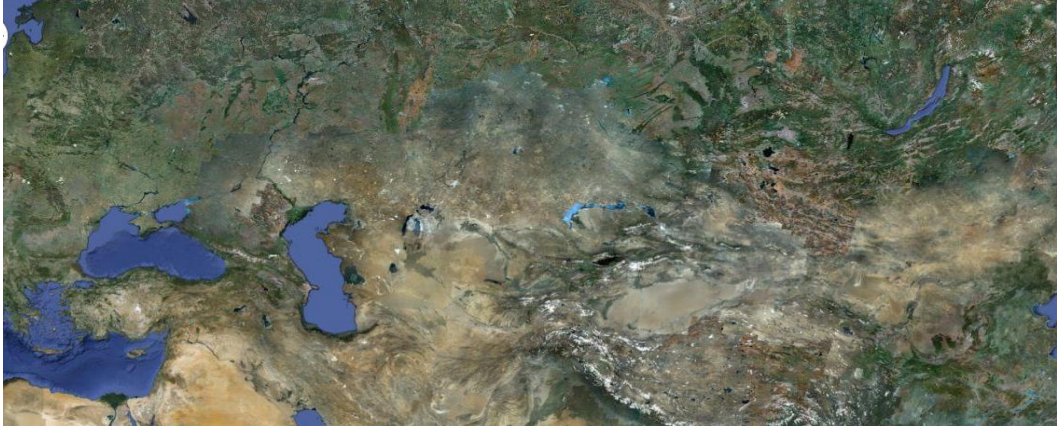
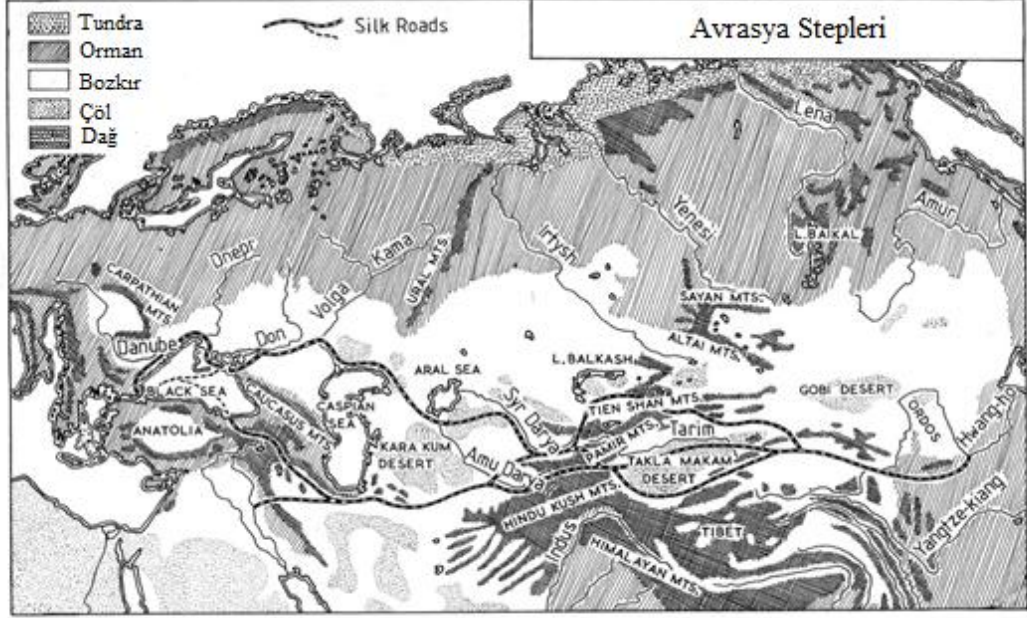
http://tr.wikipedia.org/wiki/Şipovo_Kurganı.htm, 09.01.2012.

http://www.tertullian.org/fathers/zosimus04_book4.htm, 03.03.2012.

<http://www.newadvent.org/fathers/26027.htm>, 11.07.2012.

EKLER

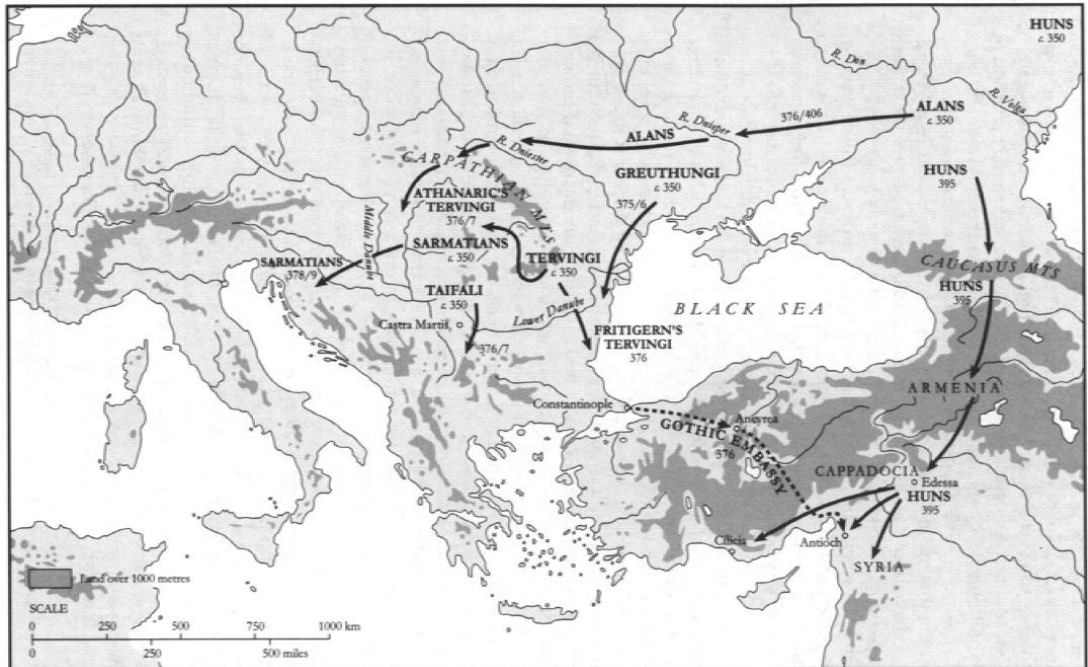
1- Orta Asya Coğrafyası

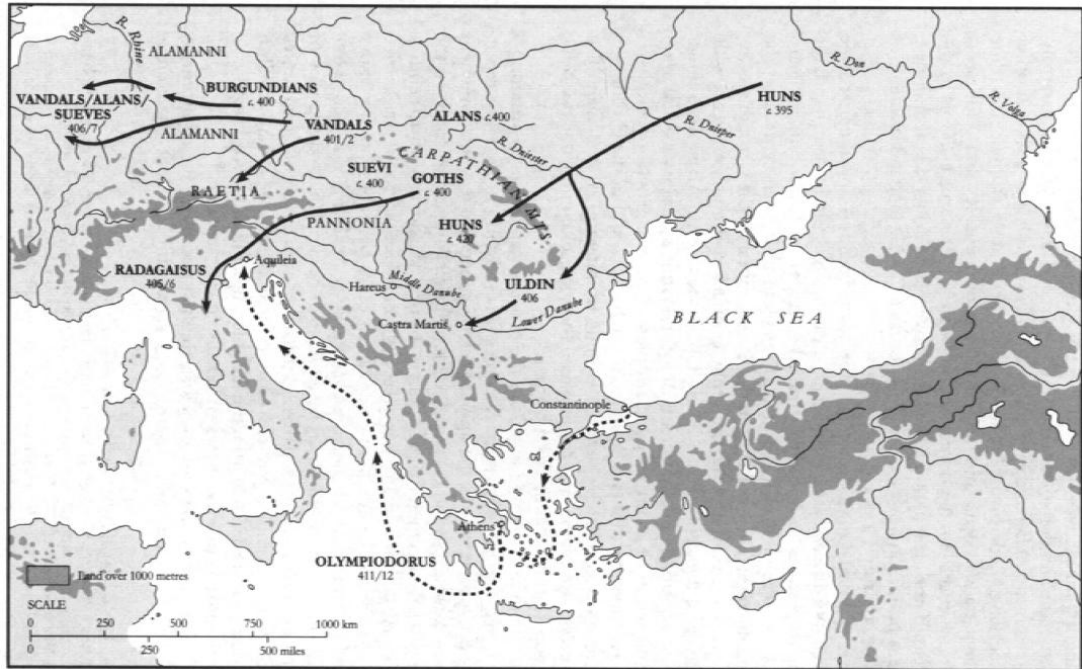
2- Doğu Avrupa Bozkırları ve Orta Avrupa

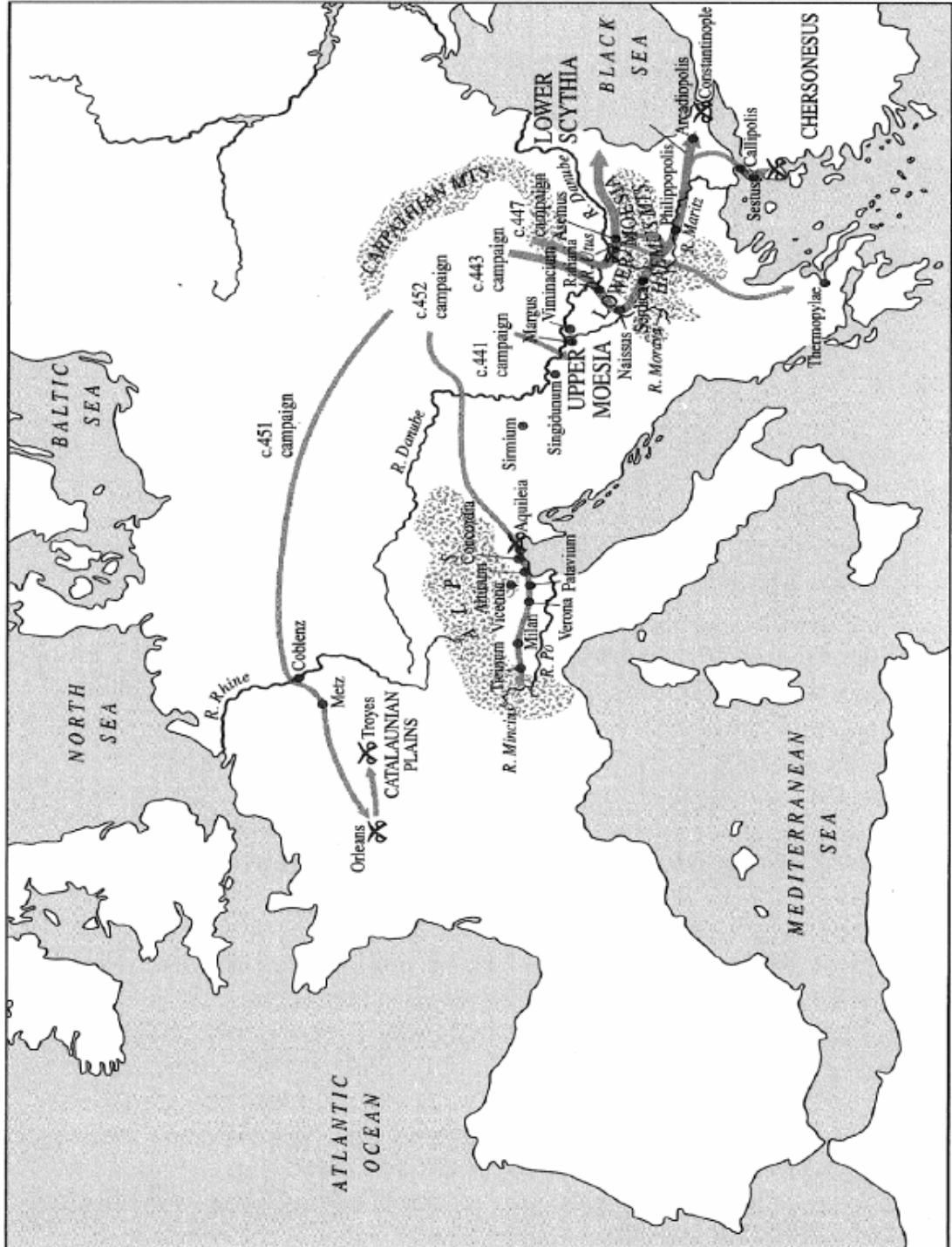
3- M.S. 370-395 yıllarında Hunların Ulaştıkları Noktalar

4-Karpat Dağlarının Batısında Hunlar

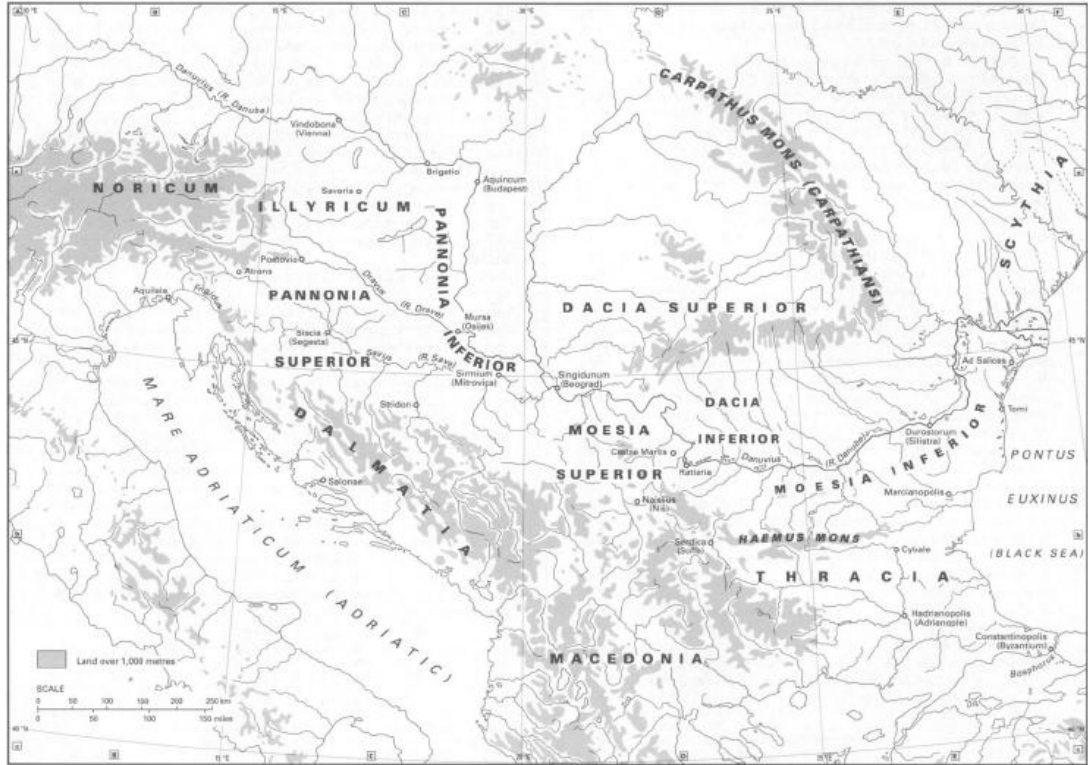
5- Attila Dönemi Hunlar

6- Balkanlar

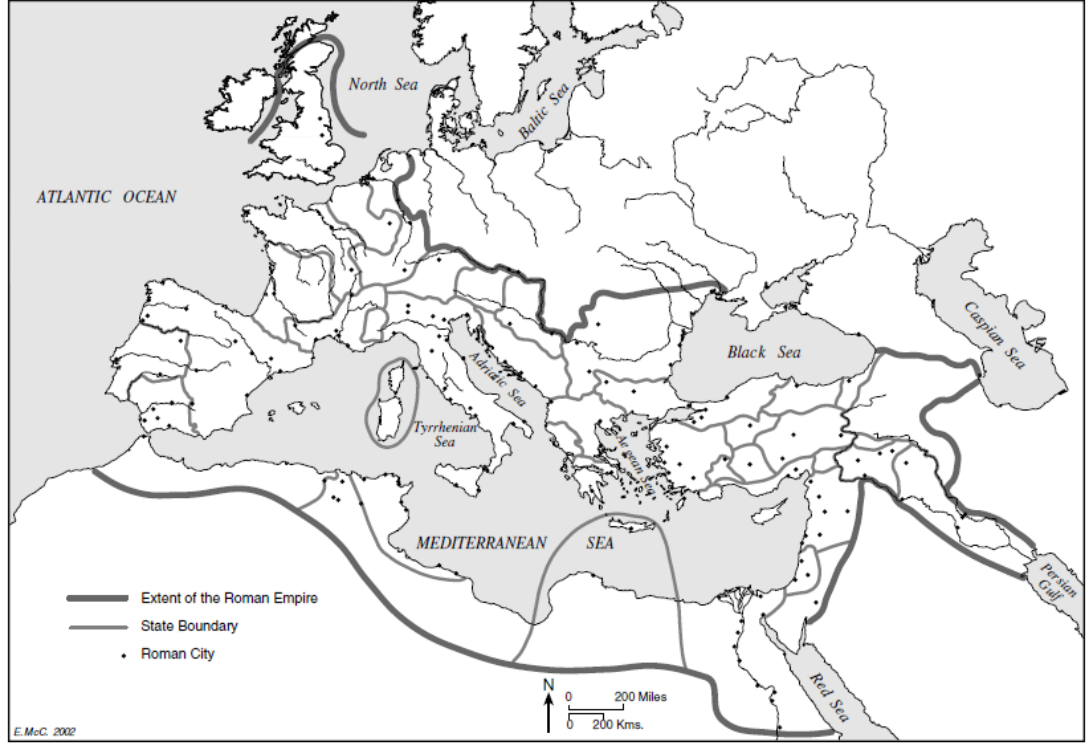

7- Tuna Sınırları ve Balkanlar

Map 4 The Balkans and the Danube region

8- Roma İmparatorluğu Sınırları

The Roman Empire at its greatest expanse

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı-Soyadı: Cüneyt GÜNEŞ

Doğum Yeri: BURSA

Doğum Yılı: 1985

Medeni Hali: Bekar

EĞİTİM VE AKADEMİK BİLGİLER

Lise 1999-2002: Antalya Gazipaşa Çok Programlı Lisesi

Lisans 2005-2009: Atatürk Üniversitesi

Yabancı Dil: İngilizce

MESLEKİ BİLGİLER

2011 yılı Öğretim Üyesi Yetiştirme Programı (ÖYP) çerçevesinde Muğla Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümüne Araştırma Görevlisi olarak yerleştim.